

DUYGU VE DAVRANIŞ BOZUKLUĞU

AİLE EĞİTİMİ KİTAP SETİ

0-3 YAŞ GRUBU

- Doç. Dr. Avşar ARDIÇ
- Doç. Dr. Gökhan TÖRET
- Arş. Gör. Dinçer SARAL
- Arş. Gör. Elif TUNÇEL

ÖZEL EĞİTİM VE REHBERLİK HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĐÜ

2024

1.
Kitap

Genel Yayın Yönetmeni Doç. Dr. Mustafa OTRAR

Yayın Koordinatörü Gökçağrı GÜREL

Proje Koordinatörü Prof. Dr. Atilla CAVKAYTAR

Editör Doç. Dr. Avşar ARDIÇ

Yazı İşleri Dr. Mehmet Akif CİHAN

Yayına Hazırlayan Sevil CANPOLAT

Gülhan ERSOY

Merve LAÇİN

Katkıda Bulunanlar Elif ALPHAN

Merih YARAŞIR TÜRKEKEL

Tashih Neslihan SALTAŞ

Görsel Betimleme Duygu ÖZİŞÇİ

Görsel Tasarım Sude Ajans Reklam Org. Tan. Ltd. Şti.

ISBN 978-975-11-8269-2

Aile Eğitimi Kitap Seti'nin her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğüne aittir. Setin içerikleri kaynak gösterilmeden hiçbir suretle alınıp yayımlanamaz

Değerli Aileler,

Eğitimde tüm paydaşların bir araya gelerek ortak bir amaç uğruna çaba sarf etmesi, başarı için en önemli kriterlerdendir. Paydaşların en mühimlerinden birisi de muhakkak ki sizlersiniz. Özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin ebeveyni veya vasisi olmak, sizleri de bizim nazarımda özel kılmaktadır. Bizler Millî Eğitim Bakanlığı mensupları olarak çocuğunuzun doğumundan mezuniyetine kadar geçireceğiniz süreçte sizlere destek vermek amacıyla gece gündüz çalışmaktayız. "Aile Eğitimi Kitap Seti"de bu amaçla hazırlanmıştır. Setimiz, özel eğitim ihtiyacı olan çocukların eğitiminde, sizlere yol gösteren bir başucu kitabı görevi görecektir mahiyette hazırlanmıştır.

Sevgili Aileler, Kıymetli Öğretmenler,

Aile Eğitimi Kitap Seti; alanında uzman seksenden fazla akademisyen ve eğitimcinin uzun uğraşlar sonucunda ortaya çıkardığı, toplam 53 kitaptan oluşan bir yardımcı kaynak kitap setidir. Tüm yetersizlik türleri için kendi içerisinde ayrı kitap setleri barındıran ve her bir kitap setinin içerisinde de farklı yaş gruplarına veya alt yetersizlik türlerine hitap eden bir anlatım tarzı benimsenmiştir. Eğitim sürecinde ve sonrasında ihtiyaç duyacağınız teorik bilgiler, etkililiği bilimsel olarak kanıtlanmış uygulama örnekleriyle harmanlanmış ve uzun yıllar kullanılacak harika bir çalışma ortaya çıkmıştır.

Günümüz bilgi toplumunun ihtiyaçları ve teknolojik gelişmeler düşünüldüğünde video içeriklerin öğrenmede ne kadar etkili bir yöntem olduğu herkesin malumudur. Bu çalışmada kitaplarda yer alan teori ve uygulama içerikleri kısa videolar ile desteklemeye çalışılmıştır. Ayrıca bu videolar işitme ve görme yetersizliği olan aileler için erişilebilir formatta hazırlanmıştır. Bununla birlikte kitaplardaki görsel betimleme metinleri de düşünüldüğünde özel eğitim alanında her öğesiyle erişilebilir bir eser ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Takdimimi noktalarken "Aile Eğitimi Kitap Seti"nin sizlere özel eğitim ihtiyacı olan bireyler yetiştirirken yol gösterici olmasını ve her bir evladımızın eğitim hayatının sonunda, bağımsız bir yurttaş olarak yaşamlarına devam edecek seviyeye gelmelerinde katkı sağlamasını temenni ederim. "Özel Eğitim" alanında bir mihenk taşı görevi görecektir bu eserin hazırlanmasında emeği geçen tüm akademisyen, eğitimci ve Genel Müdürlüğümüzün kıymetli personellerini canı gönülden kutlar, setimizin memleketimize hayırlı olmasını umut ederim.

Doç. Dr. Mustafa OTRAR

Genel Müdür

SUNUŞ

Değerli Aileler,

Sizler, en değerli varlıklarınız olan biricik çocuklarınızın yaşam içinde kendi ayakları üzerinde durabilmelerini sağlayacak becerileri kazanabilmeleri için büyük bir mücadele vermektесiniz. Bu mücadelede sizlere yardımcı olabilmek için sağlık, eğitim, sosyal destek, güvenlik gibi alanlarda pek çok eğitimci ve uzman görev yapmaktadır. Tüm görevlilerin amacı, siz ailelerin çocuklarınızın gelişimi ve eğitimine katkıda bulunarak onları bağımsız bireyler hâline getirme sürecinde yanınızda olmaktır.

Gelişim özellikleri her ne olursa olsun her çocuğun ailesiyle mutlu, huzurlu ve geleceğe güvenle bakan bireyler olmaya hakkı vardır. Çocuklarınızın bu hakları elde edebilmesi, onlara verilecek nitelikli eğitim ve destek hizmetlerin sunulması ile mümkün olacaktır. Tüm çocukların bu nitelikli eğitim ve destek alma yönündeki anayasal haklarını, en verimli şekilde kullanabilmeleri için doktorların, öğretmenlerin, uzmanların yanı sıra siz ailelerin de önemli sorumlulukları yerine getirmeleri gerekir. Her anne baba mutlaka çocuğu için en iyisini ister. Sizler için önemli olan; en iyi bakıma, en iyi eğitime, en iyi destek hizmetlerine kolaylıkla erişebilmektir. Biz hizmet verenlerin de sizin çok önem verdiğiniz bu hizmetlerin geliştirilmesinde iş birliğimize ihtiyacımız vardır. İnanıyoruz ki uzmanlar ve eğitimciler ile aileler, el ele vererek çocukların toplum yaşamına katılımlarını sağlamak için en iyisini yapacaklardır.

Çocuklarınızın, uzmanlar ve eğitimcilerin sunduğu pek çok hizmetten en iyi şekilde yararlanabilmesi için siz ailelerin de bu sürece etkin katılmanız beklenmektedir. Şu bir gerçektir ki aileler çocuklarının gelişim ve eğitimlerinde katılımcı olduklarında çocuklarının okul başarıları artacağı gibi bağımsız yaşama hazırlanmaları da kolaylaşacaktır. Sizlere sunulan bu Aile Eğitimi Kitap Seti, tüm özel eğitim kategorileri ve tüm yaş grupları için alanında uzman akademisyenler tarafından titizlikle hazırlanmıştır. Sizler çocuğunuzun durumuna ve yaşına uygun olan kitapları, bu kitap setinden seçerek çocuğunuzun gelişim ve eğitimine katkıda bulunabileceksiniz.

Sevgili Öğretmenler, Değerli Aileler,

Kitap setlerimiz otizm spektrum bozukluğu, zihin yetersizliği, işitme yetersizliği, görme yetersizliği, fiziksel yetersizlik, öğrenme güçlüğü, dil ve konuşma bozukluğu, duygu ve davranış bozukluğu, çoklu yetersizlikler ve ailelerle çalışma konularını kapsamaktadır. Her bir kitap seti ise 0-3 yaş, 4-6 yaş, birinci kademe olan ilkokul, ikinci kademe olan ortaokul, üçüncü kademe olan ortaöğretim öğrencilerinin aileleri için ayrı ayrı hazırlanmıştır. Aynı zamanda tüm grupları ilgilendiren konular, ortak aile eğitimi kitap seti olan Özel Eğitimde Ailelerle Çalışma Seti'nde toplanmıştır. Tüm kitap setlerinde açıklanan konular, uzmanların ve öğretmenlerin hazırladığı videolarla zenginleştirilmiştir. Böylece sizler çocuğunuzun gelişimi ve eğitimiyle ilgili bilgileri edinirken aynı zamanda konuların videolarını izleyebileceksiniz. Özel eğitim ihtiyacı olan tüm bireylerin ailelerine yararlı olması dileğiyle...

Çocuk yetiştirmek bir sanattır, aileler sanatçılardır, çocuklar ailelerin eserleridir.

Prof. Dr. Atilla CAVKAYTAR
Proje Koordinatörü

EDİTÖR/KOORDİNATÖR

Doç. Dr. Avşar ARDIÇ

DUYGU VE DAVRANIŞ BOZUKLUĞU AİLE EĞİTİMİ KİTAP SETİ YAZAR LİSTESİ

Doç. Dr. Avşar ARDIÇ

Doç. Dr. Belgin ARSLAN CANSEVER

Doç. Dr. Gökhan TÖRET

Doç. Dr. Seray OLÇAY

Arş. Gör. Dinçer SARAL

Arş. Gör. Seda ŞAKAR

Arş. Gör. Elif TUNÇEL

GENEL AMAÇ

Sevgili Ailelerimiz, Kıymetli Öğretmenler,

Bu setin amacı; duygu ve davranış bozukluğu olan çocukların ebeveynlerinin yani sizlerin çocuğunuzun gelişimsel sürecini çeşitli alanlarda destekleyebilmeniz için gerekli olan bilgi ve becerileri kazanmanızı sağlamaktır.

KAZANIMLAR

Bu kitap seti ile aileler, bakım verenler aşağıdaki kazanımları edinirler:

- Duygu ve davranış bozukluğunun tanımını, doğasını ve nedenlerini açıklar.
- Duygu ve davranış bozukluğuna eşlik edebilecek olası tanıları (dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu) anlatır.
- Aile işlevlerini, bağlanma ve ebeveynlik tutumlarını ifade eder.
- Aile içi sağlıklı iletişimin ve etkileşimin kurulabilmesini desteklemeye yönelik bilgi ve becerileri kazanır.
- Günlük rutinler içerisinde çocuğun dil gelişimini desteklemeye yönelik bilgi ve becerilere sahip olur.
- Günlük rutinler içerisinde çocuğun sosyal-duygusal gelişimini desteklemeye yönelik bilgi ve becerileri kazanır.
- Günlük rutinler içerisinde çocuğa oyun becerilerini kazandırmaya yönelik bilgi ve becerilere sahip olur.
- Günlük rutinler içerisinde bilişsel gelişimini desteklemeye yönelik bilgi ve becerilere sahip olur.

- Belirli dönemler içerisinde görülen gelişim dönemi krizi tanımlayarak, yaşanan gelişimsel krizlerde çocuğu destekleyici stratejileri açıklar.
- Çocuğun davranışlarını yönetmeye ilişkin etkili davranış yönetimi stratejilerini sıralar.
- Çocuk için kural koyarken dikkat edilecek noktaları ve kuralları uygularken dikkat edilmesi gerekenleri açıklar.
- Çocuğunun olumsuz davranışlarının işlevlerini belirlemek üzere işlevsel analiz yapar.
- Senaryo ve güç kartı hazırlar ve uygular.
- İş birliği sürecini, iş birliği yapacak uzmanları ve bu uzmanların rollerini açıklar.
- Çocuğun duygularının farkına vararak onun duygu yoğunluğunu tespit eder.
- Çocuğunun duygularını ifade edebilme becerisini değerlendirir.
- Çocuğunun duygularını ifade edebilmesi ve kontrol edebilmesi için ona nasıl destek olabileceğinize dair stratejileri açıklar.
- Çocuğunun evde aktif rol alması ve aile bireyleri ile iş birliği ve iş bölümü yapması için fırsatlar sunar.
- Medya okuryazarlığı kavramını açıklar ve çocuğunun medya okuryazarlığı becerisi kazanmasına yönelik etkinlikler gerçekleştirir.
- Sosyal-duygusal becerileri sıralayarak çocuğun sosyal-duygusal becerilerini desteklemek üzere kullanılabilecek etkili uygulamaları açıklar.
- Akran etkileşimini ve önemini tanımlayarak akran etkileşimini olumsuz etkileyen davranışları sıralar.
- Çocuğunun akademik becerileri ile ilgili bilgi sahibi olur. Akademik becerilerinin desteklenmesine yönelik etkinlikler gerçekleştirir.
- Çocuğunun aile bireyleri ile olan sosyal ve duygusal ilişkilerini desteklemeye yönelik farkındalık kazanır.
- Çocuğunun fikirlerini açıkça ifade etmesi için gerekli desteği sağlar.

- Çocuğunun ilgi ve hobilerini desteklemek için fırsatlar sunar.
- Dijital ayak izi kavramına ilişkin farkındalık kazanır.
- Bağımsız yaşam becerilerini açıklar.
- Çocuğunun bağımsız yaşam becerilerine ilişkin performansını belirler.

İÇERİK

Duygu ve Davranış Bozukluğu Aile Eğitimi Kitap Seti 5 kitaptan oluşmaktadır. Bu kitaplar:

1. *Duygu ve Davranış Bozukluğu Aile Eğitimi Kitap Seti 0-3 Yaş Grubu*
2. *Duygu ve Davranış Bozukluğu Aile Eğitimi Kitap Seti 4 -6 Yaş Grubu*
3. *Duygu ve Davranış Bozukluğu Aile Eğitimi Kitap Seti I. Kademe*
4. *Duygu ve Davranış Bozukluğu Aile Eğitimi Kitap Seti II. Kademe*
5. *Duygu ve Davranış Bozukluğu Aile Eğitimi Kitap Seti III. Kademe*

AÇIKLAMALAR

Sevgiler Aileler,

Bu kitap seti; doğum anından itibaren eğitim ve öğretimin III. kademesine kadar olan süreç içerisinde, duygu ve davranış bozukluğu olan çocukların ailelerine gereksinim duydukları destekleri sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Söz konusu Duygu ve Davranış Bozukluğu Aile Eğitimi Kitapları toplam 5 kitaptır ve her kitap farklı sayılarda bölümlerden oluşmaktadır. Bu kitaplar daha önce de belirtildiği gibi çocuğunuzun yaşına ve eğitim sistemimiz içindeki kademe düzeyine göre yapılandırılmıştır. Ancak bazı durumlarda çocuğunuzun yaşı

her ne kadar ileri olursa olsun çocuğunuzun yaşından daha küçük yaşlardaki ya da ileri yaşlardaki çocuklar için hazırlanmış kaynakları incelemeniz gerekebileceğini göz önünde bulundurmanız önemlidir.

Aile Eğitimi Kitapları, hem bilgi ve becerilerinizi geliştireceğiniz hem de eğleneceğiniz etkinlikleri temel alarak hazırlanmıştır. Bunun yanı sıra sizlerin, duygu ve davranış bozukluğu ve çocuğunuzun gelişimsel süreçlerine yönelik bilgilerinize katkı sağlamak amacıyla bilgi notları da içermektedir. Bu bilgi notlarının, hem etkinlikleri gerçekleştirirken hem de çocuğunuzla ilgili kararlar alırken gereksinim duyacağınız bilgilerden oluşmasına özellikle dikkat edilmiştir. Bu nedenle hem etkinlikleri yaparken hem de bilgi notlarını okurken duygu ve davranış bozukluğu olan çocuğunuzun gelişimsel sürecine katkı sağlamayı amaçladığımızı lütfen göz önünde bulundurmayı unutmayınız.

Siz sevgili ailelerin dikkatini yukarıda ifade ettiklerimizin yanı sıra başka bir konu üzerine de çekmeyi önemsiyoruz. Söz konusu kitaplar ve içeriği genel bir durum için hazırlanmıştır ve sizin çeşitli durumlarda gereksinim duyacağınız bilgi ve becerileri kazandırmayı amaçlamaktadır. Ancak bunun yanı sıra her ailenin benzersiz olduğunu, özelliklerinin birbirlerinden farklı olduğunu da unutmuş değiliz. Bu nedenle sizlerden etkinlikleri uygularken ve bilgi notlarını okurken kendi ailenizin özelliklerini, beklentilerini ve işleyişini göz önünde bulundurmanızı, yeri geldiğinde gerekli gördüğünüz düzenlemeyi ailece karar alarak yapmanızı önemli buluyoruz. Bu durumun sizlerin ve ailenizin benzersizliğine, kendine özgü işleyişine katkı sağlayacak bir süreç olacağını düşünüyoruz.

BÖLÜM 1: DUYGU VE DAVRANIŞ BOZUKLUĞUNUN TANIMI, DOĞASI VE NEDENLERİ

Genel Amaç	6
Kazanımlar	6
İçerik	6
Açıklamalar	6
Giriş	7
ETKİNLİK 1: Parçalardan Bütünü Buluyorum	8
ETKİNLİK 2: Duygu ve Davranış Bozukluğunu Tanıyorum	11
ETKİNLİK 3: Kime Benziyor?	15
Neler Öğrendik?	24
Yararlanılan Kaynaklar	24

**BÖLÜM 2: DUYGU VE DAVRANIŞ BOZUKLUĞUNA
EŞLİK EDEBİLECEK OLASI TANI:
DİKKAT EKSİKLİĞİ VE
HİPERAKTİVİTE BOZUKLUĞU (DEHB)**

Genel Amaç 26

Kazanımlar 26

İçerik 26

Açıklamalar 26

Giriş 27

ETKİNLİK 1: Zorlandığım Anlar 27

ETKİNLİK 2: Kendimi İzliyorum 32

Neler Öğrendik? 36

Yararlanılan Kaynaklar 36

BÖLÜM 3: AİLENİN İŞLEVLERİ, BAĞLANMA VE EBEVEYNLİK TUTUMLARI

Genel Amaç	40
Kazanımlar	40
İçerik	40
Açıklamalar	40
Giriş	41
ETKİNLİK 1: Ailemiz	42
ETKİNLİK 2: Çocukluklarını Hatırlıyoruz	47
Neler Öğrendik?	52
Yararlanılan Kaynaklar	52

BÖLÜM 4: AİLEDE İLETİŞİM VE ETKİLEŞİM

Genel Amaç 56

Kazanımlar 56

İçerik 56

Açıklamalar 56

Giriş 57

ETKİNLİK 1: Çevre ve İnsan Davranışları 57

ETKİNLİK 2: Olumsuz Ebeveyn Tutum ve Davranışları 60

ETKİNLİK 3: Olumlu Etkileşim 63

Neler Öğrendik? 66

Yararlanılan Kaynaklar 66

BÖLÜM 5: GÜNLÜK RUTİNLERDE DİL GELİŞİMİNİ DESTEKLEME

Genel Amaç	68
Kazanımlar	68
İçerik	68
Açıklamalar	68
Giriş	69
ETKİNLİK 1: Çocuğumun Günlük Rutinlerini Belirliyorum	69
ETKİNLİK 2: Çocuğumun Dil Gelişimini Destekliyorum	78
ETKİNLİK 3: Çocuğumun Günlük Rutinlerinde Dil Gelişimini Desteklemede Etkili Uygulamaları Öğreniyorum ve Uyguluyorum	85
Neler Öğrendik?	90
Yararlanılan Kaynaklar	90

BÖLÜM 6: GÜNLÜK RUTİNLERDE SOSYAL-DUYGUSAL GELİŞİMİ VE OYUN GELİŞİMİNİ DESTEKLEME

Genel Amaç 92

Kazanımlar 92

İçerik 92

Açıklamalar 92

Giriş 93

**ETKİNLİK 1: Sosyal-Duygusal
Gelişimi Tanıyorum ve Listeliyorum** 93

**ETKİNLİK 2: Oyun Gelişimini
Keşfediyorum** 98

**ETKİNLİK 3: Çocuğumun Oyun
Gelişimini Desteklemede Etkili
Uygulamaları Öğreniyorum ve
Uyguluyorum** 105

Neler Öğrendik? 111

Yararlanılan Kaynaklar 111

BÖLÜM 7: GÜNLÜK RUTİNLERDE BİLİŞSEL GELİŞİMİ DESTEKLEME

Genel Amaç	114
Kazanımlar	114
İçerik	114
Açıklamalar	115
Giriş	115
ETKİNLİK 1: Çocuğumla Eşleştirme Yapıyorum	115
ETKİNLİK 2: Çocuğumla Sınıflama/ Gruplama Yapıyorum	120
ETKİNLİK 3: Çocuğumla Karşılaştırma Yapıyorum	124
ETKİNLİK 4: Çocuğumla Sıralama Yapıyorum	127
ETKİNLİK 5: Çocuğumla Örüntü Yapıyorum	129
ETKİNLİK 6: Çocuğumla Sayı Sayıyorum	132
Neler Öğrendik?	135
Yararlanılan Kaynaklar	135

BÖLÜM 1: DUYGU VE DAVRANIŞ BOZUKLUĞU AİLE EĞİTİMİ KİTABI TANITIMI, DOĞASI VE NEDENLERİ

Doç. Dr. Avşar ARDIÇ | Arş. Gör. Elif TUNÇEL

BÖLÜM 2: DUYGU VE DAVRANIŞ BOZUKLUĞUNA EŞLİK EDEBİLECEK OLASI TANI: DİKKAT EKSİKLİĞİ VE HİPERAKTİVİTE BOZUKLUĞU (DEHB)

Doç. Dr. Avşar ARDIÇ | Arş. Gör. Elif TUNÇEL

BÖLÜM 3: AİLENİN İŞLEVLERİ, BAĞLANMA VE EBEVEYNLİK TUTUMLARI

Doç. Dr. Avşar ARDIÇ | Arş. Gör. Elif TUNÇEL

BÖLÜM 4: AİLEDE İLETİŞİM VE ETKİLEŞİM

Doç. Dr. Avşar ARDIÇ | Arş. Gör. Elif TUNÇEL

BÖLÜM 5: GÜNLÜK RUTİNLERDE DİL GELİŞİMİNİ DESTEKLEME

Doç. Dr. Gökhan TÖRET

BÖLÜM 6: GÜNLÜK RUTİNLERDE SOSYAL-DUYGUSAL GELİŞİMİ VE OYUN GELİŞİMİNİ DESTEKLEME

Doç. Dr. Gökhan TÖRET | Arş. Gör. Dinçer SARAL

BÖLÜM 7: GÜNLÜK RUTİNLERDE BİLİŞSEL GELİŞİMİ DESTEKLEME

Doç. Dr. Gökhan TÖRET

Genel Amaç

Bu kitabın amacı; duygu ve davranış bozukluğunun tanımı, doğası, olası nedenleri ve tanıya eşlik edebilen/eşlik edebilecek dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu gibi diğer yetersizlikler hakkında bilgi; ailenin işlevleri, bağlanma ve ebeveynlik tutumlarına yönelik farkındalık; aile içi iletişim ve etkileşim ile çocuğunuzun günlük rutinlerinde oyun içerisinde bilişsel, sosyal-duygusal ve dil gelişimine nasıl katkı sağlayacağınıza yönelik bilgi ve becerileri kazanmanızı sağlamaktır.

Kazanımlar

Bu kitap seti ile aileler, bakım verenler aşağıdaki kazanımları edinirler:

- Duygu ve davranış bozukluğunun tanımını, doğasını ve nedenlerini açıklar.
- Duygu ve davranış bozukluğuna eşlik edebilecek olası tanıları (dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu) anlatır.
- Aile işlevlerini, bağlanma ve ebeveynlik tutumlarını ifade eder.
- Aile içi sağlıklı iletişimin ve etkileşimin kurulabilmesini desteklemeye yönelik bilgi ve becerileri kazanır.
- Günlük rutinler içerisinde çocuğun dil gelişimini desteklemeye yönelik bilgi ve becerilere sahip olur.
- Günlük rutinler içerisinde çocuğun sosyal-duygusal gelişimini desteklemeye yönelik bilgi ve becerileri kazanır.
- Günlük rutinler içerisinde çocuğa oyun becerilerini kazandırmaya yönelik bilgi ve becerilere sahip olur.
- Günlük rutinler içerisinde bilişsel gelişimini desteklemeye yönelik bilgi ve becerilere sahip olur.

İçerik

1. Duygu ve Davranış Bozukluğu (DDB) Nedenleri ve Doğası
2. Eşlik Edebilecek Olası Tanılar: DEHB
3. Aile İşlevleri, Ebeveynlik Tutumları ve Bireysel Farklılıklar
4. Ailede İletişim ve Etkileşim

5. Günlük Rutinlerde Dil Gelişimini Destekleme
6. Günlük Rutinlerde Sosyal-Duygusal Gelişimi ve Oyun Gelişimini Destekleme
7. Günlük Rutinlerde Bilişsel Gelişimi Destekleme

Açıklama

Değerli Ailelerimiz, 7 bölümden oluşan bu kitapla sizlere duygu ve davranış bozukluğuyla ilişkili temel bilgileri ve aynı zamanda çocuğunuzun gelişimsel sürecine nasıl katkı sağlayacağınıza yönelik becerileri kazandırmayı amaçlıyoruz. Bu nedenle her bölümde çeşitli bilgi notlarının yanı sıra aile üyelerinizle beraber gerçekleştireceğiniz etkinlikler yer almaktadır. Etkinliklerin nasıl yapılacağına ve kendinizi nasıl değerlendireceğinize yönelik detaylı bilgilere kitap içeriğinde ulaşabileceksiniz.

Bölümler Hakkında

0-3 yaş, insan gelişiminin en hızlı olduğu dönemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle bu dönemde çocukların gelişimsel süreçlerine katkı sağlanması için gösterilen çaba, çocukların gelişimlerine çok önemli katkılar sağlar. 1. ve 2. bölümde duygu ve davranış bozukluğu ile buna ilişkin tanılar hakkında temel kavramlara yer verilmiştir.

3. bölümde aile işlevleri, bağlanma ve ebeveynlik tutumları gibi bu yaş aralığında temelleri atılan ve ailenizin bütün yaşamı boyunca önemli olan ana konular üzerinde durduk. Ailenin temel işlevlerini sizlerle değerlendirirken bu temel işlevlerin yerine getirilmesinde önemli olan çocuklarınızla aranızdaki bağlanmayı ve sizlerin ebeveynlik tutumlarını inceledik. Hem bağlanma hem de ebeveynlik tutumlarının türleri hakkında sizlerle bilgi paylaşıırken, etkinlikler ve kendinizi değerlendirmenize yönelik bölümlerle de durumunuzu değerlendirmenizi ve gereksinim duyduğunuz düzenleme becerilerini sizlere kazandırmayı amaçladık.

Dördüncü bölümde **duygu ve davranış bozukluğunun tedavi edilmesinde önemli etkisi olan ailenin, iletişim ve etkileşiminin iyileştirilmesi için gereksinim duyabileceğiniz bilgi ve becerilere yer verilmiştir.**

Beşinci, altıncı ve yedinci bölümlerde dil, sosyal-duygusal ve bilişsel gelişim alanlarında ailece yapabileceğiniz ve çocukların gelişimlerini destekleyecek etkinliklere günlük rutinler temelinde yer verilmiştir. Aynı zamanda çocukların öğrenmesinde, sosyalleşmesinde ve diğer bütün gelişim alanlarında gelişmesinde önemli katkı sağlayan, onların gereksinimlerinin karşılanmasında önemli araçlardan biri olan oyunu ve oyun gelişimini sizlerle paylaştık.

BÖLÜM 1

Doç. Dr. Avşar ARDIÇ
Arş. Gör. Elif TUNÇEL

**DUYGU VE DAVRANIŞ
BOZUKLUĞUNUN
TANIMI, DOĞASI VE
NEDENLERİ**

Genel Amaç

Sevgili aileler, bu bölümün amacı; duygu ve davranış bozukluğunun tanımını, doğasını ve nedenlerini, duygu ve davranış bozukluğuna sahip olan çocukların özelliklerini fark etmeye yardımcı olmaktır.

Kazanımlar

Bu bölümde aileler, bakım verenler aşağıdaki kazanımları edinirler:

- Duygu ve davranış bozukluğunun tanımını yapar.
- Duygu ve davranış bozukluğu olan çocukların davranış özelliklerini açıklar.
- Duygu ve davranış bozukluğu ile ilişkili olası nedenleri ifade eder.
- Duygu ve davranış bozukluğunda aile sisteminin etkisini fark eder.

İçerik

1. Parçalardan Bütünü Buluyorum
2. Duygu ve Davranış Bozukluğunu Tanıyorum
3. Kime Benziyor?

Açıklamalar

Kitabınızın bu bölümünde siz sevgili ailelerin duygu ve davranış bozukluğu hakkında temel bilgilere ulaşmasını amaçlıyoruz. Bu amaç doğrultusunda sizlerle üç etkinlik ve aynı zamanda bilgi verici notlar paylaştık. Bu etkinliklerle ailenizin bireylerden daha farklı bir yapı ve organizasyonu olduğunu fark edeceğiniz gibi etkinliklere ailenin bütün üyelerinin katılımını sağlayarak ortak bir iletişim kurmanıza da yardımcı olmayı amaçlamaktayız.

Sevgili aileler, unutmayınız ki duygu ve davranış bozukluğu olan çocuğunuz da tıpkı ailedeki her birey gibi kendine özgü bazı davranış özelliklerine sahiptir. **Çocuğunuzun sahip olduğu özellikleri ve doğasını anlamanın, ona destek olabilmek için çok önemli olduğunu unutmayınız.**

ÖYKÜ

Mert, anaokuluna devam eden 3 yaşında bir çocuktur. Öğretmenleri ve ailesi Mert'in öğretmenlere karşı son derece nazik olduğunu, öğretmenlerin ve yetişkinlerin sosyal kurallara yönelik taleplerine karşı hep olumlu cevap verdiğini belirtmesine rağmen sınıf arkadaşları Mert'ten devamlı şikâyet etmektedir. Mert'in Rehberlik ve Araştırma Merkezi başvuru nedeni olan son olayda Mert; sınıfta bir arkadaşının sırtına kurşun kalem batırarak ona zarar vermiş, öğretmenin müdahalesinden sonra özür dilemiş ve aynı davranışı bir daha yapmayacağına söz vermiş ancak sınıfa döndüğünde öğretmenin dikkatinin başka bir yerde olduğu bir anda aynı davranışı aynı arkadaşına tekrarlamıştır. Sınıfta benzer fiziksel şiddet içerikli davranışların Mert tarafından sergilendiği diğer çocuklar tarafından sık sık öğretmene bildirilse de öğretmenin uyguladığı tüm davranış kontrol yöntemleri bir sonuç vermemiştir. Sınıfta Mert tarafından fiziksel şiddete maruz kalmayan çocuk bulunmadığı için veliler Mert'in sınıftan gönderilmesi konusunda okul idaresine ve Mert'in ebeveynlerine yoğun baskı yapmaktadır.

Giriş

Görsel 1 Betimleme: Koltukta kollarını bağlayıp birbirlerine ters yönde kafalarını çevirmiş anne kız

Sevgili aileler; yukarıdaki örnekte belirttiğimiz Mert'in duyu ve davranış bozukluğu sergileyen bir çocuk olduğunu söyleyebiliriz. Aile ile yapılan görüşmeler ve daha sonra gerçekleştirilen değerlendirmeler sonucunda Mert, duyu ve davranış bozukluğu tanısı da almıştır. Benzer davranış gösteren her çocuğun duyu ve davranış bozukluğu tanısı alması da beklenemez. Ancak Mert gibi duyu ve davranış bozukluğu sergileyen çocukların özellikleri incelendiğinde ailenin ve aile ikliminin önemini kavramanız için gerekli olan bilgi ve becerilere, takip eden bölümde hem etkinlikler temelinde hem de bilgi notlarında yer verilmiştir.

ETKİNLİK 1: Parçalardan Bütünü Buluyorum

Görsel 2 Betimleme: Sırasıyla dizilmiş yeşil, sarı, mor, mavi renklerde yapboz parçaları ve arkalarında duran dört çocuk

Etkinliğin Amacı: Parça ve bütün arasındaki ilişkiyi kavramak, ortak çıkarlar için ortak hareket etmek, duyu ve davranış bozukluğu tanımının temel bileşenleri arasındaki ilişkiyi kavramak bu etkinliğin temel amaçlarını oluşturmaktadır.

Neler Öğreneceğim: Bu etkinlik ile aile olarak parça ve bütün arasındaki ilişkiyi anlayarak duyu ve davranış bozukluğu tanımı ile temel bileşenleri arasındaki ilişkiyi değerlendirmeyi öğreneceksiniz. Bunun yanı sıra aile olarak sorumlulukları paylaşmanın, ortak akıl ile hareket etmenin başarıya nasıl katkısı olduğunu değerlendirebileceksiniz.

Gerekli Materyaller: Kâğıt, kalem ve puanlama kartı Tablo 1.1. ve Tablo 1.2.

Ortam: Aile üyelerinin birbirlerinin yüzlerini görebilecekleri, sırası gelen aile üyesinin herkesin yüzünü görebileceği bir alan (salon olabilir) bu etkinlik için gerekli olan ortamdır.

Etkinliğe Başlayalım: Bütün aile üyeleriyle herkesin birbirinin yüzünü görebileceği bir daire şeklinde oturunuz. Sonra aranızdan birisi aile üyelerinin yüzlerini görebilecek şekilde ayağa kalkarak dairenin ortasına gelsin. Ortaya gelen üye (ebe) aklından bir nesne tutarak bir kâğıda yazsın. Daha sonra ebe aklında tuttuğu nesnenin dâhil olduğu sınıflamanın adını söylesin. Örneğin hayvan, bitki, ev eşyası... Sonra diğer aile üyeleri sıra ile ebe olan üyeye aklında tuttuğu nesnenin bileşenlerini sorsun. Eğer ebeye aile üyelerinden biri nesnenin işlevi ile ilgili soru sorarsa ebe cevap vermesin. Her üye soru sorduktan sonra isterse tahminde bulunabilir. Bu etkinliğin puanlaması 100 üzerinden yapılmalıdır. Aile üyeleri tarafından sorulan her soru ebenin kâğıda yazdığı nesne aile üyeleri tarafından bilindiğinde alınacak puanı 5 puan düşürmektedir. Aynı zamanda her yanlış tahmin ise alınacak puanı 10 puan düşürür. Bütün aile üyeleri birer soru sorduktan sonra ortak karar alarak nesnenin bir işlevini ebeden 20 puan karşılığı öğrenebilirler. Hangi işlevi söyleyeceğine ebe karar verir. Nesnenin ismini hangi aile üyesi doğru bilirse bilsin ebe hariç bütün aile üyeleri kalan puanı alır. Eğer nesnenin ismi kazanılacak puan sıfır oluncaya kadar bilinemezse ebe 100 puan kazanır.

Örneğin ebenin kâğıda "kedi" yazdığını düşünelim. Aile üyelerine ebe aklından tuttuğu nesnenin "hayvan" olduğunu söyledi. İlk aile üyesi "Dört ayağı mı var?" diye sorduğunda ebe "Evet." diye cevap verdi. Bu durumda nesnenin ismi doğru tahmin edildiğinde aile üyelerinin, ebe hariç, kazanacağı puan 95'tir. Daha sonra diğer aile üyesi "Tüyleri var mı?" diye sordu. Ebe "Evet." diye cevap verdi. Aile üyeleri doğru tahminde bulunduğunda, ebe hariç, diğer aile üyelerinin kazanacağı puan 90 puana düşer. Bu aile üyesi tavşan diye yanlış tahminde bulunduğunda kazanılacak puan 80 puana düşer. Oyun sonuna kadar sürdürülür. Puan sıfır oluncaya kadar doğru tahmin gelmez ise ebe 100 puan kazanmış olur.

Başarımı Değerlendiriyorum: Tablo 1.1.'de yer alan puanlama tablosunu kullanarak etkinlikten her bir aile üyesinin kazanmış olduğu puanı belirleyiniz. Tablo 1.2 'yi kullanarak etkinliğin ailenizle ilgili hangi farkındalıklar kazandırdığını verilen başlıklar altında değerlendiriniz.

Puan tablosunu kullanarak en çok puan kazanan aile üyesini belirleyiniz.

Tablo 1.1. Puanlarımı Topluyorum

İsim	1. Nesne	2. Nesne	3. Nesne	4. Nesne	5. Nesne	6. Nesne
Toplam Puan						

Görsel 3 Betimleme: Uçurumun tepesinden düşmek üzere olan bir insan ile onu ellerinden tutup yukarı çekmeye çalışan başka bir insan

"Ailemde Saklı Güç" etkinliğini bütün aile üyeleri bireysel olarak ayrı ayrı yapınız. Etkinlik sonunda her aile üyesinin değerlendirmesini aile ortamında paylaşmasını sağlayınız. "Hayır." cevabı veren üyenizin neden "hayır" dediğini grup olarak konuşunuz. Söz konusu durumun düzeltilmesi için nelerin değişmesi gerektiği konusunda karşılıklı fikir alışverişinde bulununuz ve bu değişikliklerin hangisinin yapılmasına katkı sağlayabileceğinizi belirleyiniz. Daha sonra aile üyelerinin hepsini bu değişiklikleri yapması konusunda teşvik ediniz.

Tablo 1.2. Ailemde Saklı Güç

	Evet	Hayır
Herhangi bir şeyi tanımlamak/tanımak/bilmek için o nesneyi oluşturan bileşenlerin bilinmesi gereklidir.		
Herhangi bir şeyi tanımlamak/tanımak/bilmek için o nesneyi oluşturan bileşenlerin yanı sıra nesnenin işlevini de bilmek gereklidir.		
Aile içinde kuralların/rollerin daha önceden belirlendiği bir şekilde iletişim kurmak; belirsiz kural ve rollerin olduğu şekilde iletişim kurmaktan daha kolay, eğlenceli ve sorunsuzdur.		
Grup olarak hareket edildiğinde bilmediğimiz nesneyi daha kolay tahmin edebiliriz.		
Grup olarak hareket edildiğinde sorunlara daha kolay çözüm bulunabilir.		
Belirsiz durumlar karşısında birden fazla bireyin başarı şansı daha fazladır.		
Herkesin sorumluluk aldığı durumlarda başarı şansı daha yüksektir.		

ETKİNLİK 2: Duygu ve Davranış Bozukluğunu Tanıyorum

Etkinliğin Amacı: Duygu ve davranış bozukluğu olan aile üyenizin bireysel özellikleri temelinde duygu ve davranış bozukluğunun tanımının yapılması bu etkinliğin temel amacını oluşturmaktadır.

Neler Öğreneceğim? Duygu ve davranış bozukluğu olan aile üyesinin özellikleri temelinde duygu ve davranış bozukluğunun tanımını yapmayı öğreneceğim.

Gerekli Materyaller: Kâğıt, kalem, Tablo 2.1. ve Tablo 2.2.

Ortam: Duygu ve davranış bozukluğu olan aile üyeniz hariç bütün aile üyelerinin beraber rahatça oturup konuşabileceği bir ortamda etkinliği gerçekleştiriniz.

Etkinliğe Başlayalım: Duygu ve davranış bozukluğu olan aile üyenizin olmadığı bir ortamda diğer aile üyelerinin birbirlerinin yüzlerini görebilecek şekilde oturmasını sağlayınız. Daha sonra ebeveynlerden biri şu konuşmayı diğer aile üyelerine yapabilir: "Şimdi hep beraber Ahmet'e (duygu ve davranış bozukluğu olan aile üyesi) nasıl yardım edeceğimiz konusunda konuşacağız. Bunu hem Ahmet'i hem de diğer aile üyelerimizi suçlamadan yapmamız çok önemli. Hepinizden sıra ile Ahmet'e neden duygu ve davranış bozukluğu tanısı konulduğunu söylemenizi istiyorum. Örneğin bana göre Ahmet evin kurallarına uymuyor. Sizden de düşüncelerinizi söylemenizi istiyorum. Onları buraya (kâğıdı göstererek) yazacağım. Herkes düşüncelerini söyledikten sonra yazdıklarım hakkında hepinizin ne düşündüğünü öğrenmek için yazılanları tek tek okuyacağım. Kim başlamak ister?". Tüm aile üyeleri düşüncelerini paylaştıktan ve herkesin fikirleri not edildikten sonra Tablo 2.1'de verilen bilgileri aile üyeleri ile paylaşıp üzerine konuşunuz.

Başarımı Değerlendiriyorum: Ailece başarınızı değerlendirmek için Ek 2.2'de verilen formu doldurunuz.

ÖNERİ

Yukarıda etkinliği gerçekleştirdikten sonra lütfen aşağıda size verilen bilgi notunu okuyarak aile üyeleriyle paylaşınız.

Tablo 2.1. Duygu ve Davranış Bozukluğunun Tanımına ve Doğasına İlişkin Bilgileri İnceliyorum

Sevgili aileler duygu ve davranış bozukluğu, özel eğitim alanında ya da ilişkili diğer alanlarda tanımlanması en zor olan yetersizlik türlerinden biridir. Bunun başlıca nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- a. Duygu ve davranış bozukluğunun diğer yetersizlikler ile ilişkisinin henüz açık ve net bir şekilde tespit edilememesi,
- b. Farklı amaçlarla yapılan tanımlamaların birbirinden farklı tanımlara yol açması,
- c. Ölçülmesi ve değerlendirilmesi zor olan duygu ve davranışların tanım yapmayı güçleştirmesi,
- d. Tipik olan davranışlar ve farklı davranışlar arasındaki farkın her zaman çok belirgin olmaması ve farklı davranışların çok çeşitli olması,
- e. Duygu ve davranış bozukluğu olduğu düşünülen çocukta gözlemlenen bazı davranışların gelişimsel döneme özgü olması ve bir sonraki gelişimsel dönemde tamamen ortadan kalkabilmesi (1).

Yukarıda ifade ettiğimiz nedenlerden kaynaklı olarak herkes tarafından genel kabul gören bir duygu ve davranış bozukluğu tanımı yapmamız zorlaşmaktadır. Bir aile olarak tanımın neden önemli olduğunu sorabilirsiniz ve bu soruda da son derece haklısınız. İsterseniz takip eden bölümde tanımın neden önemli olduğundan kısaca bahsedelim.

Duygu ve davranış bozukluklarını nasıl tanımladığımız bizim problemi nasıl anladığımızı gösterdiği gibi aynı zamanda probleme nasıl müdahale edeceğimizi de göstermektedir (1). Örneğin mahkemeler veya yasa koyucular, duygu ve davranış bozukluğunun tanımı ile yasalar ve suç nedeniyle ilgilenirken okullar, akademik başarı; toplum, hangi davranış hangi nedenle ne kadar görmezden geleceği ve aileler ise nasıl çözüm bulacakları açısından ilgilenirler. Bu nedenle tanım bizim sorunu nasıl tanımladığımızı ve tanımladıktan sonra ne yapacağımızı önemli derecede belirler.

Sizin zamanınızı daha fazla almadan takip eden bölümde duygu ve davranış bozukluğu hakkında yapılan tanımların ortak noktalarını paylaşalım:

- a. Okulda sergilenen duygusal ve davranışsal tepkiler,
- b. Problemlerin yaş, kültür ve etnik normlardan farklı olması (yani bunlarla açıklanamıyor olması),
- c. Çocuğun problemlerinin eğitim performansı üzerinde olumsuz etkilerinin olması,
- d. Problemin strese yönelik beklenen ya da geçici bir tepkiden fazla olması (Örneğin evde yaşanan sorunların okula yansısıyla ortaya çıkan problemlerden fazlasının olması),
- e. Problemlerin okul dâhil en az iki ortamda sürekli gözlemleniyor olması (Eğer tek bir ortamda problem gözlemlenirken diğerlerinde gözlemlenmiyorsa problem ortamla ilgili olabilir),

- f. Bozukluğun bireysel tedavi/terapi/sağaltıma rağmen devam ediyor olması,
- g. Duygu ve davranış bozukluğunun diğer yetersizliklerle beraber görülebiliyor olması,
- h. Tüm duygu ve davranış bozukluklarını içeriyor olması (2).

Yukarıda verilen maddeleri incelediğimizde duygu ve davranış bozukluğu konusunda yapılan tanımların ortak noktalarını görmüş oluyoruz. Bu maddelerin genel olduğunu söyleyebiliriz. Etkinlik 2’de ailenizin üyesi hakkında belirlediğiniz problemleri yukarıda verilen maddeler çerçevesinde değerlendiriniz. **Yapılan değerlendirmenin "size göre" olduğunu ve bazen olumlu ya da olumsuz bir şekilde aile üyenizin durumuna uygun olmayabileceğini lütfen unutmayınız.**

Duygu ve davranış bozukluğu hakkında yapılan tanımların ortak özelliklerini inceledikten sonra iki farklı türü hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Böylece duygu ve davranış bozukluğu olan çocuğunuzun genel özellikleri hakkında bilgi sahibi olabileceğiniz gibi onu ve davranışlarını değerlendirirken daha tarafsız olabileceğinizi düşünüyoruz.

Duygu ve davranış bozuklukları genel olarak iki ana gruba ayrılmaktadır: (a) dışa yönelim bozuklukları ve (b) içe yönelim bozuklukları.

Dışa yönelim bozuklukları grubunda yer alan duygu ve davranış bozukluğu olan çocuklarda başkalarına düşmanca davranma, saldırganlık, kuralları tanımayan/ kurallara uymayan gruplara katılma ya da katılmama isteği, otoriteye karşı gelme ve toplumsal kurallara birden fazla ortamda (ev, okul ve benzeri) uymama gibi davranışlar gözlemlenir (3). Bu davranışların tanım gereği süreklilik göstermesi gereklidir. Günlük hayatımızda bu davranışların örnekleri şunlar olabilir; okuldan kaçma, kavga etme, acımasızca davranma, yalan söyleme, eşyalara zarar verme, izinsiz eşya alma, ödevlerini yapmama, sınıf kurallarına uymama, öğretmenini yok sayma, oyun kurallarına uymama ve hile yapma...

İçe yönelim bozuklukları grubunda yer alan duygu ve davranış bozukluğu olan çocuklarda içe kapanma, kaygı, takıntılı düşünceler, duygusal çökkünlük ya da çeşitli davranış problemleri gözlemlenir. Bu çocuklar genellikle tek başına oyun oynamayı arkadaşları ile zaman geçirmeye tercih etmektedirler. Sık sık hayallere, yoğun kaygı ve duygusal çökkünlük duygularına dalar; nedensiz korkuları olur ve sağlık problemlerinden dolayı yoğun şekilde şikâyet ederler (3).

Her iki grupta yer alan duygu ve davranış bozukluğu olan çocuklar yukarıda ifade edilen özellikleri nedeniyle akranları tarafından kabul görmedikleri için sosyal ortamlarda öğrenmeleri düşük olabilmektedir. Bunun sonucunda ise birçok sosyal beceride akranlarından daha düşük performans sergileyebilmektedir. Bu durum onların akranları tarafından kabul görme olasılıklarını düşürmektedir.

! DİKKAT

Çocuğumuzda duygu ve davranış bozukluğunun olması, çocuğumuzu bu şekilde etiketleyerek değerlendirmemiz doğru değildir. Çocuğunuzun yapamadıklarına, uyum gösteremediği durumlara ve sosyal beceri eksikliklerinin neler olduğuna yoğunlaştığınızda yapılacak pek çok şey olduğunu fark edeceksiniz. O nedenle etiket temelli değil beceri, duygu ve biliş temelli değerlendirmemiz ve o şekilde planlanma yapmamız çok daha etkili ve değerlidir.

Tablo 2.2. DDB Olan Çocukların Özellikleri Hakkındaki Bilgilerimi Değerlendiriyorum.

"DDB Olan Çocukların Özellikleri Hakkındaki Bilgilerimi Değerlendiriyorum" etkinliğini bütün aile üyeleri bireysel olarak yapmalıdır. Daha sonra her üyenizin değerlendirmesini aile ortamında paylaşmasını sağlayınız. "Hayır." cevabı veren üyenizin neden "hayır" dediğini grup olarak konuşunuz. Söz konusu durumun düzeltilmesi için nelerin değişmesi gerektiği konusunda fikir alış verişinde bulununuz ve bu değişikliklerden hangisinin yapılmasının aile sürecine katkı sağlayacağını belirleyiniz. Daha sonra aile üyelerinin hepsini bu değişiklikleri yapması konusunda teşvik ediniz.

	Evet	Hayır
DDB olan aile üyemiz hakkında belirlediğimiz davranışlar üzerinde ailece bir anlaşmaya vardık.		
DDB olan aile üyemiz hakkında belirleme yapılırken aile üyeleri, suçlama yapmaktan ve yargılamaktan kaçındı.		
Bu süreç içerisinde anlaşmazlıkları verimli bir şekilde sorun çıkmadan çözdük.		
DDB hakkındaki tanımların ortak noktaları ile bizim belirlediklerimiz oldukça benzer ve uyumlu.		
Duygu ve davranış bozukluğu olan çocuğumuzun duygu ve davranış bozukluğunun hangi grubunda olduğuna yönelik ortak bir karara vardık.		
Bu etkinliğin ailemizin genel olarak DDB olan aile üyemizi anlama ve ona yardımcı olabilme konusunda yol gösterici olduğunu söyleyebiliriz.		

ETKİNLİK 3: Kime Benziyor?

Görsel 4 Betimleme: Koltukta oturmuş, ellerinde gazete olan ve birbirlerine gülümseyerek bakan baba ve çocuk

Etkinliğin Amacı: Biyolojik ve psiko-sosyal değişkenlerin canlıların üzerindeki etkisinin kavranması ve bunların aile geçmişi hikâyesi ile yeniden bağlantısının kurulması bu etkinliğin temel amaçlarını oluşturmaktadır.

Neler Öğreneceğim? Biyolojik ve psiko-sosyal değişkenlerin bireylerin fiziksel, psikolojik ve davranışsal özelliklerine etkisini öğreniyorum.

Gerekli Materyaller: Aile fotoğraf albümü (mümkün olan en fazla akrabanın bulunduğu albümler kullanılmalıdır). Tablo 3.1. ve Tablo 3.2.

Ortam: Bütün aile üyelerinin beraber rahatça oturup konuşabileceği ve albümdeki fotoğrafları görebileceği bir ortamda etkinliği gerçekleştiriniz. Örneğin yemek masası.

Etkinliğe Başlayalım: Geniş ailenizin fotoğraflarının bulunduğu albümleri alarak aile üyelerinin hepsinin bulunduğu bir ortam oluşturunuz. İlk önce ebeveynler olarak fotoğraflara bakınız ve fotoğraflardaki insanların kimler olduğunu, ne yaptıklarını ve nasıl yaşadıklarını çocuklarınızla paylaşınız. Bu etkinliği on dakika kadar sürdürünüz. Çocuklarınızı ya da aile üyelerini soru sormaları için teşvik ediniz. Etkinliğe katılmayan ya da sessiz kalan olursa "Bak bu benim babam. Aaa bu da teyzemiz! (Aile üyelerinden hangisi fiziksel olarak teyzeye benziyorsa) sen tıpkı ona benziyorsun!" diyerek aile üyelerinin dikkatini fotoğrafa yöneltmesini sağlayın. Aile üyelerinin dikkati fotoğraflara yönelince "Hadi bir oyun oynayalım. Ben bir akrabamızın fotoğrafını göstereyim ailemizden kimin ona benzediğini bulalım. Sonra hangi

özellikleri ile benzediğini söyleyelim." diyerek oyunu başlatın. Oyun sırasında neşeli ve eğlenceli davranmaya dikkat edelim. Böylece aile üyelerinin oyuna katılma düzeyini arttırmış olursunuz. Benzerlikleri sadece fiziksel olanlar ile sınırlandırmayın. Aynı zamanda kişilik, davranış ve tutum gibi diğer benzerlikleri de bulmaya ve bulanları da ödüllendirmeye çalışın. Bu etkinlikten sonra uygun bir zamanda Tablo 3.1'de verilen bilgileri ailece gözden geçiriniz. Bu gözden geçirme sırasında duygu ve davranış bozukluğu olan aile üyenizin ortamda bulunmamasına dikkat ediniz.

Başarımı Değerlendiriyorum: Ailece başarınızı değerlendirmek için Tablo 3.2'de verilen formu doldurarak başarınızı değerlendiriniz.

SORU

Sizce duygu ve davranış bozukluğunun tek nedeni çocuğun duygu ve davranış bozukluğuna yol açan biyolojik bir yapı ile doğmuş olması mıdır?

Tablo 3.1. Duygu ve Davranış Bozukluğunun Olası Nedenleri

Yukarıda verilen etkinliği gerçekleştirdikten sonra duygu ve davranış bozukluğu olan aile üyenizin bulunmadığı bir ortamda aşağıda verilen bilgi notunu geriye kalan bütün aile üyeleriyle beraber inceleyiniz. Yukarıda verilen etkinliğin size sağlayacağı düşünülen aile içi olumlu iletişim ve etkileşimin, fiziksel ve sosyal-duygusal benzerlikleri bulma egzersizlerinin bu bilgi notunun anlaşılmasına katkı sağlayacağını düşünüyoruz. Aynı zamanda duygu ve davranış bozukluğunun olası her nedeninden sonra hangi nedenlerin sizin aile üyeniz için ne kadar geçerli olduğunu karşılıklı olarak konuşunuz.

Herhangi bir olayın oluşmasının arkasındaki nedenleri ya da aile üyemizin neden duygu ve davranış bozukluğuna sahip olduğunu bulmanın iki temel amacı olduğu söylenebilir. Bu amaçlar; (a) neyin ya da kimin sorumlu olduğunu bulmak ve böylece duygu ve davranış bozukluğunun gelecekte başka bir aile üyesinde ortaya çıkmasını engellemek, (b) duygu ve davranış bozukluğuna neden olan durumun tespit edilmesinin bazı durumlarda duygu ve davranış bozukluğu olan aile üyemizin tedavisine yardımcı olabilme olasılığıdır.

Ancak unutmamalısınız ki nedenleri çoğu zaman tespit edemeyiz ya da etsek bile söz konusu nedenleri gelecekte kontrol etme olasılığımız pek bulunmaz. Bunun yanı sıra, nedeni bilmemiz bize uygun tedavi programının oluşturulmasında ya da uygulanmasına ya çok az yardımcı olur ya da hiç olmaz. Bu nedenle siz değerli ailelerin duygu ve davranış bozukluğunun nedenleri içerisinde kontrol edebileceklerinize ya da değiştirebileceklerinize odaklanmanız yerinde olacaktır.

Duygu ve davranış bozukluğunun olası nedenleri dört ana başlık altında toplanmıştır. Bu başlıklar şu şekildedir: (a) biyolojik, (b) kültürel, (c) aileyle ve (d) okulla ilişkili değişken-

ler. Duygu ve davranış bozukluğunun nedeni, yukarıda ifade edilen ana nedenlerin ortak etkisi sonucu oluşur. Bu yüzden tek bir nedeni olduğunu söylemek mümkün değildir. Takip eden bölümde bu ana başlıklar hakkında özet bilgiler sizinle paylaşılacaktır. Bu bölümü dikkatlice incelemenizi ve kendi aileniz özelinde değerlendirmenizi rica ediyoruz. Bu değerlendirmenin sizin duygu ve davranış bozukluğunun doğasını anlamana, kontrol edebileceğiniz nedenleri değiştirebilmeniz için gerekli olan uygulamalara yönelik temel bilgileri edinmenize yardımcı olacağını düşünüyoruz.

a) Olası Biyolojik Nedenler

Bilimsel araştırmalar, ağır düzeydeki duygu ve davranış bozukluğu olan bireylerin çok büyük bir kısmında nöropsikolojik problemlerin olduğunu göstermektedir (4, 5). Ancak bu durum, duygu ve davranış bozukluğunun temel nedeninin biyolojik temelli olduğu anlamına gelmemektedir ya da bu şekilde anlaşılmalıdır. Çünkü aynı araştırmalar duygu ve davranış bozukluğu oluşmasında biyolojik ve çevresel etkenlerin ortak bir etkisi olduğunu söylemektedirler. Bu nedenle bazen en etkili tedavi yöntemlerinin biyolojik değişkenlere yönelik tıbbi önlemlerin yanı sıra çevresel düzenlemeleri içerdiği ve bu şekilde etkili olduğu görülmektedir (1). Duygu ve davranış bozukluğu ile ilişkili olduğu düşünülen biyolojik değişkenler şunlardır: (a) genetik etkenler, (b) beyin hasarı ya da beyin işlevlerinde anormallikler, (c) beslenme ve alerjiler ve (d) mizaç.

Genetik etkenlerin bizim davranışlarımız üzerinde etkili olduğu ama tek neden olmadığı bilinmektedir (1). Davranışların oluşmasında sosyal ortamlarda gerçekleştirilen öğrenmenin de etkili olduğu belirtilmektedir. Ancak genetik etkenlerin bazı hastalık ve bozukluklarının da oluşmasında önemli olduğu da söylenebilir. Duygu ve davranış bozukluğu olan bir bireyin ailesinde bulunan bireylerden birinde daha duygu ve davranış bozukluğu çıkma olasılığı yüksektir. Ama bu her zaman bir başka aile üyesinde duygu ve davranış bozukluğu çıkacağı anlamına gelmez. Duygu ve davranış bozukluğu ile ilişkili genetik etkenler tam olarak belirlenememiştir. Bunun yanı sıra bu etkenler belirlense bile şu anki teknoloji ile bu etkenlerin ortadan kaldırılması da mümkün değildir. Diğer bir deyişle duygu ve davranış bozukluğu ile ilişkili genetik değişkenleri aile bireyleri olarak kontrol edemeyeceğimiz için bu konuyla ilgili çaba harcamanın verimli sonuçlar doğurmayacağı söylenebilir.

Beyin hasarı ya da beyin işlevlerinde anormallikler, duygu ve davranış bozukluğu ile ilişkili bir diğer biyolojik değişkendir. Beyin hasarı doğumdan önce, doğum sırasında ve doğumdan sonra meydana gelebilir ve bu hasar beynin neresinde oluştuğuna bağlı olarak bazı olumsuz davranışların oluşmasına zemin hazırlayabilir. Beyin hasarına ya da beyin işlevlerinde anormalliklere; yüksek ateş, enfeksiyon hastalıkları, zehirlenmeler, kazalar, çocuk ihmal ve istismarı, doğum sırasında oksijensiz kalma, annenin hamilelikte uyuşturucu, alkol ve sigara kullanımı neden olabilir. Ancak duygu ve davranış bozukluğu olan her bireyde beyin hasarı ya da beyin işlevlerinde anormallik söz konusu değildir. Ayrıca duygu ve davranış bozukluğuyla ilişkili beyin işlevlerinde anormallikler tam olarak tespit edilmiş

de değildir. Bu nedenle beyin hasarı ya da beyin işlevlerinde anormallikler de ailenizin kolayca kontrol edebileceği bir değişken değildir. Bu nedenle kontrol etmek için harcanan çabanın verimli sonuçlar vermeyeceği söylenebilir.

Beslenme ve alerjiler, duygu ve davranış bozukluğunun bir diğer olası biyolojik nedeni olarak gösterilmektedir. Yetersiz ve kötü beslenmenin sağlık açısından olumsuz sonuçları olduğu bilinmektedir. Özellikle erken çocukluk döneminde kötü ve yetersiz beslenmenin beyin gelişimini ve bilişsel becerileri olumsuz etkilediği bilinmektedir (1). Aynı zamanda kötü ve yetersiz beslenmenin akademik ve sosyal öğrenmeyi de olumsuz etkilediği söylenebilir. Ancak alerjilerin, özellikle yiyeceklere karşı olan alerjilerin, duygu ve davranış bozukluğuna neden olduğuna dair bilimsel kanıt son derece az bulunmaktadır. (1). Ne var ki ailelerin ve öğretmenlerin giderek artan bir oranda bu görüşü savunduğu ve bu konuda diyetlerle önlem almaya çalıştığı görülmektedir (6). Yeterli ve sağlıklı beslenme hepimizin hayatı için son derece önemli bir değişkendir. Bu nedenle yeterli ve sağlıklı beslenmeye hepimizin dikkat etmesi gerekir. Ancak duygu ve davranış bozukluğunu kontrol etmek için özellikle belirli diyetleri uygulamanın amaca hizmet ettiğini, şu anki bilgilerimizle söylememiz ne yazık ki mümkün değildir. Bu diyetlerin ilerde yararlı olduğuna dair kanıtlar bulunabileceği gibi aynı diyetlerin çocuklarımızı bazı besinlerden mahrum bıraktığı için zararlı olduğuna dair de kanıtlar ortaya çıkabilir.

Mizaç, bireyin çevresinde gerçekleşen belirli olay ve durumlara yönelik tutarlı ve devamlı tepki gösterme eğilimi olarak tanımlanmaktadır (1) (Bu başlıkla ilişkili olarak bu modülün içerisinde yer alan Bölüm 3'te daha detaylı bilgilere ulaşabilirsiniz). Mizaç, temel biyolojik süreçler kadar çevresel değişkenlerle ilişkili olarak belirlenir. Ancak yeni doğan bebeklerdeki mizaç özelliği daha çok biyolojik değişkenlerle belirlenmektedir. Mizaç, doğuştan getirilen bir özellik olmasına rağmen çevresel değişkenler ve aile ile çevrenin davranış yönetme biçimleri mizaç özelliklerinin davranışa yansımaya olumlu ya da olumsuz etki etmektedir. Zor mizaç özelliklerine sahip olan çocukların duygu ve davranış bozukluğuna sahip olma riski, diğer mizaç özelliklerine sahip olan bireylerden daha fazladır. Yine de temel mizaç özelliklerinin çevre ile girilen etkileşim sonucunda değişikliğe uğradığı da unutulmamalıdır.

Zor mizaç; bebeklikte yemek yeme, uyku ve dışkılamada düzensizlik, yeni uyaranlara karşı olumsuz (bırakma/kaçınma) tepkiler verme, çevresindeki değişikliklere yavaş uyum gösterme, sıklıkla olumsuz duygular içinde olma ve şiddetli tepkiler verme olarak tanımlanmaktadır (1). Çocuğun zor mizaç özellikleri göstermesi genellikle ebeveynlerde de olumsuz duygulara ve zorlanmaya neden olmaktadır. Bu da ebeveyn ile çocuğun ilişkisinin stresli ve zorlayıcı olması ile sonuçlanmaktadır. Bu durumla etkin bir şekilde başa çıkamayan ebeveynlerin çocuklarının duygu ve davranış bozukluğuna sahip olma riskini artırdık-

ları söylenebilir. Diğer bir deyişle ebeveynler çocukların mizaç özelliklerini bilir, bu mizaç özelliklerine yönelik etkin davranış kontrol ve yönetim yöntemleri geliştirir ve uygularlarsa çocukların duygu ve davranış bozukluğuna sahip olma olasılığını düşürdükleri gibi duygu ve davranış bozukluğuna sahip olan çocuklarında da bu bozukluğun çocuklar üzerindeki olumsuz etkisini azaltabilirler.

Özet olarak yukarıda ifade ettiğimiz biyolojik etkenlerle birlikte olumsuz çevre koşullarına maruz kalan çocuklarda duygu ve davranış bozukluğu görülme olasılığı artmaktadır. Bu nedenle çevresel değişkenlerin düzenlenmesi ve bu düzenlemenin çocuğun gereksinimlerine göre yapılmasının en etkili sonuçları verebileceği söylenebilir.

b) Olası Kültürel Nedenler

Kültürün bizlerden beklediği bazı davranış kalıpları ve davranış standartları olduğu söylenebilir. Örneğin bir ortama girdiğimizde insanlara "günaydın", "merhaba" ya da ayrılırken "hoşça kalın" demek gibi. Bu davranış kalıpları ve standartları çocuklarımız için de geçerlidir. Çocuklar, bu davranış kalıplarını ve standartlarını akran gruplarının, ailesinin ya da toplumun kültürel normları çerçevesinde edinirler. Kültür, bireyden beklenen davranış biçimlerinden daha fazlasını içerir ancak her kültür içinde bazı özelliklere göre alt kültürler de bulunmaktadır. Bu alt kültürler bazı durumlarda aynı duruma yönelik farklı davranışları destekleyebilir. Bu durum çocukların bazı konularda ne yapacaklarını bilememelerine, karsız kalmalarına ya da bazı durumlarda genel olarak kabul görmeyecek davranışlar sergilemelerine neden olabilir. Davranışlara yönelik bu farklılık arttıkça bazı bireylerin duygu ve davranış bozukluğuna sahip olma riski arttığı gibi bu bozukluğa sahip olan bireylerde de bozukluk ağırlaşabilir.

Bütün toplumlarda kültürel çelişkilere/farklılıklara neden olan bazı kaynaklar bulunmaktadır. Bunlar şu ana başlıklar altında sınırlanabilir: medya, akran grupları, komşuluk ve kentleşme, sosyal sınıflar ve etnik köken. Bu başlıklar takip eden bölümde kısaca özetlenmiştir. Ancak bu değişkenlerin duygu ve davranış bozukluğu üzerindeki etkilerini belirlemek zordur. Aile olarak bu değişkenleri incelemeniz, bazı farklılıkları anlamaya ve duygu ve davranış bozukluğu olan üyenize katkı ve destek vermenize yardımcı olabilir.

Medyanın, çocukların saldırgan ve sosyal olarak kabul edilmeyen davranışları üzerindeki etkisi oldukça tartışmalıdır. Ancak televizyon, elektronik oyunlar ve internetin çocukların bilişsel becerileri ve akademik başarıları üzerindeki etkisi genel olarak kabul edilmektedir. Medyada çocukların izledikleri şiddet ve toplum olarak genel kabul görmeyen davranışları öğrendikleri söylenebilir ama bunları ne kadar davranışlarına yansıttıkları konusunda yeteri kadar bilimsel kanıt bulunmamaktadır. Ancak medyanın insan davranışları, tercihleri üzerinde etkisi olmadığını söyleyen kaynakların aynı zamanda medya üzerinden ticari ürünler için yoğun reklam yaptıkları ve bu reklamların ticari ürünlerin satışlarını olumlu yönde etkilediği de unutulmamalıdır (1). Bu nedenle medyanın çocuklar üzerindeki etkisi-

nin tartışmalı olduğu akılda tutularak çocukların medya ile etkileşiminin mutlaka ebeveyn gözetimi altında devam etmesi yerinde olacaktır. Bu konuda kitabımızın ilerleyen modüllerinde çocuğunuzun yaşına uygun düzenlemeler konusunda bilgi paylaşımı gerçekleştireceğiz.

Şiddet içeren, toplumsal olarak kabul edilmeyecek davranışların bulunduğu film, dizi, elektronik oyun gibi uyarılardan çocukları mümkün olduğu kadar uzak tutmanın en azından tartışmalı bir kaynağın etkisinden çocuklarımızı korumak için yardımcı olabileceği söylenebilir.

Akran gruplarının çocukların sosyal davranışları üzerinde iki tür etkisi söz konusudur. İlk olarak olumlu akran ilişkileri çocukların sağlıklı sosyal gelişimi için gerekli ve önemlidir (1). Çocukların sınıf arkadaşları ile olumlu ilişki içinde olması, onların öğrenmelerini kolaylaştırmaktadır. İkinci olarak bazı akran grupları bireylerin olumsuz davranışlarda bulunmalarını destekleyebilmektedir (1). Bu nedenle duygu ve davranış bozukluğu olan bireyin akran grupları ile olumsuz ilişki ve iletişim içinde olmaları onların sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkilerken aynı zamanda duygu ve davranış bozukluğu olan bireyin içinde bulunduğu akran grubu onu olumsuz davranışlara yönlendirebilir. Ebeveynlerin; çocuklarının okul, mahalle ya da akrabalardan oluşan arkadaş ya da arkadaş gruplarını etkin bir şekilde takip etmesi duygu ve davranış bozukluğunun düzeyinin ağırlaşmasını engelleyebilir.

Komşuluk ve kentleşmenin bireylerde duygu ve davranış bozukluğuyla ilişkisi diğer kültürel etkenlerde olduğu gibi tartışmalıdır. Bu durumun bireylerin üzerindeki etkisini tam olarak belirlemek oldukça zordur. Ancak bazı durumlarda küçük de olsa duygu ve davranış bozukluğu ile komşuluk ilişkileri ve kentleşmenin kanıtları bulunmaktadır. İlk olarak komşuluk ilişkileri; ahlaki ilkelere karşı duyarlılık, sosyal kontrol, güvenlik ve yardımlaşma açısından önemlidir. Bu gibi değişkenlerin duygu ve davranış bozukluğu olan çocukların üzerinde olumlu etkileri olduğu bilinmektedir. Ahlaki ilkelere karşı duyarlılığın, sosyal kontrolün, güvenliğin ve yardımlaşmanın olmadığı komşuluk ilişkilerinde ise özellikle suçun yaygın olduğu mahalle veya semtlerde çocukların bu davranış kalıplarına yönelme olasılığı daha fazladır. Bunun yanı sıra düzensiz kentleşmenin neden olduğu, kırsal kültürün devam etmediği, sosyal kontrolün bu nedenle sağlanamadığı durumlar da benzer bir etkiye neden olabilir. Ancak bu, her çocuğun bu durumdan olumsuz etkilenerek duygu ve davranış bozukluğuna sahip olacağı anlamına da gelmemektedir.

Sosyal sınıf, duygu ve davranış bozukluğu ile doğrudan ilişkili değildir. Yani çocukların ailelerinin dâhil olduğu sosyal sınıf ile çocuklarında duygu ve davranış bozukluğu olması arasında bir ilişki yoktur. Ancak sosyal sınıfın sahip olduğu ekonomik değişkenlerin duygu ve davranış bozukluğu ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Ekonomik zorluklar, beslenme, temel gereksinimlerinin karşılanmasında yaşanan zorluklar ve bu durumların neden ol-

duğu stresin çocuklarda olumsuz etkileri olduğu bilinmektedir. Söz konusu olumsuz etki duygu ve davranış bozukluğu için de geçerli olabilir.

Etnik köken ile duygu ve davranış bozukluğu arasında herhangi bir ilişki olmadığı söylenebilir.

c) Aile ile İlişkili Olası Değişkenler

Buraya kadar duygu ve davranış bozukluğu ile ilişkili değişkenlerin olası değişkenler olduğu ve duygu ve davranış bozukluğunun nedeni olarak gösterilemeyeceğini tekrar belirtmek yerinde olacaktır. Benzer bir durum duygu ve davranış bozukluğuyla ilişkili ailenin sahip olduğu özelliklerle de ilgilidir. Ailede bazı özelliklerin düzenlenmesi, çocuklarda duygu ve davranış bozukluğunun ortaya çıkma olasılığını düşürdüğü gibi duygu ve davranış bozukluğu olan çocukların toplum tarafından kabul edilmeyen davranışlarının ortadan kaldırılmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir. Aşağıda ailenizin, çocuğunuzun durumu ile başa çıkmada sahip olması gereken özellikler kısaca verilmiştir. *(Bu bölümü okurken bu özelliklere sahip değilseniz bile şu an bu metni okuyor olmanız bu özellikleri geliştirmek için çaba içerisinde olduğunuzu gösterir. Bu çabanızın son derece değerli ve önemli olduğunu unutmayınız.)*

1. Çocuğunuzun olumsuz davranışlarıyla ılımlı, şefkatli ve sevgi dolu bir yaklaşımla başa çıkmaya çalışınız.
2. Çocuğunuzun olumsuz davranışına değil, o olumsuz davranış yerine ne yapması gerektiğine odaklanınız ve bu davranışın öğretimini yapmaya çalışınız.
3. Uygun sosyal becerileri kazanması için çocuğunuza model olunuz. Örneğin çocuğunuzun şiddet, öfke, saldırganlık gibi davranışları kontrol etmesini istiyorsanız bu davranışların aile içinde gerçekleştirilmesini engelleyiniz ve bunların yerine bu duyguların olumlu şekilde ifade edilmesine model olunuz.
4. Çocuğunuzun olumlu davranışlarını fark ediniz ve onları ödüllendiriniz.
5. Çocuğunuzun bir durumla başa çıkmak için gösterdiği çabaya değer veriniz. Sonuçta başarısız olsa bile çabasının önemli olduğunu ona gösteriniz.
6. Çocuğunuzun okul süreci ile ilgileniniz ve zorlandığı yerde onun bu çabasına yardımcı olunuz.
7. Çocuğunuzun temel gereksinimlerini mutlaka önemseyiniz. Bu gereksinimleri önemsemeniz onları karşılamamız anlamına gelmemektedir. Ekonomik koşullarınız bu gereksinimleri tamamen karşılamaya yetmeyebilir. Bu durumu çocuğunuzla sevgi ve

şefkat dolu bir şekilde paylaşınız ve onu anladığınızı, bu durumun farkında olduğunuzu ona gösteriniz.

8. Şiddetin her türüsünden kaçınınız. Şiddet, çocuklara yeni bir şey öğretmediği gibi güçlü olduğu durumlarda şiddet kullanmayı öğretir. Aynı zamanda birçok olumsuz duygunun da kaynağını oluşturur.

d) Okulla İlişkili Olası Değişkenler

Okul, çocukların aileden sonra sosyal olarak bulunduğu en önemli ortamdır. Bu nedenle okulla ilişkili olası değişkenlerin mutlaka dikkatle incelenmesi yerinde olacaktır. Ailenin ve okulun sahip olduğu bazı değişkenler, çocukta var olan problemlerin devamına ya da artmasına yol açabilmektedir (3). Aynı zamanda bu değişkenlerin değiştirilmesi, çocuğun tedavi sürecine katkı sağlamaktadır (3). Okullarda görülebilecek aşağıdaki durumlar duygu ve davranış bozukluğu olan çocukları olumsuz yönde etkileyen faktörler olarak tanımlanmıştır:

1. Çocuğun öğrenmesini zorlaştıran etkisiz öğretim yöntemleri,
2. Açık bir şekilde belirlenmemiş ve çocuklara ifade edilmemiş okul ve sınıf kuralları,
3. Olumsuz davranışlara yönelik tutarsız, adil olmayan ve kişiden kişiye değişen cezalandırıcı disiplin uygulamaları,
4. Çocuğun olumlu davranışlarını görmezden gelen ve ödüllendirmeyen bir eğitim ortamı,
5. Çocukların gereksinimlerini önemsemeyen ve öğretimle ilgili gereksinimlerini dikkate almayan okul ortamı,
6. Çocuğun akademik başarısızlığına yol açan öğretim uygulamaları,
7. Akademik başarının her şeyin üstünde tutulduğu ve sosyal statünün en önemli belirleyicisi olduğu okul ortamı.

Aile olarak yukarıda ifade edilen olası nedenleri gözden geçirmeniz, bunların içerisinde çocuğunuzun hayatında olan çevresel değişkenleri değiştirmek için gerekli düzenlemeleri yapmanız çocuğunuzun gelişimine katkı sağlayacaktır.

Tablo 3.2. Duygu ve Davranış Bozukluğu'nun Nedenleri Hakkındaki Bilgilerimi Değerlendiriyorum

"DDB Bozukluğunun Nedenleri Hakkındaki Bilgilerimi Değerlendiriyorum." etkinliğini bütün aile üyeleri ilk olarak bireysel yapınız. Daha sonra her üyenizin değerlendirmesini aile ortamında paylaşmasını sağlayınız. "Hayır." cevabı veren üyenizin neden "hayır" dediğini aile olarak konuşunuz. Söz konusu durumun düzeltilmesi için nelerin değişmesi gerektiği konusunda fikir alışverişinde bulununuz ve bu değişikliklerden hangisinin yapılmasının sürece katkı sağlayacağını belirleyiniz. Daha sonra aile üyelerinin hepsini bu değişiklikleri yapması konusunda teşvik ediniz.

	Evet	Hayır
Ailece gerçekleştirdiğimiz etkinlik, aile üyeleri arasında olumlu etkileşime katkı sağladı.		
Bazı konularda ailece değerlendirme yapmanın olumlu etkisi olduğunu öğrendim.		
Yukarıda gerçekleştirdiğimiz etkinlik sırasında aile üyelerine yönelik herhangi bir suçlayıcı ifade kullanmamaya özen gösterdik.		
Duygu ve davranış bozukluğunun olası biyolojik nedenleri hakkında bilgi sahibi oldum.		
Duygu ve davranış bozukluğunun olası kültürel nedenleri hakkında bilgi sahibi oldum.		
Duygu ve davranış bozukluğu olan çocuğumuza olumlu ve olumsuz etki eden kültürel değişkenleri ailece tespit ettik ve bunları nasıl değiştireceğimizi konuştuk.		
Duygu ve davranış bozukluğu olan çocuğumuza olumlu etkisi olan aile özelliklerini öğrendim.		
Duygu ve davranış bozukluğu olan çocuğumuza yönelik eksik kaldığımız aile özelliklerini tespit ettik ve bunları nasıl düzenleyeceğimizi konuştuk.		
Duygu ve davranış bozukluğuna etki eden olası okul ilişkili nedenleri öğrendik.		
Duygu ve davranış bozukluğu olan çocuğumuzun devam ettiği okulun çocuğumuz üzerinde olumlu ve olumsuz etkisi olan özelliklerini tespit ettik ve olumsuz özelliklerine yönelik neler yapabileceğimizi konuştuk.		
Duygu ve davranış bozukluğunun olası nedenlerine yönelik ne yapacağımızı kararlaştırırken kontrol edebileceğimiz nedenlere yönelik kararlar almaya dikkat ettik.		

Neler Öğrendik?

- Duygu ve davranış bozukluğunun tanımını,
- Duygu ve davranış bozukluğu olan çocukların davranış özelliklerini,
- Duygu ve davranış bozukluğuna yol açan olası nedenlerini,
- Duygu ve davranış bozukluğunda aile faktörünün önemini,
- Her bir bireyin bireysel farklılıkları olduğunu ve aile olarak hep birlikte alınan ortak kararlarla hareket etmenin duygu ve davranış bozukluğu olan aile üyesini anlamada ve ona destek olmada daha etkili olduğunu öğrendik.

Yararlanılan Kaynaklar

1. Kaufmann, J. M. ve Landrum, T. J. (2018). *Characteristics of emotional and behavioral disorders of children and youth* (11th ed.). New York: Pearson.
2. Kaufmann, J. M. (2001). *Characteristics of emotional and behavioral disorders of children and youth* (7th ed.). Upper Saddle River: Merrill/prentice Hall.
3. Özdemir, S. (2019). Duygu ve Davranış Bozukluğu olan öğrenciler. İ. H. Diken (Ed.), *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (403-439. ss.). Ankara: Pegem Akademi.
4. Cooper, P. (2014). Biology, emotion and behavior: The value of a biopsychosocial perspective in understanding SEBD. P. Garner, J. M. Kauffman ve J. G. Elliott (Eds), *The sage handbokk of emotional and behavioral difficulties* (2nd ed.) içinde (109-130 ss.). London: Sage.
5. Kunisyoshi, J. ve McClellan, J. M. (2014). Early-onset schizophrenia. J. Mash ve R. A. Barkley (Ed.), *Child psychopathology* (3rd ed.) içinde (573-592. ss). New York: Guildford.
6. Williams, K. E. ve Foxx, R. M. (2016). The glüten-free, casein-free diet. R. M. Foxx ve J. A. Mulicj (Eds.), *Controversial therapies for autism and intellectual disabilities: Fad, fashion, and science in Professional practice* (2nd ed.) içinde (410-421. ss). New York: Taylor & Francis.

BÖLÜM 2

Doç. Dr. Avşar ARDIÇ
Arş. Gör. Elif TUNÇEL

**DUYGU VE DAVRANIŞ
BOZUKLUĞU'NA EŞLİK
EDEBİLECEK OLASI TANI:
DİKKAT EKSİKLİĞİ VE
HİPERAKTİVİTE BOZUKLUĞU
(DEHB)**

Genel Amaç

Sevgili aileler, bu bölümün amacı; duygu ve davranış bozukluğuna sıklıkla eşlik eden dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocukların özelliklerini anlamanıza ve onların gelişimlerini nasıl destekleyebileceğinize ilişkin bilgi ve beceriler kazanmanıza yardımcı olmaktır.

Kazanımlar

Bu bölümde aileler, bakım verenler aşağıdaki kazanımları edinirler:

1. Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocukların özelliklerini açıklar.
2. Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu ile ilişkili olası nedenleri ifade eder.
3. Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocuklara nasıl destek sunulabileceğini açıklar.

İçerik

1. Zorlandığım Anlar
2. Kendimi İzliyorum

Açıklamalar

Bu bölümde siz sevgili aileler için duygu ve davranış bozukluğuna eşlik edebilecek olası tanılarla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu bağlamda, bölümde duygu ve davranış bozukluğuna sıklıkla eşlik eden dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) tanımı, DEHB'nin olası nedenleri, DEHB çocukların davranış özellikleri, DEHB'ye yönelik müdahale yöntemlerine ilişkin bilgiler verilmiştir. Aynı zamanda bölüm içeriğinde sizlere örnek etkinlikler sunulmuştur.

Sevgili aileler; DEHB'li çocuklar ayrıntılara dikkat etmede, dikkatlerini sürdürmede zorlanabilir, dikkatlerini sürdürmelerini gerektiren etkinlikleri yapmaktan kaçınabilir, eşyalarını düzenlemede ve organize etmede zorluk çekebilirler. DEHB'li çocukların sahip oldukları özelliklere bağlı olarak sergiledikleri problem davranışlara yönelik sunulan müdahaleleri ele aldığımızda problem davranışlar henüz sergilenmeden bu davranışları önlemeye yönelik yapılacak çalışmaların, problem davranışları kontrol edilmesi zor bir hâl aldıktan sonra çözmeye çalışmaktan daha etkili olabileceğini söyleyebiliriz.

Bu nedenle sizlerin çocuğunuzun özellikleri hakkındaki farkındalıklarınızın ve problem davranışların oluşmasını önlemek adına yapacağınız düzenlemelerin DEHB'ye müdahalede çok önemli olduğunu unutmayınız.

Giriş

Davranış bozukluğu ve karşıt olma- karşıt gelme bozukluğu, anksiyete ve depresyon gibi duyu ve davranış bozukluğu olan pek çok çocukta dikkat ve hareketlilik ile ilişkili problemler görülebilmektedir. Tüm bu bozukluklarda dikkat ve hareketlilik ile ilişkili problemler gözükse de dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) başlı başına ayrı bir bozukluktur. Ancak sıklıkla DEHB, davranış bozukluğu ve karşıt olma- karşıt gelme bozukluğu gibi duyu ve davranış bozuklukları'na eşlik etmektedir. Başka bir şekilde ifade edecek olursak her iki bozukluk çocuklarda bir arada bulunabilmektedir. (1, 2). Sorunları çözmede tam olarak neye müdahale edileceğinin belirlenmesi sorunun tespit edilmesine bağlıdır ve bu tespit sayesinde sorunun kaynağına giderek bir müdahale sunulmasına olanak sağlar. DEHB'ye eşlik eden DEHB'li çocukların DEHB ile ilişkili özelliklerini tanımak ve bilmek DEHB'nin yol açtığı sorunlara müdahalede oldukça önemlidir. Bu kapsamda bu bölümde DEHB sizlere tanıtılacak ve DEHB'li çocukların sahip oldukları özellikler ve DEHB müdahale yöntemlerine ilişkin bilgiler sunulacaktır.

ETKİNLİK 1: Zorlandığım Anlar

Etkinliğin Amacı: Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuyla ilişkili bazı değişkenleri anlamak.

Neler Öğreneceğim? Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğunun bireyi nasıl etkilediğine yönelik deneyim temelli bilgiler kazanacağım.

Gerekli Materyaller: Kâğıt ve kalem, bir hikâye kitabı, televizyon ve radyo.

Ortam: Bu etkinlik aile üyelerinden ebeveynlerin ve 15 yaşın üzerindeki çocukların katılımıyla gerçekleştirilmelidir. Evde televizyonun bulunduğu bir ortamda aile üyelerinin katılımının sağlanabileceği bir ortam hazırlanmalıdır.

Etkinliğe Başlayalım: Aile üyelerinden etkinliği ilk gerçekleştirmek isteyen aile üyesi eline kâğıt ve kalemi alarak masaya ya da sehpanın yanına oturur. Bu sırada televizyon ve radyo açılır. Aile üyelerinden biri hikâye kitabını alarak gönüllü olan aile üyesine okumaya başlar. Gönüllü olan aile üyesi kendine okunan hikâye kitabını kâğıda yazmaya çalışır. Aynı zamanda televizyondan ve radyodan gelen sesleri dinler ve televizyonun görüntülerini de aklında tutmalıdır. Hikâye okuyan aile üyesi okuduğu cümleyi kesinlikle tekrar etmemelidir. Hikâye kitabını okuyan aile üyesi, 10 cümle okuduktan sonra hem televizyon hem radyo hem de hikâye kitabı hakkında gönüllü olan aile üyesine sorular sorar. Etkinliğe katılan bütün aile üyeleri sırayla okunan hikâye kitabını yazmaya çalışır. Bütün aile üyeleri etkinliği tamamladığında bu etkinlik sırasında neler yaşadıklarını ve nelerde zorlandıklarını kısaca anlatmalıdır. Bu zorluğun neden kaynaklandığını ve nasıl çözülebileceği üzerinde tartışırlar. Tartışma tamamlandığında aile üyeleri Tablo 1.1’de (Duygu ve Davranış Bozukluğuna Eşiklik Edebilecek Olası Tanılar: Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu) verilen bilgi notunu incelemeli ve bilgi notu hakkında konuşmalıdır.

Başarımı Değerlendiriyorum: Ailece başarınızı değerlendirmek için Tablo 1.2’de verilen formu doldurunuz.

Görsel 1 Betimleme: Tahtada asılı olan haritayı göstererek ders anlatan öğretmenle onu dinleyen öğrenciler ve kâğıttan yaptığı uçakla oynayan öğrenci

Tablo-1.1. Duygu ve Davranış Bozukluğuna Eşlik Edebilecek Olası Tanılar: Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu

Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) aşırı hareketlilik, dürtüsellik ve kısa dikkat süresi özellikleri ile tanımlanan bir bozukluktur (3). DEHB'ye neden olan sebepler tıpkı duygu ve davranış bozukluğuna yol açan sebepler gibi henüz tam olarak keşfedilmemiştir. Ancak genetik faktörler, yapısal, nörokimyasal ve nörogelişimsel farklılıklar, aile yapısı ve ebeveynlerde psikiyatrik bozukluk bulunması gibi psiko-sosyal özellikler DEHB'nin olası nedenleri olarak ileri sürülmektedir (4).

DEHB'li çocuklarda görülen bazı davranışları şu şekilde sıralayabiliriz:

- a. Yaptıkları etkinliklerde, ödevlerde ayrıntılara dikkat etmede zorlanabilir veya dikkatsizce hatalar yapabilirler.
- b. Oyun oynama ve kitap okuma gibi etkinliklerde dikkatlerini sürdürmede zorlanabilirler.
- c. Dikkatlerini sürdürmelerini gerektiren etkinlikleri yapmaktan kaçınabilirler (ev ödevleri gibi).
- d. Verilen yönergeleri takip etmede ve verilen görevleri yapmaya başlasalar bile tamamlamada zorlanabilirler.
- e. Doğrudan kendisiyle konuşulduğunda dinlemiyormuş ve akli başka bir yerdeymiş gibi görünebilirler.
- f. Eşyalarını düzenlemede ve organize etmede zorluk çekebilirler.
- g. Sık sık kitap, kalem, anahtar, telefon ve gözlük gibi sürekli kullandıkları eşyalarını kaybedebilirler.
- h. Sürekli bir şekilde hareket hâlinde olabilirler. Örneğin otururken ellerini ve ayaklarını sürekli bir şekilde hareket ettirebilirler.
- i. Sabit bir şekilde oturması beklenen yerlerde (örneğin ders sırasında) oturdukları yerden kalkarak hareket edebilirler.
- j. Oyun oynama gibi boş zaman etkinliklerinde sessiz kalmakta zorlanabilirler.
- k. Başkalarının sözünü kesme, oyun oynarken kendi sırasını bekleyememe, soru daha tam olarak sorulmadan hemen cevabı verme gibi aceleci davranışlar sergileyebilirler (3).

DEHB'li çocukların sahip oldukları dürtüsellik, kısa dikkat süresi, aşırı hareketlilik, isteklerini

erteleyememe ve düşünmeden hareket etme gibi özellikleri, çocukların sosyal kuralları öğrenmelerini ve bu kurallara uyum sağlamalarını güçleştirebilmektedir. Bunun sonucunda ise DEHB'li çocuklar sosyal iletişim ve sosyal etkileşim problemleri yaşayabilmekte, öfke kontrolünde zorlanabilmekte ve yıkıcı davranışlar sergileyebilmektedir (2). DEHB'nin varlığının davranış problemlerini artırabileceği göz önünde bulundurulduğunda duygu ve davranış bozukluğuna eşlik eden DEHB'nin tanınması ve DEHB'ye müdahale edilerek DEHB kaynaklı problem davranışların azaltılması oldukça önemlidir (5).

DEHB tedavisine yönelik sunulan tedavileri ele aldığımızda problem davranışların oluşmasını önlemeye yönelik müdahalelerin önemli olduğunu söyleyebiliriz. Problem davranışlar henüz sergilenmeden bu davranışları önlemeye yönelik yapılacak uygulamalar, problem davranışların kontrol edilmesi zor bir hâl aldıktan sonra onları çözmeye çalışmaktan ve DEHB'nin nedenlerini açık bir şekilde bilinmeyen genetik ve nörogelişimsel bağlantıları hakkında uzun düşüncelere dalmaktan çok daha verimli olacaktır (1). Örnek verecek olursak DEHB'li çocuklarda dikkatini bir yere odaklamada zorluk ve aşırı hareketlilik gibi problemlerin yanı sıra birçok sosyal ve/veya duygusal problem de görülebilmektedir (6). DEHB'li çocukların sergiledikleri dürtüsel davranışlar ve sosyal beceri yetersizlikleri/eksiklikleri onların akranları tarafından reddedilmeleri ile sonuçlanabilmektedir (7). Sosyal izolasyon ve akran reddine maruz kalan DEHB'li olan çocuklarda, bu durum uygun olmayan sosyal davranışlar sergilenmesini arttırabilmektedir. DEHB'li çocukların daha çok problem davranış sergilemesi ise onların akranları tarafından daha çok reddedilmesi ve sosyal olarak yalnız bırakılması ile sonuçlanabilmekte ve bu durum, çözülmesi gittikçe zorlaşan bir kısır döngüye dönüşebilmektedir (1). Bu durumda problem davranışlar henüz içinden çıkılmaz bir hâl almadan çocuklara uygun olan sosyal becerileri öğretmek ve problem davranışların oluşmasına zemin hazırlayan ortamlarda düzenlemeler yapmak çok daha verimli sonuçlar doğuracaktır.

DEHB tedavisinde ilaç tedavisi ve çeşitli psikolojik temelli müdahaleler etkili olabilmektedir (1). Psikoloji temelli müdahalelere, aile ve öğretmenlere sunulan psikoloji temelli eğitimleri ve DEHB'li çocuklara sunulan bilişsel strateji öğretimini içeren eğitimleri örnek olarak verebiliriz (1). Aile ve öğretmenlere sunulan eğitsel müdahaleler, ailelerin ve öğretmenlerin DEHB konusunda ve davranışsal müdahaleler konusunda eğitilerek çocukların problem davranışlarını yönetebilmelerine; davranışsal stratejileri kullanarak DEHB'li çocuklara sosyal ve akademik beceri gibi becerilerin öğretimini sunmalarına ilişkin eğitimleri içerir (8). DEHB'li çocuklara sunulan bilişsel strateji eğitimleri ise kendini gözlemlenme, kendine yönerge verme ve kendini pekiştirme gibi stratejilerin DEHB'li çocuklara öğrettilererek DEHB kaynaklı problem davranışların azaltılmasını hedefleyen bilişsel eğitimlerin su-

nulmasını içermektedir (1). Bu müdahale yöntemleri tek başlarına sunulabileceği gibi ilaç tedavisiyle birlikte de sunulabilir. İlaç tedavisi ile eş zamanlı sunulan eğitsel müdahaleler, tedavi başarısını arttırabilmektedir (2, 9). Özellikle DEHB ve DDB bir arada olan çocuklarda eğer çocuk DEHB bozukluğu için ilaç kullanıyorsa ilaç tedavisine ek olarak eğitsel müdahalelerin de sunulması tek başına ilaç tedavisinden daha etkili olabilmektedir (10,11).

Tablo 1.2. Kendimi Değerlendiriyorum

"Kendimi Değerlendiriyorum" etkinliğini bütün aile üyeleri bireysel olarak yapınız. Daha sonra aile olarak her üyenizin değerlendirmesini aile ortamında paylaşmasını sağlayınız. "Hayır." cevabı veren üyenizin neden "hayır" dediğini grup olarak konuşunuz. Söz konusu durumun değişmesi için nelerin değişmesi gerektiği konusunda fikir alışverişinde bulununuz ve bu değişikliklerden hangisinin yapılmasının sürece katkı sağlayacağını belirleyiniz. Daha sonra aile üyelerinin hepsini bu değişiklikleri yapması konusunda teşvik ediniz.

	Evet	Hayır
Etkinlik aynı anda birden fazla uyarana dikkat etmenin ne kadar zor olduğu konusunda bize deneyim kazandırdı.		
Dikkat eksikliğinin öğrenmeye etkisinin farkına vardım.		
Aile içinde kuralların/rollerin daha önceden belirlendiği bir şekilde iletişim kurmak; belirsiz kural ve rollerin olduğu şekilde iletişim kurmaktan daha kolay, eğlenceli ve sorunsuzdur.		
Aile olarak bir sorun üzerinde odaklanabildik.		
Aile olarak bir soruna odaklandığımızda daha verimli çözüm önerileri geliştirebildik.		
Belirsiz durumlar karşısında birden fazla bireyin başarı şansı daha fazladır.		
Herkesin sorumluluk aldığı durumlarda başarı şansı daha yüksektir.		
Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu hakkında ailece bilgi edindik.		
Duygu ve davranış bozukluğu olan aile üyemizin bazı davranışlarının nedenlerini hakkında bilgi edindim.		

ETKİNLİK 2: Kendimi İzliyorum

Görsel 2 Betimleme: Karanlık bir odada yuvarlak büyük bir camdan şehir manzarasına bakan bir kız

Etkinliğin Amacı: Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğunda problem davranışların yönetilmesiyle ilişkili bilişsel stratejilerden "kendini izleme" stratejisine yönelik deneyim elde etmek ve duygu ve davranış bozukluğu olan çocuğumuza kendini izleme stratejisini eğlenceli bir şekilde öğretmek bu etkinliğin temel amacını oluşturmaktadır.

Neler Öğreneceğim? Kendimi izliyorum stratejisi hakkında bilgiler öğreneceğim.

Gerekli Materyaller: Uyarı cihazı, kayıt formu (Tablo 2.1) ve kalem.

Ortam: Bu etkinlikte aile üyeleri evin bütün bölümünü kullanabilirler. Yapmaları gereken iş neredeyse evin o kısmında bulunabilirler. Ancak gün sonunda (ailenin belirleyeceği ortak bir saatte ve yerde) bir araya toplanabilecekleri ve birbirlerinin yüzlerini görebilecekleri bir ortam hazırlamaları gerekmektedir.

Etkinliğe Başlayalım: Etkinlik bütün aile üyelerinin tüm gün boyunca bir arada olacakları bir günde yapılmalıdır. Hafta sonları bu etkinlik için uygun bir zaman olabilir. Aile üyeleri Tablo 2.1'de verilen çizelgeye gün içinde yapmaları gereken işleri sırasıyla yazarlar. Örneğin kahvaltı, bulaşıkları yıkamak, musluk tamiri, Türkçe ödevi gibi. Sonra aile üyelerinden ikisi cep telefonlarının alarmlarını 30 dakikada bir çalacak şekilde kurarlar. Cep telefonu yerine başka

bir uyarı cihazı da olabilir (cep telefonu dışında bir cihaz tercih etmek daha uygun olacaktır). Sonra aile üyeleri, gün içinde yapmaları gereken işleriyle ilgilenmeye başlar. Cep telefonu ya da uyarı cihazı çaldığında hangi işle ilgileniyorlarsa ilgilendikleri işi, o saatte yapmaları gereken işin karşısına yazarlar. Böylece gün boyunca zamanlarını hangi işe ayırdıklarını ve planladıkları işleri yapmaları gereken aralıkta ne yaptıklarını takip edebilirler. Bu etkinliğin yarım gün olarak planlanması sizin ve aileniz için daha uygun olabilir. Bu etkinlikle DDB ve DEHB'li çocuğumuzun ileride gereksinim duyacağı beceri ile ilgili hem deneyim kazanmış hem de aile içinde iletişimin açık hâle gelmesine katkı sağlamış olursunuz. Etkinlik süresi tamamlandığında bütün aile üyeleri bir araya gelerek çizelgelerinizi inceleyiniz. Dikkatin dağılmasından kaynaklı olarak yapması gereken işin dışında başka işlerle ilgilenen aile üyelerinin neden o şekilde davrandıklarını konuşunuz. Etkinliğin uygulanması sırasında yaşadığınız sorunları ifade ederek bu sorunların olası çözümlerini tartışınız. Başka işlere zaman ayırmanın nasıl engellenebileceği üzerine fikir alışverişinde bulununuz. Etkinliği tamamladıktan sonra Tablo 2.2'yi (Ailelerin Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu olan Çocuklarına Yönelik Uygulayabileceği Müdahaleler) inceleyiniz.

Başarımı Değerlendiriyorum: Ailece başarınızı değerlendirmek için Tablo 2.3'te verilen formu doldurunuz.

Tablo 2.1. Kendimi İzliyorum Etkinliği Kayıt Formu (Örnek Form/ 0-3 yaşa göre örnekler çeşitlendirilebilir.)

Saat	Yapılması Beklenen İş	Yapılan İş
9.00	Kahvaltı	Kahvaltı
9.30	Kendi Odasının Toplanması	Televizyon
10.00	Türkçe Ödevi	Türkçe Ödevi
10.30	Türkçe Ödevi	Oyuncaklar
11.00	Matematik Ödevi	Türkçe Ödevi
11.30	Matematik Ödevi	Türkçe Ödevi
12.00	Hayat Bilgisi	Bilgisayar Oyunu
12.30	Hayat Bilgisi	Bilgisayar Oyunu
13.00	Dinlenme	Matematik Ödevi

Saat	Yapılması Beklenen İş	Yapılan İş
9.00		
9.30		
10.00		
10.30		
11.00		
11.30		
12.00		
12.30		
13.00		

Tablo 2.2. Ailelerin Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) olan Çocuklarına Yönelik Uygulayabileceği Müdahaleler

DEHB'li çocuklar ilaç kullansalar dahi aileler çocukların problem davranışları ile başa çıkma konusunda zorlanabilmektedir. Bu noktada ailelere; çocukların problem davranışlarıyla başa çıkma, çocuklarla etkili iletişim kurma ile ilgili stratejileri içeren ve ailelerin davranış yönetimi becerilerini geliştirmeyi hedefleyen eğitimler yardımcı olabilmektedir. Bu konuda hem ortak kitaplarda hem de bu kitabın *Modül II, Bölüm 2: Etkili Davranış Yönetimi* bölümünde gerek duyduğunuz bilgilere ulaşabilirsiniz.

Etkili pekiştirme ve tepkinin bedeli gibi Uygulamalı Davranış Analizi tekniklerinin kullanımını içeren eğitsel müdahalelerin amacı DEHB'i tamamen ortadan kaldırmak veya tedavi etmek değildir. Bu teknikler siz sevgili ailelere DEHB'li çocukların davranışlarını kontrol etmede yardımcı olacak tekniklerdir. Bu amaçla ailelere DEHB'li çocukların istedik davranışlarının artırılması ve problem davranışların azaltılması ile ilgili davranışsal stratejilerin kullanımına yönelik eğitimler sunulur. Bu eğitimlerde temel olarak davranışın oluşumuna zemin hazırlayan öncülleri (davranışı başlatan uyarılar) belirleme ve problem davranışların oluşmasını önleme amacıyla gerekli çevre düzenlemeleri yapma, istedik davranışların artması için pekiştireçleri kullanma gibi davranış öncesi ve sonrası uyarıları düzenlemeye ilişkin stratejiler ailelere sunulur (1).

DEHB'li Çocuklara Bilişsel Stratejilerin Öğretimini İçeren Müdahaleler

DEHB'li çocuklara sunulan bilişsel strateji öğretimleri kendini izleme, kendine yönerge verme ve kendini pekiştirme gibi stratejilerin DEHB'li çocuklara öğretilerek çocukların davranışları hakkındaki farkındalıklarını arttırmayı ve kendi davranışlarını kontrollerini sağlamayı hedeflemektedir (1). Bu bilişsel stratejiler siz sevgili aileler için aşağıda kısaca özetlenmiştir:

Kendini İzleme Stratejisi, sınıf içerisinde bireysel yapılan etkinliklerde ve tek başına ödev yapma gibi DEHB'li çocukların dikkatlerini yoğunlaştırmada zorlandığı etkinliklerde etkili bir şekilde kullanılabilen bu strateji, çocuğun kendi davranışlarını gözlemleyerek kaydetmesini içeren bir tekniktir. Bu teknikte çocuk kendine sorular sorarak davranışlarını gözlemler ve davranışlarını davranış kayıt formuna yazar. Tekniğin kullanımında uyarlamalar yapılabilir de çoğunlukla çocuğun kendine soru soracağı zamanları belirlemek için belirli aralıklarda uyarı sesi çıkaran (örneğin her 60 saniyede bir) telefon, ses kaydedici gibi cihazlar kullanılır. Örneğin davranış kayıt formuna "Dikkatimi vererek kitabı okuyordum?" sorusu yazılır ve bir tablo oluşturulur. Her sinyal sesi ile çocuk kendi davranışını değerlendirerek kayıt formuna işler (1).

Kendine Yönerge Verme Stratejisi DEHB'li çocuklara bir görev veya etkinlik yaparken, görev veya etkinliğin basamakları ile ilgili kendi kendileri ile konuşarak, kendilerine yapılacak işleri sözel olarak söylemelerini içeren bir stratejidir. Örneğin çocuk okul bitiminde tüm eşyalarını toplamak için kendine "Çantayı topla.", "Tüm kitaplarını alıp almadığını kontrol et.", "Kalem kutunu çantana koy." gibi yönergeler verebilir. Bu strateji çocuğa öğretilirken bir yetişkinin model olarak bu stratejiyi kullanması çocuğun stratejiyi öğrenmesini kolaylaştıracaktır (1).

Kendini Pekiştirme Stratejisi, çocuğun kendi davranışlarını kaydetmesi ve belirlenen hedef ölçüte ulaşıp ulaşmadığını kontrol ederek bu ölçüte ulaştığında kendi kendine daha önceden belirlemiş olduğu bir pekiştireci sunmasını içeren bir stratejidir (12). Yine bu stratejide bir yetişkinin stratejiye model olması öğrenmeyi kolaylaştıracaktır.

"Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Hakkındaki Bilgilerimi Değerlendiriyorum" etkinliğini bütün aile üyeleri bireysel olarak yapınız. Daha sonra her bir aile üyesinin değerlendirmesini aile ortamında paylaşmasını sağlayınız. "Hayır." cevabı veren üyenizin neden "hayır" dediğini grup olarak konuşunuz. Söz konusu durumun değişmesi için nelerin değişmesi gerektiği konusunda fikir alışverişinde bulununuz ve bu değişiklikler için hangisinin yapılmasının sürece katkı sağlayacağını belirleyiniz. Daha sonra aile üyelerinin hepsini bu değişiklikleri yapması konusunda teşvik ediniz.

Tablo 2.3. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Hakkındaki Bilgilerimi Değerlendiriyorum

	Evet	Hayır
Kendimi izliyorum etkinliği zamanımı nasıl kullandığımı değerlendir- mem konusunda bana yardımcı oldu.		
Etkinlik ailemizdeki bireylerin kendi davranışlarını takip etmesi konu- sunda etkili olabilir.		
Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna yönelik anlatılan kendini izleme stratejisi ailemizce kullanılabilir bir stratejidir.		
Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna yönelik anlatılan kendine yönerge verme stratejisi ailemizce kullanılabilir bir stratejidir.		
Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna yönelik anlatılan kendini pekiştirme stratejisi ailemizce kullanılabilir bir stratejidir.		
Bu stratejilere benzer ailemize uygun yeni stratejiler geliştirebiliriz.		

Neler Öğrendik?

DEHB'li çocukların özelliklerini, DEHB'li çocuklara sunulabilecek müdahale yöntemlerini, duyu ve davranış bozukluğu ile dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğunun birlikte seyrettiği durumlarda karşılaşılan olası zorluklara ilişkin bilgiler öğrendik.

Yararlanılan Kaynaklar

1. Kauffman, J. M. ve Landrum, T. J. (2018). Characteristics of emotional and behavioral disorders of children and youth (11th ed.). New York, NY: Pearson.
2. Özcan, C. T., Oflaz, F. ve Durukan, İ. (2010). Psikostimulan ilaç tedavisi alan dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocuklarda kişilerarası sorun çözme eğitiminin katkıları. Klinik Psikofarmakoloji Bülteni-Bulletin of Clinical Psychopharmacology, 20(2), 125-131.
3. American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (5th ed.). Washington, DC: American Psychiatric Association.
4. Doğangün, B. ve Yavuz, M. (2011). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu. Turkish Archives of Pediatrics, 46.
5. Hudec, K. L. ve Mirkami, H. A. (2018). Diagnostic Issues for ODD/CD with ADHD Co-

morbidity. Lochman, J. E., ve Matthys, W. (Eds.), The Wiley Handbook of Disruptive and Impulse-Control Disorders içinde (55-72. ss.). John Wiley & Sons.

6. Nigg, J. T. ve Barkley, R. A. (2014). Attention-deficit/hyperactivity disorder. E. J. Mash ve R. A. Barkley (Eds.), Child Psychopathology içinde (75–143. ss.). New York, NY: Guilford.
7. McArdle, P. (2007). ADHD and Comorbid Oppositional Defiant and Conduct Disorders. Fitzgerald, M., Bellgrove, M., & Gill, M. (Eds.), Handbook of Attention Deficit Hyperactivity Disorder içinde (s. 53-68). New York: John Wiley & Sons.
8. Barkley, R. A. (2015). History of ADHD. Barkley, R. A. (Ed.), *Attention-Deficit Hyperactivity Disorder : A Handbook for Diagnosis and Treatment* (4th ed.) içinde (s. 3-50). Newyork, NY: Guilford.
9. Owens, E. B., Hinshaw, S. P., Kraemer, H. C., Arnold, L. E., Abikoff, H. B., Cantwell, D. P., ... ve Wigal, T. (2003). Which treatment for whom for ADHD? Moderators of treatment response in the MTA. *Journal of consulting and clinical psychology*, 71(3), 540.
10. Gulley, V., Northup, J., Hupp, S., Spera, S., LeVelle, J. ve Ridgway, A. (2003). Sequential evaluation of behavioral treatments and methylphenidate dosage for children with attention deficit hyperactivity disorder. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 36(3), 375-378.
11. Öner, P., Öner, Ö. ve Aysev, A. (2003). Dikkat eksikliği hiperaktive bozukluğu. *Sürekli Tıp Eğitim Dergisi*, 12, 97-99.
12. Sönmez Kartal, M. ve Yücesoy Özkan, Ş., (2012). Gelişimsel yetersizliği olan öğrencilere dışarı çıkmak üzere uygun biçimde hazırlanma becerisinin öğretiminde kendini yönetme stratejilerinin etkileri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 151-166.

BÖLÜM 3

Doç. Dr. Avşar ARDIÇ
Arş. Gör. Elif TUNÇEL

**AİLENİN İŞLEVLERİ,
BAĞLANMA VE
EBEVEYNLİK
TUTUMLARI**

Genel Amaç

Sevgili aileler, bu bölümün amacı; ailenin temel işlevleri, sağlıklı ailenin temel özellikleri ve çocukların bağlanma özellikleri hakkında bilgi ve beceriler kazanmanıza yardımcı olmaktır.

Kazanımlar

Bu bölümde aileler, bakım verenler aşağıdaki kazanımları edinirler:

- Ailenin temel işlevlerini açıklar.
- Ailenin çocuklar açısından işlevlerini sıralar.
- Sağlıklı ailenin temel özelliklerini sıralar.
- Ailenizin aksayan yönleri varsa bunları fark eder.
- Mizacı ve mizaç farklılıklarını açıklar.
- Çocuğunuzun bağlanma biçimini fark eder.

İçerik

1. Ailemiz
2. Çocukluklarını Hatırlıyoruz

Açıklamalar

Bu bölümde siz sevgili aileler için ailenin işlevleri, sağlıklı ailelerin özellikleri, bağlanma kuramı ve bağlanma modellerinin duygu ve davranış bozukluğu olan çocuğunuz üzerindeki etkilerine yönelik açıklamalara yer verilmiştir. Sizlere ailenin gerek sosyolojik olarak gerekse çocuk açısından işlevlerini ayrıntılı bir şekilde ve mümkün olduğu kadar sizleri yormayacak biçimde ifade etmeye çalıştık. Aynı zamanda sağlıklı ailelerin sergilemesi beklenen özellikler de bölüm içerisinde sıralanmıştır. Bununla beraber, bir ailenin genel olarak sağlıklı aile özelliklerini taşıyabilmesine rağmen kimi zaman daha zor zamanlardan da geçebileceği unutulmamalıdır. Bu süreç son derece doğal bir süreçtir ve bütün aileler bu süreci zaman içinde yaşarlar. Bunun yanı sıra; kendi aile yapınızı keşfetmeniz amacıyla bölüm içeriğinde sizlere örnek etkinlikler sunulmuştur. Bölümdeki bilgilerin ailenizdeki aksayan yönleri tespit ederek gerekli önlemleri almanıza yardımcı olacağını düşünüyoruz. Çocukların doğdukları andan itibaren kendilerinin içinde buldukları aileleri, onların hayatlarında oldukça büyük etkilere sahiptir.

Bu nedenle ailenizin işlevselliğini arttırmanın hem çocuğunuzun duygu ve davranış bozukluğunun tedavisi sürecinde hem de onun bir birey olarak var olduğu tüm or-

tamlardaki yaşamında ona büyük katılar sağlayacağını aklınızda bulundurarak bu konuda gerekli çabayı sarf etmeniz önemli olduğunu belirtmek isteriz.

Giriş

Aile, dünya üzerinde bütün toplumlarda farklı biçimlerde de olsa bulunan bir kurumdur. Aynı zamanda insan uygarlığı boyunca farklı biçimlerde devam ettiği için de oldukça eski bir kurum olduğu söylenebilir. Farklı toplumlarda farklı şekillerde yapılırsa da ailenin evrensel işlevleri olduğunu söylemek mümkündür. Bu bölümde ailenin işlevleri açıklanacak, sağlıklı ailelerin özellikleri incelenerek sizlere aile işlevselliğinizi değerlendirebilmeniz ve ailenizde aksayan yönler var ise bunlarla ilgili farkındalığınızın oluşmasını sağlamayı amaçlayan bilgilere ve etkinliklere yer verilecektir.

Görsel 1 Betimleme: Ev çatısı maketini elleriyle havaya kaldırmış baba, yanında oturan anne, kucaklarında oturan kız ve erkek çocukları

ETKİNLİK 1: Ailemiz

Görsel 2 Betimleme: Beyaz bir kanepeye yaslanmış gülümseyerek bakan baba, erkek çocuk, kız çocuk ve anne.

Etkinliğin Amacı: Ailenin temel işlevleri hakkında bilgi edinme bu etkinliğin temel amacını oluşturmaktadır.

Neler Öğreneceğim? Aile işlevlerinin neler olduğu ve bu işlevlerde bizim ailemizde aksayan yönlerin neler olduğunu öğreneceğim.

Gerekli Materyaller: Tablo 1.1 Ailemi Tanıyorum Formu (katılan aile üyesi sayısı kadar) ve kalem (katılan aile üyesi sayısı kadar).

Ortam: Okuma yazma bilen bütün aile üyelerinin rahat olabileceği, birbirlerinin yüzlerini görebileceği ve iletişim kurabileceği sakin bir ortamın hazırlanması uygun olacaktır.

Etkinliğe Başlayalım: Tablo 1.1'de verilen Ailemi Tanıyorum Formu'nu bütün aile üyelerine dağıtınız. Aile üyelerinin formda belirtilen aile işlevlerinin karşı tarafına, o başlığa ait olduğunu düşündüğü bütün aile işlevlerini yazmasını isteyiniz. Aile üyeleri görüşlerini yazmayı bitirdiğinde her aile üyesinin yazdıklarını okumasını isteyiniz. Bir aile üyesinin okuması bittiğinde onun yazdıkları hakkında bütün aile üyelerinin görüşlerini sırasıyla alınız. Katılmadığınız görüşleri dinleyiniz, nazik olunuz ve suçlayıcı ifadelerden kaçınınız. Herkesin söz hakkı olduğunu unutmayınız ve o söz hakkını aile üyesine mutlaka veriniz. Aynı zamanda aile üyelerini düşüncelerini ifade etmesi konusunda teşvik ediniz. Etkinlik sonlandığında Tablo 1.2'de verilen bilgi notunu ebeveynler olarak inceleyiniz.

Başarımı Değerlendiriyorum: Ailece başarınızı değerlendirmek için Tablo 1.3'te verilen formu doldurunuz.

Tablo 1.1. Ailemi Tanıyorum Formu (Örnek/0-3 yaşa göre örnekler çeşitlendirilebilir.)

Ailenin İşlevler	
Bakım ve Koruma	Hasta olduğumda benimle ilgileniyorlar.
	Sıcak bir yuvam var.
	Okul masraflarımı karşılıyorlar.
Eğitim	Babam bana nasıl yemek yapılacağını öğretti.
	Annem bana balık tutmayı öğretti.
	Okul kurallarını bana kardeşim anlattı.
Rehberlik	Arkadaşlarımla sorunlarıma yönelik neler yapacağım konusunda fikir verdiler.
	Gelecekte ne yapacağım konusunda bana yeni fikirler veriyorlar.
	Kardeşim öğretmenimle nasıl konuşmam gerektiği konusunda bana yardımcı oldu.

Tablo 1.1. Ailemi Tanıyorum Formu

Ailenin İşlevler	
Bakım ve Koruma	
Eğitim	
Rehberlik	

Tablo 1.2. Ailenin İşlevleri

Farklı toplumlarda farklı şekillerde yapılsa da ailenin evrensel işlevleri olduğunu daha önce ifade etmiştik. Ailenin bu işlevleri şu şekilde sıralanabilir;

- a. *Üreme: Çocuk sahibi olmanın birçok toplum tarafından kabul edilen tek yolu aile olmaktır.*
- b. *Ekonomi: Çocukların yetiştirilmesi, ebeveynlerin daha iyi ekonomik koşullarda yaşaması, bireylerin kendilerini geliştirmesi ve yaşamlarına devam edebilmesi için gerekli olan ekonomik kaynaklar genellikle aileler tarafından sağlanmaktadır.*
- c. *Eğitim: Çocuklar ilk eğitimlerini aile ortamında aile üyelerinden almaktadırlar. Bilişsel, sosyal-duygusal, psiko-motor, iletişim ve cinsel gelişim alanlarında ilk bilgiler çocuklara aileleri tarafından kazandırılır. Çocuklar okula başladıklarında, ailenin bu işlevinin değeri ve etkisi göreceli olarak azalsa da genellikle ömür boyu devam eder (1).*

Yukarıda yer alan işlevler evrensel ancak çok genel işlevlerdir. Bu işlevlerin aile yaşamındaki yeri kültürden kültüre farklılaşsa da bütün kültürlerde benzer olduğu söylenebilir. Ailenin işlevlerini biraz daha detaylı tanımlamak gerekirse ekonomi, sağlık ve bakım, boş zamanları değerlendirme, sosyalleşme, kendini tanıma, sevgi bağı, eğitim, iş ve dinsel bilgi işlevleri sıralanabilir (2).

Ailenin işlevlerini çocuklar açısından değerlendirdiğimizde ise ailenin çocuklara bakım ve koruma sağlama, çocukların davranışlarını düzenleme ve kontrol etme, çocuklara fiziksel ve sosyal dünyayı anlamaları ve başa çıkabilmeleri için bilgi ve beceri kazandırma, dünyayı, ilişkileri ve etkileşimi değerli kılan anlamlar kazandırma ve çocukların kendilerini anlamalarını kolaylaştırma işlevleri olduğunu söyleyebiliriz (3).

Aile bu işlevlerini yerine getirdiği sürece kendini oluşturan üyelerinin sağlıklı gelişimini destekler. Ailenin işlevlerini etkin bir şekilde yerine getiren aileler *sağlıklı aile* olarak değerlendirilmektedir. Sizlerin ailenize yönelik farkındalığını arttırmak, ailenizin aksayan yönlerine yönelik değerlendirme yapmanıza yardımcı olacak bilgilere ulaşmanızı sağlamak için aşağıda sağlıklı ailenin özellikleri kısaca özetlenmiştir.

Araştırmalar hemen hemen bütün kültürlerde sağlıklı ailelerin benzer özelliklere sahip olduğunu göstermektedir (4). Aşağıda sağlıklı ailelerin özelliklerini kısaca vermeden önce ailelerin yaşamları boyunca bazen sağlıklı bazen de sağlıklı olabildiğini belirtmek yerinde olacaktır. Sağlıklı ailelerin özellikleri şu şekilde özetlenebilir (4):

- a. *Bağlılık* ailenin ve aile bireylerinin birbirlerine duydukları sadakat duygusuyla ilişkilidir. Aynı zamanda bağlılık aile etkinliklerine aile üyelerinin zaman ve enerji ayırmalarının da kaynağını oluşturur. Bağlılık ile bağımlılık genellikle birbiriyle karıştırılan kavramlardır. İki kavram basitçe şu şekilde tanımlanabilir; bağlılık bir karar alırken ailenin ve aile üyelerinin durumlarını da göz önünde bulundurmaya gerektirir, ba-

ğimlilik bir karar alırken diğer aile üyesine göre hareket etmek hatta onsuz karar alamamak demektir.

- b. *Kıymet bilme* aile üyelerinin aileye ve kendilerine yaptıkları bütün katkıların değerini bilmek olarak ifade edilebilir. Kıymet bilmenin en önemli belirtisi aile üyelerinin birbirlerine saygı duyması ve değer vermesidir. Bu nedenle kıymet bilen aileler şiddetten ve kişisel saldırganlık içeren kavgalardan özenle uzak dururlar.
- c. *Birlikte zaman geçirmeye isteklilik* aile üyelerinin aile olarak beraber etkinlik yapmaya ve zaman geçirmeye istekli olmasıdır. Sağlıklı ailelerin birbirleriyle hem daha nitelikli hem de daha uzun süre zaman geçirdikleri gözlemlenmektedir.
- d. *Etkili iletişim örüntüleri* bir ailenin sağlıklı olma durumunu sürdürmesi için son derece önemlidir. Aile üyeleri birbirlerini can kulağıyla dinlerler, açık-seçik bir şekilde anlaşılabilir mesajların yanı sıra örtülü mesajları da anlamak için çaba harcarlar (4). İletişim sırasında birbirlerine anlayış, empati ve destek gösterirler (5). Verilen mesajlara aile üyeleri duyarlılık gösterir, önemser ve değer verir. Aile içinde olumsuz mesajlar bile görmezden gelinmez ve bu tür mesajların üstü örtülmez. Sorunlar konuşularak mutlaka çözüme ulaştırılır.
- e. *Kriz durumlarını pozitif bir şekilde ele alma becerisi* beklendik olaylara olduğu kadar tahmin edilmesi güç olaylara yönelik de gösterilmelidir. Bu olaylar ailenin işleyişini ve dolaylı olarak da sağlıklı olma durumunu bozabilir. Bu durumlarla etkili bir şekilde baş edebilen aileler genellikle söz konusu durumla baş edebilmek için aile üyelerinin görüşlerini, uzmanların yardımını ve önerilerini alırlar; söz konusu duruma mizahla yaklaşır ve duygularını konuşmaktan kaçınmazlar (7).
- f. *Destekleme/cesaretlendirme* yeteneklerini ve potansiyeli gerçekleştirme konusunda sorun yaşayan aile üyesinin bu konuda desteklenmesi ve cesaretlendirilmesidir (4). Aile bir sistem olduğu ve en zayıf üyesi kadar güçlü olduğu için bu durum ailenin güçlenmesine de katkı sağlar. Bazı zamanlarda bazı aile üyeleri diğerlerine göre daha fazla desteklenmeye ve cesaretlendirilmeye gereksinim duyarlar. Bu durumlar genel olarak şunlardır: (a) okula yeni başlama, (b) ergenlik, (c) yeni bir yaşama başlayacak olan genç yetişkinlik ve (d) bazı sağlık sorunları ile mücadele etme.
- g. *Açık roller* aile üyelerinin aile içindeki sorumluluklarının açıkça belirlenmiş olması ve aile üyelerinin bu rollere uygun davranışlar sergilemesi olarak tanımlanabilir. Ailede roller yaş, kültür ve gelenekler gibi çeşitli etmenlerce belirlenir. Ancak sağlıklı ailelerde roller açık-seçiktir, kişinin özelliklerine uygundur, karşılıklı anlaşma ile kazanılmıştır, bireylerin her birinin koşullarına uygundur ve uygulanabilir (8).
- h. *Gelişimi destekleyen yapılar* ailenin üyelerinin bireysel gelişimlerini desteklemek için organize olması anlamına gelmektedir. Gelişimi destekleyen yapılarda, kuşaklar arası koalisyonlar (anne-kızın bir başka aile üyesine karşı birleşmesi) veya sorunları çoğaltan üçgenler (kendi ilişkilerine odaklanmak yerine davranışlarını onaylamadıkları çocuklarına ilişkin kavga eden anne-baba) bulunmaz. Aile içinde yine de alt yapılar

bulunur ancak bu alt yapılar yaş ve işlevlerle ilişkilidir. Örneğin kardeşler, ebeveynler gibi. Yapısı ve sınırları açık bir şekilde tanımlanan aileler bireylerin gelişimsel süreçlerine destek vermiş olur (4).

Yukarıda verilen aile işlevleri ve sağlıklı ailenin özellikleri temelinde siz ebeveynler olarak ailenizin özelliklerini değerlendirmeniz ailenizde aksayan yönleri tespit etmenize ve gerekli önlemleri almanıza yardımcı olacaktır. Bu önlemler ailenizin işlevselliğini arttıracak gibi aynı zamanda duygu ve davranış bozukluğu olan çocuğunuzun tedavi sürecinde daha etkili ve verimli hareket etmenize ve katılmanıza aynı zamanda da ailenizin kaynaklarını daha etkin bir şekilde kullanmanıza yardımcı olabilecektir.

Tablo 1.3. Kendimi Değerlendiriyorum

"Kendimi değerlendiriyorum" etkinliğini sadece siz ebeveynler bireysel olarak yapınız. Daha sonra ebeveynler olarak yaptığınız değerlendirmeyi birbirinizle paylaşınız. "Hayır." cevabı veren ebeveyn neden "hayır" dediğini "evet" diyen ebeveynle konuşarak gözden geçirmelidir. Söz konusu durumun değişmesi için nelerin değişmesi gerektiği konusunda konuşunuz ve bu değişiklikler için nelerin yapılmasının sürece katkı sağlayacağını belirleyiniz. Daha sonra ebeveynler olarak bu değişiklikleri yapma konusunda birbirinizi teşvik ediniz.

	Evet	Hayır
Etkinlik aile üyelerinin ailemizin genel işlevleri hakkındaki düşüncelerini anlamamıza yardımcı oldu.		
Etkinlik aile üyelerinin ailemiz hakkındaki düşüncelerini diğer üyelerle paylaşmasına katkı sağladı.		
Etkinlik ailemizin aksayan yönlerini görmemize yardımcı oldu.		
Aile işlevleri ile ilgili bilgi notu ailemizin genel yapısını değerlendirmek için bize gerekli temel bilgiyi sağladı.		
Sağlıklı ailelerin özellikleri hakkında edindiğimiz bilgiler ailemizin genel özelliklerini değerlendirmemiz için gerekli temel bilgiyi sağladı.		

ETKİNLİK 2: Çocukluklarını Hatırlıyoruz

Görsel 3 Betimleme: Elleriyle gözlerini kapatarak ağlayan bir kız çocuğu ve arkada işaret parmağını doğrultarak kızan anne

Etkinliğin Amacı: Çocuklarınızın mizaç ve bağlanma özellikleri hakkında değerlendirme yapmak ve bu değerlendirme sonucunda çocuklarınıza yönelik geliştirdiğiniz ebeveynlik yaklaşımlarını incelemek bu etkinliğin temel amacını oluşturmaktadır.

Neler Öğreneceğim? Doğuştan gelen mizaç özellikleri ve bağlanma biçimleri hakkındaki bilgileri ve bunlara bağlı olarak gerçekleşen ebeveynlik yaklaşımlarının etkisi hakkındaki bilgileri öğreneceğim.

Gerekli Materyaller: Tablo 2.2 Mizaç Özellikleri Formu ve kalem

Ortam: Çocuklarınız tarafından konuştuklarınızın duyulmayacağı ve rahatsız edilmeyeceğiniz ama aynı zamanda da eşinizle beraber rahatlıkla konuşabileceğiniz bir ortam hazırlamanız yerinde olacaktır.

Etkinliğe Başlayalım: Etkinliğe başlamadan önce Tablo 2.1'de verilen bilgi notunu eşinizle beraber inceleyiniz. Eşinizle ayrı ayrı olacak şekilde her çocuğunuz için aşağıda verilen Tablo 2.2 Mizaç Özellikleri Formu'nu doldurunuz. Daha sonra doldurduğunuz formu eşinizin formuyla karşılaştırınız. Farklı cevaplar verdiğiniz maddeler üzerinde konuşarak maddeye ortak yanıt vermeye çalışınız. Ortak yanıt ulaştığınız ya da zaten ortak yanıt verdiğiniz maddelerde çocuğunuza karşı nasıl davrandığınızı ve bu davranış şeklinin olumlu ve olumsuz yanlarını tartışınız. Bütün maddeler bittikten sonra tekrar Tablo 2.1'de verilen bilgi notunu inceleyerek daha önce eşinizle beraber incelediğiniz maddeleri bu bilgiler ışığında tekrar gözden geçiriniz.

Başarımı Değerlendiriyorum: Ebeveynler olarak başarınızı değerlendirmek için Tablo 2.3'te verilen formu doldurunuz.

Resim 4 Betimleme: Elleriyle gözlerini kapatarak ağlayan bir kız ve kollarını onun omzuna sarak konuşan anne

Tablo 2.1. Mizaç ve Bağlanma Türü Hakkında Özet Bilgiler

Duygu ve davranış bozukluğunun nedenlerini ifade ettiğimiz bu modülde yer alan Bölüm 1'de mizacın öneminden ve duygu ve davranış bozukluğuyla olan ilişkisinden kısaca bahsetmiştik. Takip eden bölümde çocuğunuzun/çocuklarınızın mizaç özelliklerini değerlendirebilmeniz için bazı temel bilgileri sizinle paylaşacağız.

Mizaç, bebeğin belirli olaylara ve durumlara karşı tutarlı ve tahmin edilebilir bir şekilde davranma eğilimi olarak tanımlanabilir (3). Mizaç temel biyolojik süreçler kadar çevresel etkenler tarafından da belirlenir. Aşağıda mizacın temel özellikleri kısaca ifade edilmiştir (9):

- a. *Aktivite düzeyi:* Bebeğinizin beslenirken, uyurken, yıkanırken ve oyun oynarken ne kadar hareketli olduğu;
- b. *Ritmiklik:* Bebeğin emme, uyuma ve boşaltım gibi aktivitelerinin düzenli ve tahmin edilebilir olması,
- c. *Yakınlaşma/çekingenlik:* Bebeğin ilk defa karşılaştığı insan, oyuncak, yer ve yiyeceğe karşı gösterdiği ilk tepkinin yakınlaşma mı yoksa çekingenlik mi olması durumu,
- d. *Uyumluluk:* Bebeğin yeni uyarana ya da duruma ne kadar hızlı uyum gösterdiği,
- e. *Tepki yoğunluğu:* Bebeğin uyarana ya da duruma gösterdiği tepki için harcadığı enerji düzeyi,

- f. *Uyarılma eşiği*: Bebeğin tepki vermesi için uyarının sahip olması gereken yoğunluk düzeyi ya da miktarı,
- g. *Duygu durum niteliği*: Bebeğin ağlama, huzursuz ve dostane olmayan duygu durumunun hoşnut, eğlenceli ve dostane duygu durumuna göre miktarı,
- h. *Dikkat dağınıklığı*: Bebeğin bir etkinliğe devam ederken ilişkili olmayan ve dışarıdan gelen bir uyarı ile etkinliği bırakma sıklığı,
- i. *Dikkat süresi ve sürekliliği*: Bebeğin verilen bir etkinliğe ne kadar süre ile dikkatini verdiği ve bir engelle karşılaştığında dikkatini ne kadar süre sürdürdüğü.

Bebekler yukarıda verilen özellikler çerçevesinde değerlendirildiğinde üç temel mizaç türü altında sınıflandırıldığı ifade edilmektedir (10). Bu üç tür şunlardır:

- a. *Kolay çocuklar*, bu çocukların beslenme ve uyku saatleri düzenlidir. Yeni uyarılara ve durumlara kolay uyum sağlarlar ve ilgi gösterirler. Genel olarak olumlu ruh hâline sahiptirler. Uyarılara tepkileri düşük ve orta düzeydedir.
- b. *Yavaş ısınan çocuklar*, bu çocuklar çekingendirler. Yeni duruma ne kolayca uyum gösterebilirler ne de tam bir kaçınma davranışı sergilerler. Zaman geçtikçe değişime uyum sağlarlar. Dış uyarılara düşük ya da orta düzeyde tepki verirler. Bu çocuklarla iletişim ve etkileşim kurmak zaman alır.
- c. *Zor çocuklar*, bu çocuklar uyku ve beslenme konusunda düzensizdirler. Bununla birlikte aktivite düzeyleri yüksektir ve uyum sağlamakta zorlanırlar. Yeni ve alışılmadık durumları reddederler ve bu durumlardan uzak dururlar. Uyarılara tepkileri yüksek düzeydedir.

Yukarıda verilen özellikler bebeğinizin erken dönem özellikleri temelinde değerlendirildiğinden bebeğinizin mizacı açısından bir fikre sahip olabilirsiniz. Bu modülde yer alan Bölüm 1’de bahsettiğimiz gibi duygu ve davranış bozukluğu ile zor mizaç özelliği gösteren çocuklar arasında bir ilişkinin olduğu ve zor mizaca sahip çocuklarda DDB riskinin arttığı ifade edilmektedir. Ancak bebek ile çevre arasındaki ilişkinin verimli ve etkili bir şekilde düzenlenmesi bebeğin zor mizaç özelliklerinin onun daha sonraki gelişim süreci üzerindeki etkisini azaltmaktadır. Bu nedenle bebek ve bakım veren (anne/baba ya da üçüncü bir kişi) arasındaki bağlanma son derece önemlidir.

Bağlanma, bireylerin kendileri için önemli ve özel gördükleri kişilere yönelik geliştirdikleri güçlü duygusal bağ olarak tanımlanmaktadır (11). Bağlanmanın gerçekleşmesi fiziksel değişkenlerden daha çok duygusal değişkenlerle ilişkilidir. Etkili bir bağlanmanın gerçekleşmesi için bebek ve ona bakım veren/ler arasında sıcak, yakın ve süreklilik taşıyan bir ilişki gereklidir (11). Çocuk ya da birey erken dönemdeki ilişkilerinde sevgi ve güven gördüyse

kendine yönelik algısı da olumlu olur ve kendini sevmeye değer bulur. Ancak çocuğun erken dönemde bağlanma gereksinimi karşılanmadıysa kendisiyle ilgili düşünceleri zayıf ve olumsuz olma eğilimi gösterir (12). Diğer bir deyişle, annesi ve babası tarafından istenmeyen bir çocuk hiç kimse tarafından istenmediğine inanır (11). Bu nedenle erken dönemde çocuk ve ebeveynler arasındaki duygusal etkileşim ve iletişim, çocuğun yetişkinlikteki yaşamını da etkiler. Bebeğinizin sadece fiziksel gereksinimlerini değil aynı zamanda onun sosyal ve duygusal gereksinimlerini karşılamamız bu nedenle son derece önemlidir. Bunu sağlamak için bebeğinizle etkin zaman geçirmeniz, ona sevgi ve şefkat göstermeniz, onunla iletişiminizde olumlu tutum ve davranış içinde olmanız güvenli bağlanma için önemlidir.

Bağlanma ile mizaç arasında bir ilişki de bulunmaktadır. Zor mizaç özelliklerine sahip bebeklerin ebeveynlerinin, bebeklerine yönelik olumlu tutum geliştirmekte zorlandığı bilinmektedir. Zor mizaç özelliğine sahip bebeklerin bakımları ebeveynleri zorlamakta ve bu zorlanma ebeveynlerin stres düzeylerini artırmaktadır. Bu da ebeveynlerin çocuklarına yönelik olumsuz tutumlar ve duygu durumları geliştirmelerine neden olabilmektedir. Ebeveynlerin bu gibi durumlarda söz konusu durumun geçici olduğunu, olumlu tutum ve davranışlarla büyümenin etkisi sonucunda bu durumun değişeceğini akıllarında tutmaları önemlidir.

Takip eden bölümde dört bağlanma türü kısaca ifade edilmiştir (13). Söz konusu bağlanma türlerini inceleyerek çocuğunuzun hangi bağlanma türüne daha yakın olduğunu kendi aranızda tartışınız.

Güvenli Bağlanma

Güvenli bağlanmanın sağlanmasında ebeveynin bebeğinin ya da çocuğunun gereksinimlerine duyarlı olması yatar. Bebeğin/çocuğun ebeveynin onu terk etmeyeceğine ve gittiği yerden geri döneceğine güveni tamdır. Ebeveyni geri döndüğünde onu neşe içinde karşılar. Bu bağlanma özelliğine sahip çocuklar kendilerine ve insanlara güvenirlere. Duygularını ifade etmekten çekinmezler. Dünya onlar için güvenlidir ve gereksinimlerini karşılayacak kaynaklara sahiptir.

Güvensiz: Kaçınmacı Bağlanma

Bu bağlanmanın temelinde ebeveynlerin bebeklerine duyarlı bir mesafede olması yatmaktadır. Bebeklerinin gereksinimlerini karşılamakta geç kalırlar. Ebeveyn ve bebek arasındaki duygusal ilişki inişli çıkışlıdır. Bebek, ebeveyni ayrıldığında sakinleşmekte zorlanır ebeveyni geri döndüğünde ise kaygısı devam eder. Bu çocuklar duygularını ifade etmekte zorlanırlar. Kendilerinden daha çok karşı tarafa güvenme eğilimi gösterirler. Bu nedenle de bağımlıdırlar. Tek başlarına karar almakta ve harekete geçmekte zorlanırlar. Dünya onlar için belirsiz bir yerdir ve dünyada var olan kaynakların onların gereksinimlerini karşılayıp karşılamayacağı konusunda emin değillerdir.

Güvensiz: Kararsız Bağlanma

Bu bağlanmanın temelinde ebeveynin bebeğine karşı mesafeli ve soğuk olması yatmaktadır. Çocuk ebeveynin yanında olup olmadığına pek dikkat etmez. Bu çocuklar genellikle sosyal iletişim ve etkileşim kurmakta zorlanırlar. Duygularını ifade etmezler ve sosyal ilişkilerinde karşı tarafa her hangi bir duygu geliştirmezler. Dünyayı güvensiz bir yer olarak algırlar ve dünyanın sahip olduğu kaynakların onların gereksinimlerini karşılamayacağını düşünürler.

Güvensiz: Dağınık Bağlanma

Bu bağlanma türü, bağlanma türleri içerisinde en sağlıksız olanıdır. Genellikle ebeveynlerinde ciddi psikolojik sorunların olduğu çocuklarda gözlemlenir. Ebeveyn, bebeğinin gereksinimleri duymaz ve görmez. Fark etse de önemsemez. Bebek, ebeveyni ile yakınlık kurmak ister ancak ona güvenmez. Bebeğin ebeveyne karşı davranışları tutarsızdır. Bazen sarılır, sonrasında hemen uzaklaşır. Bebek, ebeveyni yanında kaygılı ve tedirgindir. Bu çocuklar sosyal ilişkilerinde kestirilmez davranış örüntüleri sergilerler. Dünyaya, kendilerine ve insanlara güvenmezler.

Tablo 2.2. Mizaç Özellikleri Formu

Mizaç Türü	Özellikler	Evet	Hayır
Kolay Çocuklar	Uyku ve beslenme saatleri düzenlidir.		
	Yeni uyaranlara ilgi gösterir.		
	Yeni durumlara uyum sağlar.		
	Genel olarak uyumlu ruh haline sahiptir.		
	Uyaranlara tepkileri düşük ve orta düzeydedir		
Yavaş Isınan Çocuklar	İletişim ve etkileşim kurmak zaman alır.		
	Çekingendir.		
	Değişimlere uyum sağlaması zaman alır.		
	Uyaranlara düşük ya da orta düzeyde tepki verirler.		
Zor Çocuklar	Uyku ve beslenmesi düzensizdir.		
	Hareketlidir.		
	Yeni uyaranlara ve durumlara uyum göstermede zorlanır.		
	Uyaranlara tepki düzeyi yüksektir.		

"Kendimi değerlendiriyorum" etkinliğini ilk önce bireysel olarak yapınız. Daha sonra ebeveynler olarak yaptığınız değerlendirmeyi birbirinizle paylaşınız. "Hayır." cevabı veren ebeveyn neden "hayır" dediğini "evet" diyen ebeveynle konuşarak gözden geçirmelidir. Ortak bir görüşte buluşuncaya kadar iletişiminizi devam ettiriniz.

Tablo 2.3. Kendimi Değerlendiriyorum

	Evet	Hayır
Mizaç hakkında elde ettiğim bilgiler çocuklarımı değerlendirmeme yeniden olanak sağladı.		
Mizaç hakkında elde ettiğim bilgiler çocuklarımla aramızdaki ilişkiyi değerlendirmeme katkı sağladı.		
Bağlanma ve bağlanma türleri konusunda edindiğim yeni bilgiler çocuklarımla aramdaki ilişkiyi yeniden değerlendirmeme olanak sağladı.		
Bağlanma ve bağlanma türleri konusunda edindiğim yeni bilgiler çocuklarla aramdaki etkileşimin olumlu ve olumsuz yanlarını fark etmemi sağladı.		
Çocuklarımla davranışlarındaki mizaç ve bağlanmanın etkilerini fark ettim.		
Etkinlikler çocuklarımla ilgili yeni farkındalıklar kazanmama yardımcı oldu.		
Etkinlikler ailemizin iletişimin gelişmesine katkı sağladı.		

Neler Öğrendik?

Ailenin temel işlevleri, çocuklar açısından işlevleri, sağlıklı ailelerin temel özellikleri, mizaç ve mizaç farklılıkları, bağlanma türleri ile ilgili bilgiler edindik.

Yararlanılan Kaynaklar

1. Murdock, G. P. (1949). Social structure. New York: MacMillian.
2. Seligman, M. ve Darling, R. B. (2007). Ordinary families, special children. New York: The Guilford Press.
3. Kauffman, J. M. ve Landrum, T. J. (2018). Characteristics of emotional and behavioral disorders of children and youth (11th ed.). New York, NY: Pearson.

4. Gladding, S. T. (2011). Family therapy: History, theory and practice (5th ed.). New Jersey: Pearson Education, Inc.
5. Giblin, P. (1995). Identity, change, and family rituals. *The Family Journal: Counselling and Therapy for Couples and Families*, 3, 37-41.
6. Walsh, F. ve Pryce, J. (2003). The spiritual dimension of family life. F. Walsh (Ed.), *Normal Family Process: Growing Diversity and Complexity içinde* (337-372. ss.). New York: Guildford.
7. Goodman, J., Schlossberg, N. ve Anderson, M. (2006). *Counselling adults in transition: Linking practice with theory*. New York: Springer.
8. Minuchin, P. (1974). *Families and family therapy*. Cambridge: Harvard University Press.
9. Thomas, A., Chess, S. ve Birch, H. G. (1968). *Temperament and behavior disorders in children*. New York: New York University Press.
10. Thomas, A. ve Chess, S. (1977). *Temperament and development*. New York: Brunner/Mazel.
11. Bowlby, J. (1973). *Seperation: Anxiety and anger*. New York: Basic Books.
12. Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. (Çev. İ. D. E. Sarıoğlu). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
13. Ainsworth, M. S. (1979). Infant-mother attachment. *American Psychologist*, 34, 932-937. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.34.10.932>

BÖLÜM 4

Doç. Dr. Avşar ARDIÇ
Arş. Gör. Elif TUNÇEL

AİLEDE
İLETİŞİM ve
ETKİLEŞİM

Genel Amaç

Sevgili aileler, bu bölümün amacı; sizlerin aile içi sağlıklı iletişim ve etkileşim kurulabilmesini desteklemeye yönelik bilgi ve becerileri kazanmanıza yardımcı olmaktır.

Kazanımlar

Bu bölümde aileler, bakım verenler aşağıdaki kazanımları edinirler:

- Çevrenin ve ailenin çocuk üzerindeki etkilerini açıklar.
- Etkileşimi olumsuz yönde etkileyen ebeveyn tutum ve davranışlarını sıralar.
- Olumlu etkileşim ve davranış kontrolü için duyarlı ebeveyn tutumlarını tanımlar.

İçerik

1. Çevre ve İnsan Davranışları
2. Olumsuz Ebeveyn Tutum ve Davranışları
3. Olumlu Etkileşim

Açıklamalar

Bu bölümde siz sevgili aileler için çevrenin insan davranışları üzerindeki etkilerine, ailenin çocuğun davranışlarına ve gelişimi üzerindeki rolüne, olumsuz ebeveyn tutumlarına ve bu tutumların çocuğa yansımalarına, duyarlı ebeveyn tutumlarının ise olumlu etkileşimi ve davranışları nasıl desteklediğine yönelik açıklamalara yer verilmiştir. Bu amaçla bölüm içeriğinde sizlere örnek etkinlikler sunulmuştur.

Sevgili aileler, unutmayınız ki çevre insan davranışlarını şekillendiren önemli etmenlerden biridir. Bu bağlamda çocukların içine doğdukları ve geliştikleri çevre onların davranış modellerinin şekillenmesinde büyük bir etkiye sahiptir.

Bu nedenle sizlerin olumlu tutum ve davranışlarının çocuğunuzun gelişimi için kri-

tik bir öneme sahip olduğunu unutmayınız ve duyarlı ebeveyn tutumları sergilemeye ve sürdürmeye gayret göstermenizin çocuğunuzun gelişimsel sürecine olumlu katkıları olacağını hatırlayınız.

Giriş

Çevre, insan davranışlarını şekillendiren en önemli etmenlerden biridir. Çocukların çevrelerini ise yaşamlarının ilk yıllarında yoğun olarak aileleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda, çocukların ailelerinde var olan olumlu ve olumsuz aile yapısı özellikleri davranışlarına etki eder. Ebeveynlerin aşırı otoriter, baskıcı veya aşırı duyarsız olma gibi olumsuz tutumları negatif bir atmosfer yaratarak çocukların davranışlarına saldırganlık, öfke veya aşırı içeri kapanıklık şeklinde yansıyabilir. Diğer taraftan, çocuklarıyla hem olumlu etkileşimi olan hem de çocuklarının davranışlarını kolaylıkla yönetebilen ebeveynler çocuklarına karşı yeteri kadar duyarlı özelliklere sahiptirler. İzleyen satırlarda çevrenin ve ailenizin çocuğunuz üzerindeki etkilerine ve olumlu ebeveyn davranışlarına ilişkin yararlanabileceğiniz etkinliklere yer verilmiştir.

ETKİNLİK 1: Çevre ve İnsan Davranışları

Etkinliğin Amacı: Çevrenin ve ailenin çocuk üzerindeki etkilerinin farkına varmak bu etkinliğin temel amacını oluşturmaktadır.

Neler Öğreneceğim? Bu etkinliğin sonunda çocuğumun içinde olduğu çevrenin onun gelişimi ve davranışları üzerindeki etkilerine ilişkin temel bilgileri öğreneceğim.

Gerekli Materyaller: Renkli kalemler, Tablo 1.1 ve Tablo 1.2

Ortam: Sessiz, kendinizi rahat hissettiğiniz bir ortamda (koltukta, masabaşında vb.) etkinliği gerçekleştirebilirsiniz.

Etkinliğe Başlayalım: Tablo 1.1’de yer alan bilgi notunu okuyunuz.

Başarımı Değerlendiriyorum: Tablo 1.1’de sunulan bilgi notunu Tablo 1.2’deki metinde yer alan boşlukları doldurarak özetleyiniz.

SORU

Sizce insan davranışları genetik midir yoksa yaşanan çevreden mi etkilenir?

Görsel 1 Betimleme: Avuç içleri yukarı bakacak şekilde birleştirmiş eller ve avuç içlerine doğru kalp uzatan başka bir el

Tablo 1.1. Çevre ve Çocuk

Sevgili aileler, aşağıdaki bilgi notunu okuyunuz.

Çevre insan davranışlarını şekillendiren önemli etmenlerden biridir. Bu bağlamda düşüncümüzde çocukların içine doğdukları ve geliştikleri çevrenin onların davranış modellerinin şekillenmesinde etkisinin göz ardı edilemeyecek kadar çok olduğu fark edilecektir. Çocukların çevrelerini ise yaşamlarının ilk yıllarında yoğun olarak aileleri oluşturmaktadır. Çocukların ailelerinde başka bir deyişle çevrelerinde var olan ve olumsuz olarak adlandırılacak aile yapısındaki özellikler, çocukların davranışlarına etki ederek onların davranış problemleri sergilemelerine yol açar (1). Ebeveynlerin çocuklarıyla yeteri kadar sıcaklık içermeyen iletişimlerinin, çocuklarla kurdukları sınırlı etkileşimin çocuğun davranışlarına karşılık vermede yetersiz oluşlarının (2), çocukların şahit oldukları ve maruz kaldıkları aile içi çatışmaların ve şiddetin (3), ebeveynlerin psikolojik durumlarının çocukların davranışlarına etki ederek çocukların davranış problemleri sergilemesine yol açabildiği ifade edilmektedir. Biyolojik, kültürel, aileyle ilişkili değişkenler ve okulla ilişkili değişkenler gibi birçok farklı etmenden etkilenen duygu davranış bozukluklarının tek sebebinin başlı başına aileyle ilişkili değişkenler olmadığını ancak duygu ve davranış bozukluğunun ortaya çıkmasında ve sürdürülmesinde ailenin etkili bir rol oynadığını söyleyebiliriz (2).

Duygu ve davranış bozukluğu ve aile arasındaki ilişki düşünüldüğünde ebeveynlerin hangi özelliklerinin duygu ve davranış bozukluğuyla ilişkili olduğu sorusu gelebilir. Bu soru akıllara geldiğinde yapılan araştırmalardan elde edilen bulguların sonuçlarına göre çocukların davranış örüntülerinin de ailenin davranışlarına etki edebileceğini göz önünde bulundurmak gereklidir. Yani, karşılıklı olarak ailelerin davranış örüntüleri çocuğu, çocuğun davranış

örüntüleri de ailenin davranış örüntülerini şekillendirebilmektedir. Bu bağlamda duygu ve davranış bozukluğu ve ailenin bu yetersizliğe etkisi incelendiğinde; ebeveynlerin çocukla, çocukların ebeveynleri ile olan etkileşiminin bir bütünü olan aile içi etkileşim kritik derecede öneme sahip görülmektedir. Aile içinde çocuk ebeveyn arasındaki karşılıklı etkileşim ileri dönemdeki tüm etkileşimlere yansiyabileceğinden çocuk ile etkileşimde sergilenen ebeveynlik tutum ve davranışları konularını içine alan aile içi etkileşim bu bölümün konusunu oluşturmaktadır (4).

Tablo 1.2. Kendimi Değerlendiriyorum

Tablo 1.1’de verilen bilgi notunu boşluklarda en fazla iki kelime kullanarak özetleyiniz.

ÖZET

(a)..... insan davranışlarını şekillendiren önemli etmenlerden biridir. Çocukların içine doğdukları ve geliştikleri çevrenin onların davranış örüntülerinin şekillenmesinde etkisi **(b)**..... Ailelerin olumsuz aile yapısı çocukların davranışlarına etki ederek onların **(c)**..... sergilemelerine yol açar. Ebeveynlerin çocuklarıyla yeteri kadar sıcaklık içermeyen iletişimlerinin, çocuklarla kurdukları sınırlı etkileşimin çocuğun davranışlarına karşılık vermede yetersiz oluşlarının çocukların şahit oldukları ve maruz kaldıkları aile içi çatışmaların ve şiddetin çocukların davranışlarına etki ederek **(d)**..... sergilemesine yol açabilmektedir. **(e)**....., aileyle ilişkili değişkenler ve okulla ilişkili değişkenler gibi birçok farklı etmeden etkilenen duygu ve davranış bozukluklarının tek sebebi başlı başına aile olmadığını ancak duygu ve davranış bozukluğunun ortaya çıkmasında ve sürdürülmesinde etkili bir rol oynadığı söylenebilir. Duygu ve davranış bozukluğu ve **(f)**..... arasındaki ilişki düşünüldüğünde ebeveynlerin hangi özelliklerinin duygu ve davranış bozukluğuyla ilişkili olduğu sorusu gelebilir. Karşılıklı olarak ailelerin davranış örüntüleri **(g)**....., çocuğun davranış örüntülerini de **(h)**..... davranış örüntülerini şekillendirebilmektedir. Aile içindeki bu çocuk ebeveyn arasındaki **(ı)**..... ileri dönemdeki tüm etkileşimlere yansiyabilir.

Yanıt anahtarı:

(a) çevre, (b) çoktur, (c) davranış problemleri, (d) davranış problemleri, (e) biyolojik, kültürel, (f) aile, (g) çocuğu, (h) ailenin, (ı) karşılıklı etkileşim

! DİKKAT

Çevre insan davranışlarını şekillendiren en önemli etmenlerden biridir.

ETKİNLİK 2: Olumsuz Ebeveyn Tutum ve Davranışları

Etkinliğin Adı: Olumsuz Ebeveyn Tutum ve Davranışları

Etkinliğin Amacı: Olumsuz ebeveyn tutumları ve çocuk üzerinde etkilerinin farkına varmanız bu etkinliğin temel amacıdır.

Neler Öğreneceğim? Bu etkinliğin sonunda etkileşimi olumsuz yönde etkileyen ebeveyn tutum ve davranışlarına ilişkin temel bilgileri öğreneceğim.

Gerekli Materyaller: Kalem, Tablo 2.1 ve Tablo 2.2

Ortam: Sessiz, kendinizi rahat hissettiğiniz bir ortamda (koltukta, masabaşında vb.) etkinliği gerçekleştirebilirsiniz.

Etkinliğe Başlayalım: Tablo 2.1’de yer alan bilgi notunu okuyunuz.

Başarımı Değerlendiriyorum: Tablo 2.1’de sunulan bilgi notunda yer alan paragrafları Tablo 2.2’de yer alan uygun başlıklarla eşleştiriniz.

Tablo 2.1. Etkileşimi Olumsuz Yönde Etkileyen Ebeveyn Tutum ve Davranışları

Ebeveynlerin olumsuz tutumları negatif bir atmosfer yaratarak çocukların davranışlarına saldırganlık, öfke veya aşırı içeri kapanıklık şeklinde yansıyabilmektedir. Ebeveynlerin çocuklarının davranışlarını yönetmek üzere sergiledikleri davranışların çocuklar üzerinde etkisi ebeveynlerin ve çocuğun karakter özellikleri ve aile içi stres düzeyine bağlı olarak farklılık gösterebilmekle birlikte ailelerin yapmaktan kaçınması gereken bazı temel davranış kalıpları olduğu söylenebilir (4).

Etkileşimi olumsuz yönde etkileyen ebeveyn tutum ve davranışları siz aileler için aşağıda sıralanarak özetlenmiştir.

- Ailelerin kaçınması gereken ilk tutum dengesiz ve kararsız ebeveyn tutumudur. Bu tutum çocuğa koyulan kuralları uygulamama ve ebeveynlerin verdikleri kararlarda tutarsızlık göstermesini içermektedir. Örneğin bir oyun bitiminde oyuncakları yerlerine kaldırma gibi bir kural koyup çocuk oyuncakları kaldırmamak için ısrarcı olduğunda ve

toplamamak için bağıрма, ağlama, saldırganlık gibi problem davranışlar sergilediğinde bu problem davranışı sonlandırmak için siz pes ederek oyuncakları topladığınızda koyduğunuz kuralları kendiniz esneterek kuralın geçerliliğini ortadan kaldırdığınız gibi çocuğunuzun saldırganlık ve ağlama gibi problem davranışlarını da pekiştirmiş olursunuz. Böyle bir durumda çocuğunuz ağlama, saldırganlık gibi davranışlar sergilediğinde yapmak istemediği etkinlikler için bu davranışları sergilemeyi sürdürecektir. Ek olarak çocuğunuz ağlayarak ya da bağırarak dikkatinizi daha çok çektiğini fark ettiğinde ilginizi çekmek istediği zamanlarda yine bu davranışları sergileme ihtimali artacaktır. Çocuğunuzun problem bir davranış sergilemeden odayı toplama kuralını yerine getirmedeği ama sizin misafir gelecek gibi bir düşünce ile çocuğun odasını topladığınız durumlarda da yine kendi koyduğunuz kuralları esneterek kuralın geçerliliğini ortadan kaldırmış olursunuz. Bunların yanı sıra konuşurken çocuğunuzun argo kelimeler kullanması, ağlarken "Git buradan!" diyip size hafifçe vurması gibi davranışlarını tatlı veya komik görerek gülmeniz ya da bu davranışları "Ne dedin bir daha söyle?" gibi ifadelerle tekrarlamasını istemeniz bu davranışları pekiştirecektir. Pekiştirdiğinizde ise bu davranışların ileride sergilenme sıklıkları ve yoğunluklarının artacağını unutmamalısınız. Dengesiz, tutarsız ve kararsız ebeveyn tutumunun önüne geçmek için çocuğun uygulayabileceği düzeyde kurallar koymalı, kendinizin de uygulamakta zorlanacağı kurallar koymaktan kaçınmalısınız. Kural koyduğunuzda bu kuralları uygulamalı ve kuralları uygulamada dengeli bir tutum sergilemeli, başka bir deyişle kuralları tutarlı bir şekilde uygulamasınız.

- Sergilemekten kaçınmanız gereken bir diğer tutum ise çocuğa karşı aşırı sert olan, katı kurallar koyan ve sürekli sinirli tepkiler veren otoriter tutumdur. Böyle bir tutuma sahip olan ebeveynler genelde çocuklarının olumlu davranışlarına herhangi bir geri bildirim vermeden sergilenen tüm problem davranışlar karşısında sinirli ve gergin tepkiler verirler ve genelde çocuğun uyabileceğinden çok daha fazla sert kurallar koyma eğilimindedirler. Çocuğunuz ve/veya evdeki diğer bireylerle iletişim kurma biçiminiz öfkeli, sinirli ise çocukların oluşan bu olumsuz atmosferden etkilenmesi ve onların da sizinle ve/veya kardeşleri ile olan etkileşimlerinde bağıрма, öfkelenme gibi benzer davranışlar sergilemesi muhtemeldir. Eğer böyle bir iletişim biçimine sahipseniz, çocukların temel öğrenme özelliklerinden birinin başkalarını gözleyerek öğrenme olduğunu hatırlamanız ve bu tarz olumsuz etkileşimlerin çocuğunuzda stres, kaygı gibi duygulara sebebiyet verebileceğini fark ederek tüm aile bireyleriyle olan etkileşiminizi gözden geçirmeniz gerekmektedir.

- Sergilemekten kaçınmanız gereken bir diğer davranış ise çocuğunuzun olumsuz davranışları hakkında aşırı uzun açıklamalar yapmaktır. Ancak "uzun açıklamalar" ifadesi çocukla uzun diyaloglar kurmak ya da sohbet etmek ile karıştırılmamalıdır. Çocuk, problem bir davranış sergilediğinde "iyi bir ebeveyn" olma amacıyla çocuğa bu yaptığının yanlış olduğunun gereğinden uzun bir şekilde anlatılması ve sergilediği problem davranışın geri bildirim olarak ebeveynlerin ilgisini elde etmesidir. Çocuklarınıza elbette sergiledikleri davranışlar hakkında geri bildirimler vermelisiniz. Ancak, bu açıklamalar çok uzun olduğunda, çocuklar üzerindeki etkisi bazen azalabilmekte, bunun yanı sıra çocuğun ilginizi elde etmek için problem davranışı sergileme ihtimali artmaktadır. İlginizi çocuğunuzun olumlu davranışlarına yönettirseniz olumlu davranışların sergilenme sıklığının artacağını da aklınızda bulundurmalısınız.

Çocuklarınızda gözlemlediğiniz problem davranışların etkin bir şekilde yönetilmesi için Duygu ve Davranış Bozukluğu Aile Eğitimi Kitapları'ndan ikinci kitap olan Duygu ve Davranış Bozukluğu 4-6 Yaş Aile Eğitimi kitabının Bölüm 2: Etkili Davranış Yönetimi'ni detaylı bir şekilde incelemeniz yerinde olacaktır.

Görsel 2 Betimleme: elleri yanaklarında kitabı takip eden bir çocuk

Tablo 2.2. Başlıklandırma

Tablo 2.1’de verilen paragrafların her biri için (a-f) en uygun başlığı (1-5) eşleştiriniz.

Başlık	Paragraf
Ebeveyn tutumları ve çocuk	
Azlık ve özlük	
Ebeveynler ve kaideler	

Yanıt Anahtarı:
(a) Ebeveyn tutumları ve çocuk, (b) Çocuklar ve kaideler, (c) Azlık ve özlük

ETKİNLİK 3: Olumlu Etkileşim

Etkinliğin Amacı: Duyarlı ebeveyn tutumlarını tanıma

Neler Öğreneceğim? Bu etkinliğin sonunda çocuğumla olumlu etkileşim kurabilmek için gerekli olan duyarlı ebeveyn tutumlarına ilişkin temel bilgileri öğreneceğim.

Gerekli Materyaller: Kalemler, Tablo 3.1 ve Tablo 3.2

Ortam: Sessiz, kendinizi rahat hissettiğiniz bir ortamda (koltukta, masabaşında vb.) etkinliği gerçekleştirebilirsiniz.

Etkinliğe Başlayalım: Tablo 3.1’de yer alan bilgi notunu okuyunuz.

Başarımı Değerlendiriyorum: Tablo 3.1’de sunulan bilgi notunu göz önünde bulundurarak Tablo 3.2’de yer alan boşlukları doldurunuz.

Tablo 3.1. Olumlu Etkileşim ve Davranış Kontrolü

Çocuklarıyla olumlu etkileşimi olan bir yandan da çocuklarının davranışlarını kolaylıkla yönetebilen ebeveynlerin özellikleri incelendiğinde, onların hem çocuklarına karşı yeteri kadar duyarlı oldukları hem de beklentilerini çocuklarından açık bir şekilde talep ettikleri gözlemlenmektedir. Çocuklarının iletişim kurma girişimlerine yanıtsız kalmamak, sıcak ve yakın bir bağ kurmak, onların duygusal ihtiyaçlarını karşılamak ve empati kurmak çocuklara karşı duyarlı ebeveyn tutumlarına örnek verilebilir.

Diğer taraftan, çocuklara karşı aşırı taleplerde bulunmamak ise çocukların gelişimsel yaşlarına uygun sayıda ve nitelikte sorumluluk vermeyi, açık ve net kurallar koymayı ve çocukları aktif bir şekilde gözlemleyip onlara dönütler sunmayı içermektedir. Bu bağlamda, çocuğunuz için kural koyarken kuralların yaş düzeyine uygun olduğundan emin olmalısınız ve kural yerine getirildiğinde ya da getirilmediğinde sonuçlarının neler olacağını net bir şekilde belirtmelisiniz. Aynı şey istedik veya istenmedik davranışlar sergilendiğinde bu davranışlarının sonuçlarının neler olacağı hakkında çocuğu bilgilendirmek için de geçerlidir. Çocuklarınızla olumlu etkileşim kurarken bir yandan da onların kurallara uymasını sağlamanın başka bir deyişle onları disipline etmenin en önemli yolu, onlara karşı duyarlı olmak ve onlardan bir şeyler talep etme arasındaki dengenin kurulmasıdır.

Görsel 3 Betimleme: Masada kalem ve kâğıtlarıyla etkinlik yapan anne ve kız

Tablo 3.2. Kendimi Değerlendiriyorum

Çocuğunuzla iletişim ve etkileşim şeklinizi göz önünde bulundurduğunuzda çocuğunuzla yönelik duyarlı ebeveyn davranışlarınızı aşağıdaki ilgili kutucuklara yazınız. Bölüm kapsamında bilgi notlarında okuduklarınızı duyarlı ebeveyn davranışlarınıza yansıtmaya gayret gösteriniz.

(a) İletişim girişimlerine yanıt vermek

(a).....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

(b) Sıcak ve yakın bir bağ kurmak

b).....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

(c) Duygusal ihtiyaçlarını karşılamak

(c).....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Neler Öğrendik?

Çevrenin ve ailenin çocuğumuzun davranışlarına ve gelişimine etkilerini, Olumsuz ebeveyn tutum ve davranışlarının yol açtığı sonuçları, Duyarlı ebeveyn tutumlarının çocuğumuza katkılarına ilişkin bilgileri öğrendik.

Yararlanılan Kaynaklar

1. Lochman, J. E., & Gresham, F. M. (2008). Intervention development, assessment, planning and adaptation: Importance of developmental models. In M. J. Mayer, R. Van Acker, J. E. Lochman, & F. M. Gresham (Eds.), *Cognitive behavioral interventions for emotional and behavioral disorders: School based practice* (pp. 29–57). Guilford.
2. Matthys, W., & Lochman, J. E. (2017). *Oppositional defiant disorder and conduct disorder in childhood*. Wiley.
3. Braithwaite, S. R., Steele, E., Spjut, K., Dowdle, K. K., & Harper, J. (2015). Parent–child connectedness mediates the association between marital conflict and children’s internalizing/externalizing outcomes. *Journal of Child and Family Studies*, 24(12), 3690–3699.
4. Kauffman, J. M. & Timothy, L. (2018). *Characteristics of emotional and behavioral disorders of children and youth*. Pearson

BÖLÜM 5

Doç. Dr. Gökhan TÖRET

GÜNLÜK
RUTİNLERDE
DİL GELİŞİMİNİ
DESTEKLEME

Genel Amaç

Sevgili aileler, bu bölümün amacı; çocuğunuzun sosyal çevresine uyum sağlaması için son derece gerekli olan iletişim becerilerini, günlük rutinlerde ve doğal bir biçimde destekleyebilmemiz için gerekli olan bilgi ve becerileri kazanmanızı sağlamaktır.

Kazanımlar

Bu bölümde aileler, bakım verenler aşağıdaki kazanımları edinirler:

- Dil gelişimini desteklemede rutinleri belirleyebilir.
- Dil gelişimini desteklemede etkili uygulamaları tanımlayabilir.
- Dil gelişimini desteklemede etkili uygulamaları, uygulamaya ilişkin bilgi ve becerileri kazanır.

İçerik

1. Çocuğumun Günlük Rutinlerini Belirliyorum.
2. Çocuğumun Dil Gelişimini Destekliyorum.
3. Çocuğumun Günlük Rutinlerinde Dil Gelişimini Desteklemede Etkili Uygulamaları Öğreniyorum ve Uyguluyorum.

Açıklamalar

Bu bölümde siz sevgili ailelerimize; çocuğunuzun kendi günlük rutinleri içinde, dil gelişimini desteklemeye ilişkin bilgi ve becerileri sunmayı amaçlıyoruz. Bu temel amaç doğrultusunda çocuğunuzun günlük rutinlerini belirleme, dil gelişimini desteklemede etkili uygulamaları tanıma, dil gelişimini desteklemede etkili uygulamaları öğrenme ve uygulamaya ilişkin etkinliklere ve açıklamalara yer verilmiştir. Bölüm içeriğinde üç ana etkinlik altında yer alan farklı türde alt bilgi ve becerilere ilişkin basamaklar bulunmaktadır. Bu bilgi ve beceriler birbirini takip eden bir özellik taşıdığı için bölümde yer alan sıralamayı takip etmeniz önemlidir.

Sevgili aileler, unutmayın ki konuşsun ya da konuşmasın çevresi ile iletişim kurmak tüm çocukların ihtiyacı ve hakkıdır. İletişim becerileri doğal çevre ve hayat içinde öğrenilen ve çocuğunuzun dış dünyaya açılması için önemli becerilerdir. Bu nedenle çocuğunuzun dil

gelişimini doğal ortamında destekleyerek sosyal hayata katılımını ve uyumunu artırmasına fırsat veriniz.

Giriş

İletişim; duygu, bilgi, gereksinim, niyet ve düşünceler gibi yaşamın içindeki her türlü mesajın belirli sembollerle (kelime, jest, mimik, işaret) bireyler arası aktarımıdır. İletişim sistemlerinden/araçlarından biri olan dil ise iletişim amaçlı, toplumca paylaşılan, kendi içerisinde bir düzeni olan, rastgele belirlenmiş sembol sistemidir (1). Dil, iletişim ve konuşma, hayatın içinde olan kavramlar olduğu için çocukların dil gelişimi doğal rutinler ile desteklenmelidir.

ETKİNLİK 1: Çocuğumun Günlük Rutinlerini Belirliyorum

Etkinliğin Amacı: Dil gelişimini desteklemede rutinleri belirleme bu etkinliğin temel amacını oluşturmaktadır.

Neler Öğreneceğim? Bu etkinliğin sonunda çocuğumun iletişim gelişimini desteklemek için günlük rutinlerimizi belirleyeceğim.

Gerekli Materyaller: Renkli kalemler, Tablo 1.1, Tablo 1.2, Tablo 1.3, Tablo 1.4, Tablo 1.5

Ortam: Ev ortamında, alışveriş merkezi veya oyun parkı gibi alanlarda etkinliği gerçekleştirebilirsiniz.

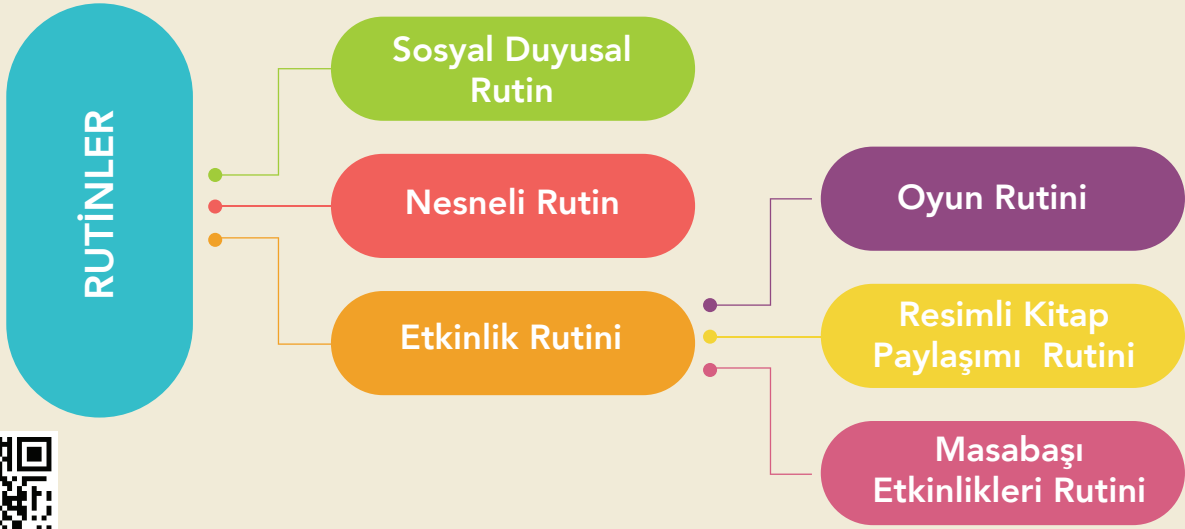
Etkinliğe Başlayalım: Tablo 1.1, Tablo 1.2, Tablo 1.3, Tablo 1.4 ve Tablo 1.5'teki yönergeleri izleyerek etkinliği gerçekleştiriniz.

Başarımı Değerlendiriyorum: Tablo 1.5'te sıralanan rutinleri belirleme düzeyinizi değerlendiriniz.

Tablo 1.1. Rutinleri İnceliyorum

Rutin Nedir?

Rutin, çocuğunuz ile sizin aranızda *tekrar eden, dönüşümlü* davranışları veya etkinlikleri kapsayan ve *sırayla* yapılan öngörülebilir olaylardır. Rutinleri siz başlatabilir veya çocuğunuzun başlattığı bir davranış veya etkinlik üzerinden bir rutin kurabilirsiniz. Rutinler, çocuğunuzun günlük yaşamında sizin veya çocuğunuz tarafından yapılması alışkanlık haline getirilmiş bir dizi farklı bağlamları içerebilir. Bu bağlamlar, erken çocukluk dönemindeki bir çocuğun sabah uyandığı andan gece uykuya geçişine kadar günlük yaşamında sıkça dâhil olduğu, aşina olunan ve alışageldiği olaylardır. Bu bağlamlar, oyuncaklarla çocuğunuzla oyun oynamanızı veya markete alışverişe gitme gibi çeşitli alışkanlıkları, anları veya etkinlikleri içerebilir.

Rutin Türleri Nelerdir?

Rutinler, sosyal duyusal rutinler, nesneli rutinler ve etkinlik rutinleri olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Sosyal duyusal rutinler çoğunlukla günlük rutin içerisinde nesnesiz olarak gerçekleştirilen veya nesnelere yer almadığı tekrarlı durumlardır. Örneğin "cee" oyunu duyusal bir oyun rutini. Duyusal rutinler yaşamın ilk yıllarından başlanarak rahatlıkla uygulanabilir. Nesneli rutinler ise günlük rutin içerisinde yetişkin ve çocuğun dâhil olduğu nesnelere gerçekleştirilen veya nesnelere yer aldığı tekrarlı durumlardır. Örneğin çiçek sulama bir nesneli rutindir. Etkinlik rutinleri ise nesnelere bir özellik veya sembolün atfedildiği sembolik oyun becerilerinin sergilendiği sembolik oyun rutinlerini, resimli kitaba bakma rutinlerini ve yaygın olarak okul ortamında kurulan masabaşı etkinliklerini içermektedir. Örneğin oyuncak pizza dilimlerini tabakta birleştirme, dilimleri kesme ve kukla figüre yedirme bir oyun etkinlik rutini.

Sosyal Duyusal Rutin Nedir?

Sosyal duyusal rutinler, günün bölümlerinde çocuğunuzun uyanık olduğu aktivitelere (uyanma, yemek yeme, etkinlik, banyo ve uykuya hazırlık vb.) yerleştirilen çocuğunuzla birlikte olduğunuz bütün anları içeren, aynı yetişkin ile aynı ortamda tekrarlanan olaylardır. Sosyal duyusal rutinler, çocuğunuzla aynı nesnelere odaklanma, nesnelere ve olaylar hakkında bilgi ve duygularınızı paylaşma ve birbirinizi taklit etmeyi içeren rutin türüdür.

Sosyal Duyusal Rutin Örneklere

Şarkı Söyleme: Örneğin "Tembel Çocuk Kalksana!", "Sallan Sallan Örümcek şarkısı", "Otobüsün Tekerleği Dönüyor şarkısı", "Bir Küçük Aslan Şarkısı"!

Cee Oyunu: Çeşitli eşyaların arkasına saklanarak ya da örtüleri başa örtterek saklanma ve ortaya çıkma

Gölge Oyunu: Ortamı karartarak ışık ile çeşitli hayvan figürleri yapma.

Müzik Aleti Çalıştırma: Müzik aletinin düğmesine basma, eller ve kolları hareket ettirerek dans etme ve düğmesine basarak müziği sonlandırma.

Parmak Oyunu: Küçük kuş kondu, tombik, uç uç böceğim oyunu oynama.

Selamlaşma/Vedalaşma: Eve gelen insanları selamlama ve vedalaşma.

Nesneli Rutin Nedir?

Nesneli rutinler, günün bölümlerinde çocuğunuzun uyanık olduğu aktivitelere (uyanma, yemek yeme, etkinlik, banyo ve uykuya hazırlık vb.) yerleştirilen, aynı nesne veya nesnelere odaklanıldığı, yetişkin ve çocuğun birlikte olduğu bütün anları içeren, aynı yetişkin ile aynı ortamda tekrarlanan olaylardır. Nesneli rutinlerde aynı odak noktası olan nesnelere, günlük ortamlarda sıkça karşılaşılan veya kullanılan ev eşyaları, yiyecek veya giyecek grubunda yer alan nesnelere. Ayrıca bu rutin, aynı nesneyle veya nesnelere bir etkinlikte etkileşime girilmesi, nesnelere bir etkinlik üzerinde birlikte zaman geçirilmesidir. Çocuğunun uyandığı andan itibaren kıyafet veya yiyecek seçmek, çiçek sulamak, çamaşır sepetine binmek, banyo veya gece uyku zamanlarında sık kullanılan nesnelere (köpük, diş fırçası vb.) rutinler nesnelere rutinlere örnektir. Çocuğunuz yemek zamanı mutfaktaki dolapları açıp kapamaya ilgi duyuyorsa her yemek zamanı mutfaktaki dolap kapağını açmak ve kapamak bir nesnelere rutindir.

Nesneli Rutin Örnekleri

Suda Oyuncak Yüzdürme Oyunu: Ördek, gemi, kayık gibi oyuncakları bir kaba su koyarak sıra ile yüzdürme.

Yolculuk Yapma: Çamaşır sepetine binip evin içinde yolculuk yapma, battaniye yolculuğu oyununda yorgan veya battaniyeye bir taşıt gibi binip evin içinde gezmek.

Yol Yapma: Tuvalet kâğıdından yol yapma.

Nesne Arama: Piriçlerin arasına bezelye saklama.

Hızlı-Yavaş Oyunu: Sepet yolculuğu ile hızlı ve yavaş odada gezinme.

Nesne Oluşturma: Meyvelerden ağaç görünümünde meyve tabağı hazırlama.

Kaşık Dizme: Yemek masasında kaşık-çatalı eksik bırakma.

Seçim Yapma: dolaptan kıyafet seçmek ve kıyafet giyinmek.

Kukla Oyunu: Çorabı kukla yapıp diğer el ile selamlaşma-vedalaşma.

Etkinlik Rutinleri Nedir?

Etkinlik rutinleri, çocuğunuzun gelişim düzeyine uygun materyallerle doğal ortamlarda etkileşim ortağı ile iletişim, oyun ve bilişsel becerilerin sergilenebildiği tekrarlanan olaylardır. Bu rutinler: a) oyun rutinleri, b) masabaşı etkinlik rutinleri ve c) resimli kitap paylaşım rutinleri olarak gruplandırılmaktadır. Etkinlikler çoğunlukla sizin tarafınızdan başlatılır. Bu etkinlikler, çocuğun etkinlikle ilişkili kişi, nesne veya olaya dikkat çekebileceği bir etkileşim başlatması, bu etkileşimde jest gibi iletişimsel davranışların ve oyun veya bilişsel becerilerin sergilenmesi, bu beceriler sergilenirken bir iletişim amacı gereksiniminin oluşturulması bakımından oldukça önemlidir. Örneğin sembolik oyun etkinlik rutininde, çocuğunuz ile aynı oyuncakla meşgul olursunuz. Bu esnada oyun davranışları sergileyebilirsiniz.

Oyun Rutini

Oyun etkinlik rutinlerinde, çocuğun sizin liderliğinizi izlemesi, rutinin kurulmasını kolaylaştırır. Bu rutin, iletişim amacı oluşturmak ve sürdürmek için çocukların kolay öğrendiği bir rutin türüdür. Oyun, çocuğun keyif aldığı, günlük olarak sıkça deneyimlediği bir etkinlik türü olması nedeniyle kolay tahmin edilebilir olaylardan oluşur. Bu rutinde, çocuğun aktif kalmasının sağlanması zor değildir. Ayrıca bu rutinde hedef iletişim işlevine hizmet eden oyuncaklarla ilgili hedef biçim veya form (örneğin sözcük) belirlemek de kolaydır.

Masabaşı Etkinlik Rutini

Masabaşı etkinlik rutinleri, genellikle okul ortamlarında bilişsel ve motor yeterliliklerin güçlendirilmesi için planlanan etkinliklerdir. Bu etkinliklerde, ebeveynler tekrarlanan biçimde çocuklarının dil gelişimini desteklemek için etkinlikler planlayabilirler. Bu etkinlikler bir rutin özelliği kazandığında dil gelişimini desteklemek için bir etkileşim ve öğrenme fırsatına dönüşür. Örneğin materyal sepetinden iç içe geçen kutular veya renkli blokları seçerek kule oluşturma, benzer nesnelere seçimini gerektirmesi nedeniyle nesne gruplama gibi bilişsel bir beceriyi desteklerken aynı zamanda ince motor becerilerini de destekler.

Resimli Kitap Paylaşımı Rutini

Erken çocukluk döneminde dil ve iletişimi destekleme bağlamlarından birisi resimli kitap paylaşımıdır. Resimli kitap paylaşımı, sizin ve çocuğunuzun günlük rutini içerisinde önemli etkileşim zamanlarından biridir. Erken çocukluk döneminde resimli kitap paylaşımı, etkileşimsel stratejilerin kullanımına olanak veren bir etkinlik rutini. Resimli kitap paylaşımı, uygulanış biçimi bakımından aynı resimli kitaba tekrarlı olarak bakılmasını gerektirmesi nedeniyle, doğal bir rutin özelliği taşımaktadır. Resimli kitap paylaşım sürecinde siz ve çocuğunuz, aynı resimli kitaba odaklanırsınız. Bu odaklanma, sizin veya çocuğunuzun soru sorması ve yanıt vermesi gibi sözlü rutin bağlamına olanak vermektedir. Siz ve çocuğunuz, resimli kitap üzerinde işaret ettiğiniz öğelere odaklanarak karşılıklı etkileşimi oluşturabilirsiniz. Karşılıklı sıra alma olarak da ortaya çıkan sözlü diyaloglarda, çocuğunuza yönelttiğiniz sorulara çocuğunuzun verdiği yanıtları genişleterek çocuğunuzun dilini destekleyebilirsiniz.

Etkinlik Rutini Örnekleri

Hırsız-Polis Rutini: Hırsız karakterin eve girmesi, evden bir nesneyi alması, arabaya binmesi ve uzaklaşması, polis karakterin hırsız karaktere ulaşması ve hırsız karakteri polis arabasına bindirmesi.

Otopark Rutini: Arabaları park alanına park etme, arabaları park alanından çıkarma ve sürme.

Oyuncakları Takma Çıkarma: Çubuğa halka geçirime, ipe boncuk dizme, çivi tahtasına çivi takma.

Nesnelere Üst Üste Dizme: Küpten kule yapma, blokları üst üste koyma devirme. İç içe geçen kutuları üst üste dizme.

Kitap Paylaşımı: Kitaptaki resimleri isimlendirme, kitaptaki karakterler veya olaylar ile ilgili yorum yapma.

Tablo 1.2. Çocuğumun Rutinlerini Nasıl Belirlemeliyim?

Yukarıda Tablo 1.1’de verilen bilgi notunu okuduktan sonra aşağıda günün bölümlerine göre düzenlenmiş, çocuğunuzun ve sizin birlikte olduğunuz günlük yaşam aktiviteleriniz ile ilgili soruları yanıtlayınız. Soruları yanıtladıktan sonra günlük yaşamınızı göz önüne alarak günlük rutinlerinizi belirleyiniz.

Sorular	Evet	Hayır	Yanıtınız evet ise bir rutin planlayarak rutin ismi yazın.
Sabah belirli bir saatte uyanır.			
Sabah el yüz temizliğini birlikte yaparız.			
Sabah birlikte üstümüzü giyeriz.			
Sabah birlikte yatak toplarız.			
Sabah birlikte kahvaltı masası hazırlarız.			
Sabah birlikte kahvaltı ederiz.			
Sabah kreş hazırlığını birlikte yaparız.			
Sabah kreşe birlikte gideriz.			
Sabah birlikte televizyon izleriz.			
Sabah masabaşında boyama vb.etkinlikler yaparız.			
Sabah birlikte markete gideriz.			
Sabah birlikte oyuncaklarla oynarız.			
Öğlen yemeği masasını birlikte hazırlarız.			
Öğlen birlikte yemek yeriz.			
Öğlen birlikte televizyon izleriz.			

Öğlen birlikte markete gideriz.			
Öğlen birlikte resimli kitaba bakarız.			
Öğlen birlikte parka gideriz.			
Öğlen birlikte masada boyama vb. etkinlikler yaparız.			
Akşam kreşten birlikte döneriz.			
Akşam dönüşü birlikte markete gireriz.			
Akşam dönüşü bir yakınımıza uğrarız.			
Akşam birlikte yemek masası hazırlarız.			
Akşam birlikte yemek yeriz.			
Akşam birlikte oyuncaklarla oynarız.			
Akşam birlikte televizyon izleriz.			
Akşam birlikte resimli kitaba bakarız.			
Akşam birlikte masada boyama vb. etkinlikler yaparız.			
Akşam birlikte oyuncaklarla oynarız.			
Akşam birlikte dişimizi fırçalarız.			
Akşam birlikte pijama giyeriz.			
Akşam çamaşırları birlikte toplarız.			
Akşam birlikte bulaşık makinesini yerleştiririz.			
Akşam belirli bir saatte uyur.			

Tablo 1.2'de "hayır" olarak yanıtladığınız günün bölümlerinde yapılan günlük yaşam aktivitelerini koşullarınıza göre yeniden gözden geçiriniz. "Evet." olarak yanıtlayacağınız aktivite sayısını artırınız ve aynı sırada bu aktiviteleri uygulayarak Tablo 1.1'deki rutin örneklerinden yola çıkarak rutinlerinizi oluşturunuz.

Tablo 1.3. Çocuğumla Rutin Kurarken Nelere Dikkat Etmeliyim?

Aşağıda rutin kurarken duygu ve davranış sorunlarının sık gözleendiği durumlarda izlemeniz gereken adımları gözden geçiriniz.

✓	Rutin türünün seçiminde çocuğun yaşı dikkat alınmalıdır. Küçük yaştaki çocuklar için sosyal duygusal rutinler daha eğlenceli ve uygun olabilir.
✓	Rutin türünün seçiminde, içinde bulunulan anın günün hangi bölümünde olduğu göz önüne alınmalıdır.
✓	Rutin türü seçiminde, çocuğun favori nesnesi, oyuncacı veya varsa kitabı dikkate alınmalıdır.
✓	Rutini sürdürmede çocuğun çabuk sıkılabileceği göz önüne alınarak alternatif/yedek rutinleriniz öğretim planlarınızda olmalıdır.
✓	Rutinlerin sürdürülmesinde, çocuğun öfkelenendiği, hızlıca uzaklaştığı veya fiziksel zarar verdiği oyuncak veya materyallere yer verilmemelidir.
✓	Çocuğunuzda uykuya direnme, uyurgezerlik, gece yarısında uyanma ve bir daha uyu-mama, geç kalkma vb. gibi uyku sorunları varsa uyku saatlerini düzenleyiniz veya bir uzmandan yardım alınız. Uyku sorunlarının gün içerisinde öfke davranışlarını tetikleyebileceğini ve rutin kurmayı sınırlayabileceğini göz önüne alınız.
✓	Aşırı seçici yeme, aşırı yeme, hiç yememe, aşırı ilgi nesnesi, yıkıcı vurma veya materyal-lere zarar verme davranışları sık gözleniyorsa rutinlerini kurmadan önce bu sorunların çözümü için bir uzmanla işbirliği yapınız.
✓	Kreş döneminde kreş saati geldiğinde yataktan çıkmama, evin kapısında çıkmamak için direnme, yolda araç içerisinde davranış sorunları, kreşin kapısında direnme gibi davranış sorunlarını sık gözlüyorsanız günlük rutinlerinizi daha sakin ve etkileşim içe-risinde düzenlemek için öğretmen, kreş psikolojik danışmanı ve/veya ilgili uzman ile işbirliği yapınız.

Tablo 1.4. Çocuğumla Rutin Kurarken Ani Davranış Sorunları Gözlediğimde Ne Yapmalıyım?

Çocuğunuzla günlük rutinlerinizi kurarken veya rutininizi sürdürürken çocuğunuz aniden uygun olmayan davranışlar sergileyebilir. Bu ani davranışları ilk kez veya nadiren gözlüyor olabilirsiniz. Bu tür durumlar için aşağıda önerilen adımları gözden geçirin.

1. Rutini Kurarken veya Sürdürürken Aniden Ağlarsa Ne Yapmalıyım?
Nasıl bir ağlama olduğu belirlenmelidir.
Kesik kesik mızırdanma biçiminde ise devam edilmelidir.
Yüksek sesli, şiddetli ve çığlık biçiminde bir ağlama ise ve rutin ortamını terk etme eğilimi eşlik ediyorsa tepkisiz/nötr biçimde çocuğun yüzüne bakılarak 5-10 saniye beklenmelidir.
Devam ederse rutin nesnesi değiştirilmeli ve tekrar denenmelidir.
Devam ederse rutini durdurulmalı, sessizce uzaklaşılmalı, başka bir oyuncakla yalnız oynamaya başlanmalıdır.
Devam ederse çocuk ortamdaki çıkarılmalı, 5-10 dakika sonra tekrar rutini kurmayı denemek için dönülmeli ve tekrar denenmelidir.
Ağlama devam ederse ciddi bir sorun olabilir. Başka bir gün tekrar denenmelidir.
Diğer günlerde de devam ederse "Olumlu Davranışların Desteklenmesi" modülünü tekrar gözden geçirerek bir olumlu davranış yönetimi planı hazırlayın.
2. Rutini Kurarken veya Sürdürürken Aniden Kızarsa, Bağırır veya Öfkelenirse Ne Yapmalıyım?
Öfkenin şiddetine çocuğu gözleyerek karar verilmelidir.
Kaşlar çatıkrsa rutini kurmaya/sürdürmeye devam edilmelidir.
Bağırma, vurma gibi yıkıcı davranışlar eşlik ediyorsa durulmalı, vurması engellenmeli ve tepkisiz/nötr biçimde yüzüne bakarak 5-10 saniye beklenmelidir.
Devam ederse rutin oyuncakları/materyali değiştirilmeli ve tekrar denenmelidir.
Devam ederse rutin durdurulmalı, sessizce uzaklaşılmalı, başka bir oyuncakla yalnız oynamaya başlanmalıdır.
Devam ederse çocuk ortamdaki çıkarılmalı, 5-10 dakika sonra tekrar rutine dönülmeli ve tekrar denenmelidir.
Devam ederse ciddi bir sorun var demektir. Başka bir gün tekrar denenmelidir.
Diğer günlerde de devam ederse "Olumlu Davranışların Desteklenmesi" modülünü tekrar gözden geçirerek bir olumlu davranış yönetimi planı hazırlayın.

Tablo 1.5. Rutin Kurabiliyor muyum?

Tablo 1.2’te belirlediğiniz rutinleri kurma ve sürdürme konusunda Tablo 1.5’te yer alanların karşısına "✓" işareti koyunuz. Çocuğunuzla rutin kurma ve sürdürmek için gerekli adımları ne düzeyde kullandığınızı değerlendiriniz.

Rutin Kurma ve Rutini Sürdürmek için İzlediğim Adımlar	✓
Çocuğumla sabah rutinlerimi belirledim.	
Çocuğumla öğlen rutinlerimi belirledim.	
Çocuğumla akşam rutinlerimi belirledim.	
Çocuğumla rutinlerimi sıra izleyerek düzenli biçimde sürdürüyorum.	
Çocuğumla rutinlerim sosyal-duygusal rutinleri içeriyor.	
Çocuğumun rutinlerim nesnel rutinleri içeriyor.	
Çocuğumla rutinlerim etkinlik rutinlerini içeriyor.	
Çocuğumla rutinlerimde ani davranış sorunlarını çözebiliyorum.	
Çocuğumla rutin kurmamı engelleyici sorunlarda uzmanla işbirliği yapıyorum	

ETKİNLİK 2: Çocuğumun Dil Gelişimini Destekliyorum

Etkinliğin Amacı: Dil gelişimini desteklemede etkili uygulamaları tanımak bu etkinliğin temel amacını oluşturmaktadır.

Neler Öğreneceğim? Bu etkinliğin sonunda çocuğumun dil gelişimini desteklemek için günlük rutinlerimizde kullanabileceğim etkili uygulamaları öğreneceğim.

Gerekli Materyaller: Renkli kalemler, Tablo 2.1, Tablo 2.2, Tablo 2.3 ve Tablo 2.4

Ortam: Ev ortamında, alışveriş merkezi veya oyun parkı gibi alanlarda etkinliği gerçekleştirebilirsiniz.

Etkinliğe Başlayalım: Tablo 2.1, Tablo 2.2, yönergeleri izleyerek etkinliği gerçekleştiriniz.

Tablo 2.1. Dil Gelişimini İnceliyorum

Aşağıdaki bilgi notunu okuyunuz.

Dil Nedir?

İletişim; kişi, durum ve olay bilgisi, duygu, gereksinim, niyet ve düşünceler gibi her türlü mesajın aktarımıdır. İletişim sistemlerinden/araçlarından biri olan dil ise iletişim amaçlı, toplumca paylaşılan, kendi içerisinde bir düzeni olan, rastgele belirlenmiş sembol sistemi olarak ifade edilmektedir. Ebeveynler, dil müdahalesine gereksinim duyan çocukları için doğal iletişim rutinlerini oluşturarak dili destekleyici uygulamaları uygulayabilirler.

Çocuğumun Dil Gelişiminin Gecikmeli Seyrettiğini Nasıl Anlayabilirim?

Dil gelişimi, tipik gelişim gösteren çocuklarda sırasıyla a) söz öncesi dönem, b) tek sözcük dönemi, c) basit cümle dönemi veya kelime birleşimleri dönemi ve d) karmaşık cümle veya dil bilgisel dönem olarak seyreder.

Söz öncesi iletişim, yaşamın ilk 18 ayı boyunca birden fazla iletişim davranışları ve hizmet ettiği iletişim işlevleri ile gelişmesi ve olgunlaşan dil dönemine zemin oluşturma öyküsüdür (4). Genel olarak söz öncesi dönemde olmak, öncelikle dilin henüz gelişmeye başladığı dönemde olmak anlamına gelmektedir. Ancak söz öncesi dönemde olması demek çocuğun hiç sözcük üretmemesi, bu sözcük üretmeme durumunun tutarlı olduğu, ebeveynler tarafından çocuğun sözcük ürettiğine hiçbir zaman şahit olunmadığı anlamına gelebilir.

Tek sözcük döneminde olmak ise sınırlı üretici sözcük dağarcığına sahip olmakla birlikte nadiren de olsa sözel iletişim kurabilme anlamına gelmektedir. Çocukların buldukları dil dönemini kestirebilmek için farklı ölçütler geliştirilmiştir. Bu ölçütlerden bir tanesi sahip olduğu üretici veya ifade edici farklı sözcük sayısıdır. Sözcük üretme ise taklide dayalı olmayan bağlama uygun veya edinilmiş sözcüğün çocuk tarafından üretildiği anlamına gelmektedir. Tablo 1’de üretilen sözcük sayısına göre söz öncesi dönemde veya tek sözcük döneminde bulunma ölçütlerine yer verilmiştir.

Tablo 1. Söz Öncesi veya Tek Sözcük Döneminde Olan İletişim Müdahalesine Gereksinim Duyan Çocuklar (2).

Düzy Tanımı	Kronolojik Yaş/Takvim Yaşı	Ürettiği Sözcük Sayısı Ölçütü
Söz öncesi	18 ay ve üstü	0
Tek Sözcük Dönemi	18-30 ay	5 ve altı
Tek Sözcük Dönemi	30 ay ve üzeri	50 ve altı

Çocuğunuzun ürettiği sözcükleri listeleyin. Eğer ürettiği farklı sözcük sayısı Tablo 1'deki sınıflamaya göre çocuğunuzun söz öncesi veya tek sözcük döneminde olduğuna işaret ediyorsa çocuğunuzun dil gelişiminin ayrıntılı değerlendirilmesi için bir çocuk gelişimi, gelişim psikoloğu, özel eğitim uzmanı veya dil konuşma terapisti ile işbirliği yapabilirsiniz.

Çocuğumun Dil Gelişimini Neden Desteklemeliyim?

Duygu ve davranış bozukluğu olan çocuklarda duygu ve davranış sorunlarının altında yatan nedenler arasında çocuğun günlük rutinlerinin sınırlı olması ve günlük rutinlerinde ebeveynine iletişim amacını ifade etmekte zorlanması bulunmaktadır. Bu sınırlılıklar, dil gelişiminin tipik seyrinde ilerlemesini geciktirmektedir. Çocuğunuzun sizinle, akranlarıyla, kardeşleriyle, öğretmeniyle ve diğer kişilerle sosyal etkileşim başlatabilmesi, sürdürülebilmesi, duygu ve davranışlarını düzenleyebilmesi dil gelişiminin güçlü olmasına dayanır. Çocuğunuz yaşadığı duygu ve davranış sorunları nedeniyle bazen sizinle veya akranlarıyla etkileşim ortamlarında uygun olmayan davranışlar sergileyebilir. Örneğin bir nesneyi elde etmek için nesneyi sizden talep etmek yerine zorla almaya çalışarak veya akranını iterek nesneye ulaşmaya çalışabilir. İtme veya zorla alma gibi davranışların yönetilmesinde alternatif olan olumlu davranışın kazandırılması uygun olan stratejidir. Bu stratejiyi uygulamanız için çocuğunuzun nesne talep etme iletişim amacını ifade etmesini desteklemeniz gerekir. Dolayısıyla duygu ve davranışlarının yönetilmesinde dil gelişiminin desteklenmesi kritik düzeyde bir rol oynayıcıdır.

Günlük Rutinlerimde Çocuğumun Hangi Dil Gelişimi Davranışlarını Destekleyeceğim?

Günlük rutinlerde çocuklarınızda desteklemeniz gereken dil becerileri, dilin kullanımı ve dilin kullanımına hizmet eden biçimsel davranışlardır. Dilin kullanımı iletişim işlevidir. İletişim işlevi, iletişim kurma amacıdır. Çocuklar farklı iletişim amaçları için dili kullanırlar. Örneğin görebildiği ancak ulaşamadığı bir nesneyi talep etmesi bir iletişim amacıdır. Dilin biçimsel davranışları ise çocuğunuzun iletişim amacını ifade etmesi için mesaj ileten biçimsel davranışlardır. Örneğin çocuğunuzun nesne talep etmesi için parmağıyla nesneyi işaret etmesi biçiminde kullandığı jest, dilin biçimsel davranışlarından biridir. Dilin iletişim amacı ve biçimsel davranışlarına daha detaylı bakalım.

Tablo 2. 0-3 Yaş Döneminde İletişim Amaçları (1).

İletişim Amaçları	
Talep Etme	Tanım
Nesne Talep Etme	İkinci kişiden, yiyecek ya da nesnelere, söylemler ve eylemler kullanarak talep etme.

Eylem Talep Etme	İkinci kişinin yerine getirmesini bekleyerek bazı eylemleri (yardım vb.) söylem ve eylemler kullanarak talep etme.
Bilgi Talep Etme	Bir şeyler hakkındaki bilgiyi veya bir şeyler hakkında bireylerin ifadelerini, söylemler ve eylemler kullanarak talep etme.
Reddetme	
Nesne Reddetme	Beğenmediği, istemediği nesne ya da yiyeceklerin ikinci kişi tarafından geri çekilmesi için, söylem ve eylemler kullanarak reddetme.
Eylem Reddetme	İkinci bir kişi tarafından yapılan eylemi, söylem ve eylemler kullanarak reddetme.
Bilgi Reddetme	Tanıdığı, bildiği bir nesne, durum ya da eylemin ikinci kişi tarafından yanlış tanımlanması, söylem ve eylemler kullanarak reddetme.
Bilgi Paylaşma	
Kişi Hakkında Bilgi Paylaşma	Herhangi bir kişiyle ilgili, etkileşimi başlatmak amacıyla, ikinci kişiye söylem ve eylemler kullanarak bildirimde bulunma, açıklama yapma.
Olay Hakkında Bilgi Paylaşma	Bir eylemle ilgili, etkileşimi başlatmak amacıyla, ikinci kişiye söylem ve eylem kullanarak bildirimde bulunma, açıklama yapma.
Durum Hakkında Bilgi Paylaşma	Bir durumla ilgili, etkileşimi başlatmak amacıyla, ikinci kişiye söylem ve eylemler kullanarak bildirimde bulunma, açıklama yapma.
Yanıtlama	
Soruyu Yanıtlama	İkinci kişi tarafından yöneltilen soruyu söylem ve eylemler kullanarak yanıtlama.

Onaylama	İkinci kişinin mevcudiyetinin ve yaptıklarının farkında olduğunu belirtmek amacıyla söylem ve eylemler kullanarak onları onaylama.
Yönergeyi Takip Etme	İkinci kişinin istediği bir eylemi yapma.
Sosyal Etkileşim	
Selamlaşma/Vedalaşma	İkinci kişileri, talep etme ve reddetme gibi işlevler olmaksızın, sosyal geleneğe uygun söylem ve eylemlerle (merhaba, güle güle, gülümseme vb.) karşılama, uğurlama.
Çağırma	Uzakta ya da farklı bir ortamda olan ikinci kişiyi, kendisiyle aynı ortama gelmesi için söylem ve eylemler kullanarak (anne, baba, öğretmenim, ağlama, bağırma vb.) çağırma.
Gösteriş Yapma	İkinci kişinin ilgisini, bir nesne, eylem, bilgi talebi olmaksızın; kendisine, kendi yaptığına, oyuncağına, nesnelere vb. söylemler ve eylemler kullanarak çekme (bak, araba, bana bak vb.).

Tablo 3. Yaygın Kullanılan İletişim Biçimleri Örnekleri

İletişim Biçimleri	
Jestler	
Sosyal Etkileşim Jestleri	<p>Nerede anlamında ellerini iki yana açma.</p> <p>Bitti anlamında ellerini birbirine sürtme.</p> <p>Alkışlama.</p> <p>Şaşırma anlamında elini yüzüne götürme.</p> <p>Uçağı temsil eden kollarını iki yana açma.</p> <p>El sallama.</p>

Davranış Düzenleme Jestleri	Nesneye eli ile uzanma. Elini açıp kapatma. Nesneye bakma sonra ebeveyne bakma. Nesneyi eli ile itme,
Ortak Dikkat Jestleri	Nesneyi parmağıyla işaret etme. Nesneyi kaldırarak gösterme.
Sesler	
Eşya Sesleri	Tak tak, düt düt, çuf çuf, vuu, ham ham...
Hayvan Sesleri	Hav hav, cik cik, me, mö...
Etkileşim Sesleri	Hoop, aaaa, ııh ııh, hı hı...
Sözcükler	
İsimler	Hayvan, eşya, taşıt isimleri...
Sıfatlar	Kırmızı, büyük, az, uzun...
Fiiller	Git, gel, uç, at, ye...
Zamirler	Ben, o, bu, onlar...
Bağlaçlar	Ve, ama, çünkü...
Sorular	Kim, Nerede, Nasıl, Ne zaman, Neden...
Cümleler	
Basit cümle	Anne gel.
Bağımsız/Kurallı cümle	Top istiyorum.
Bağlı/Yan Cümle	Babam gelecek sonra markete gideceğiz.

Tablo 2.2. Çocuğumun Dil Gelişimini Gözlüyorum ve Gereksinimini Belirliyorum

Tablo 2.1’de açıklamaları gözden geçirdikten sonra aşağıda yer alan tablodaki yönergeler doğrultusunda ilgili boşluklara çocuğunuzun ifade ettiğini gözlediğiniz iletişim amacı ve iletişim biçimlerini yazınız.

Aşağıda çocuğunuzun ifade ettiği iletişim amaçlarından birkaç tanesine ve ifade etme biçimine örnek veriniz ve gereksinimi olduğunu veya kullanamadığını düşündüğünüz iletişim amacı ve iletişim biçimini belirleyiniz.	
İletişim Amacı	İletişim Amacını İfade Etme İletişim Biçimi
Örnek: Nesne talep eder. "Ver" diyerek.	
1-	
2-	
3-	
4-	
5-	
Aşağıya çocuğunuz sergilerken gözlediğiniz jest ve seslerden birkaç örneği yazınız.	
Örnek: Eşyaları işaret eder, tak tak der, "vuuu" gibi araba sesi çıkarır vb.	
1-	
2-	
3-	
4-	
5-	
Aşağıda çocuğunuzun ifade ettiği en uzun 3 cümleyi yazınız.	
1-	
2-	
3-	

ETKİNLİK 3: Çocuğumun Günlük Rutinlerinde Dil Gelişimini Desteklemede Etkili Uygulamaları Öğreniyorum ve Uyguluyorum.

Etkinliğin Amacı: Dil gelişimini desteklemede etkili uygulamaları öğrenme ve uygulama bu etkinliğin temel amacını oluşturmaktadır.

Neler Öğreneceğim? Bu etkinliğin sonunda çocuğumun iletişim gelişimini desteklemek için günlük rutinlerimizde etkili uygulamaları öğreneceğim ve bu uygulamaları uygulamayı öğreneceğim.

Gerekli Materyaller: Renkli kalemler, Tablo 3.1, Tablo 3.2, Tablo 1.3, Tablo 3.4, Tablo 1.5, materyaller.

Ortam: Ev ortamında, yerde veya masada, alışveriş merkezi veya oyun parkı gibi alanlarda etkinliği gerçekleştirebilirsiniz.

Etkinliğe Başlayalım: Tablo 3.1, ve Tablo 3.2'deki yönergeleri izleyerek etkinliği gerçekleştiriniz.

Başarımı Değerlendiriyorum: Tablo 3.3'te sıralanan stratejileri gerçek günlük rutinlerinizde uygulama düzeyinizi değerlendiriniz.

Tablo 3.1. Etkili Uygulamaları Tanıyorum

Aşağıdaki bilgi notunu okuyunuz.

Günlük Rutinlerde Dil Gelişimini Destekleyici Uygulamalar Nedir?

Günlük rutinlerinizde çocuğunuzun dil gelişimini desteklemek için çocuğun çevresini, çocuğun ilgisini çekecek, dikkatini yönlendirecek şekilde düzenlemeniz, gün içerisinde çevresinde bulunan kişiler ve nesnelere ile olan sosyal etkileşimlerini çocukların dili kullanmalarında fırsat olarak değerlendirdikleri ortamlara dönüştürmeniz gerekmektedir. Dil gelişimini destekleme uygulamalarını 1) Çevresel düzenlemeler ve 2) Öğretme stratejileri olarak iki ayrı grupta incelemeniz ve uygulamanız önerilmektedir. Çevresel düzenleme stratejileri, çocuğunuzun iletişim gereksinimi artırmak için önerilen stratejiler iken öğretme stratejileri ise çocuğunuz için rutin içerisinde hedeflediğiniz dil davranış yerine yani sizin kullanarak çocuğunuza model olmak amacıyla kullanmanız önerilen stratejilerdir (1, 3, 4).

Aşağıda çevresel düzenleme ve öğretim stratejileri tanımlarına ve uygulama örneklerine yer verilmiştir.

Çevresel Düzenlemeler

Ulaşılabilir Hale Getirme

Sınırlı Oranda Verme

Eksik Bırakma

Şaşırtıcı Durumlar Yaratma

Ulaşılabilir Hale Getirme

Çocuğun erişmek istediği durumların fiziksel ya da sosyal olarak engellenmesidir.

Örnekler:

- Sevdiği yiyeceğin kapağı kapalı kaba koyulması (Aç ifadesi).
- Sevdiği oyuncağın ulaşamayacağı rafa koyulması (Yardım et/Al vb).

Sınırlı Oranda Verme

Çocuğun gereksinimlerinin bir kısmını vererek etkileşim başlatmasına olanak vermedir.

Örnekler

- Yapboz tablasının çocukta, parçalarının ise yetişkinde olması ve bunların çocuğa parça parça verilmesi (Ver ifadesi).
- Bardağa sevdiği içecekten tadımlık koyulması (Daha / İstiyorum /Doldur vb. ifadeler)
- Dışarı çıkarken ayakkabının tekini verilmesi (Nerde, onu ver, diğerini ver vb. ifadeler)

Eksik Bırakma

Tanıdık durumların eksik bırakılarak sabote edilmesidir.

Örnekler:

- Sevdiği pilli oyuncağın pillerinin önceden çıkarılması (Göz kontağı, ortak dikkat başlatma, bozulmuş, çalışmıyor vb. ifadeler).
- Boyama kâğıdının verilip, boyanın verilmemesi (İzin isteme, göz kontağı kurma vb).

Şaşırtıcı Durumlar Yaratma

Aşına olduğu durumlarda unutulmuş ya da yanlışlıkla yapılmış gibi davranılarak şaşırtıcı beklenmedik süreçler yaratma.

Örnekler

- Çocuk bebek istediğinde araba verme (Değil, onu istemedim vb).
- Ortamda duran kumandalı oyuncağın aniden çalıştırılması (Ortak dikkat başlatma).

Öğretme Stratejileri

Taklit Etme

Betimleme

Dile Model
OlmaDoğal
PekiştirmeTaklit
Etme

Çocuğun eylem ve söylediklerinin taklit edilmesidir.

Örnekler:

- Çocuk gülümsediğinde anne de gülümser.
- Çocuk araba sürdüğünde anne de arabayı sürer.

Betimleme

Çocuğun eylemlerinin betimlenmesidir.

Örnekler:

- Çocuk araba sürerken anne "araba gidiyor" der.
- Çocuk bebeğin saçını taradığında "tara, tara, tara" der.

Dile
Model
Olma

Çocuğa bağlamında/yerinde gereksinim duyduğu jest, ses veya sözcüğün kullanılmasıdır.

Örnekler:

- Çocuk topu işaret ettiğinde "top" deme.
- Çocuk bebeği sallarken parmağını dudağına götürerek "şşş, uyuyor" deme.

Doğal
Pekiştirme

Çocuk iletişim amacını ifade etmek için jest, ses veya sözcük kullandığında doğal sonuç sağlayarak yanıtlama.

Örnekler:

- Çocuk oyuncak arabaya uzandığında veya arabayı talep etmek için işaret ettiğinde " arabayı istiyorsun" deme ve arabayı verme.

Örnek Bir Uygulama

İletişim Amacı: Eylem talep etme**Rutin:** Nesneli rutin**Hedef Ses:** Hop**Hedef Sözcük:** İndir, kaldır**Stratejiler:** Şaşırtıcı durum yaratma, dile model olma, doğal sonuç sağlama.**Araç Gereçler:** Plastik küpler, şeffaf poşet, sepet

Ebeveyn, çocukla yerde ya da çocuk; sandalyede, uygulamacı yerde karşılıklı oturur. Ebeveyn iki tane küpü iki eline alır ve çocuğa gösterir. Sonra ellerini küplerle birlikte yukarı kaldırır ve "hoop kaldır" der sonra ellerini indirir "hoop indir" der. (dile model olma). Bu şekilde kaldır indir, diyerek küpleri yukarı kaldırır ve aşağı indirir. Çocuğun rutinden hoşlandığı bir anda ebeveyn ellerini yukarı kaldırır ve rutini aniden keser (şaşırtıcı durum yaratma) ve eylemin yapılmasını bakış ve jest, bakış jest ve sesi ile istemesini bekler. Çocuk ebeveyne kolları ile indir hareketi yaparsa-hoop ya da indire benzer bir sözcük söylerse-bir ses çıkarırsa uygulamacı onaylayarak kollarını indirir (doğal sonuçlar) ve "indir" der. Çocuk tepki göstermezse ebeveyn çocuğun kollarından tutarak "indir" hareketini yapar ve küpleri indirir. Yukardaki rutin en az dört beş kez uygulandıktan ve rutin yarıda kesildikten sonra ebeveyn çocuğun eylem talep etme işlevini yerine getirmesini gözler. Çocuk talep etmezse ebeveyn ipucu verir. Çocuk eylem talep ettiğinde uygulamacı onaylar ve rutine devam eder. Ebeveyn küpleri birden yukarı kaldırmak ve aşağı indirmek yerine yavaş yavaş kaldırarak "kaldır kaldır kaldır" der. Yavaş yavaş indirerek "indir indir indir" diyerek rutini çeşitlendirir. Günlük rutinlerde ebeveynlerden çocuğun yapmayı sevdiği eylemleri yarıda keserek (uçtu uçtu oyunu, yorganın altına saklanma oyunu) eylem talep etmesini beklemeleri önerilir. Bunun dışında kucağa alma, düşen topu getirme gibi günlük rutinlerde oluşan eylemlere yönelik taleplerini de jest, bakış ve sesle desteklemeleri önerilir.

Tablo 3.2. Uygulama Örneği Planlıyorum

Aşağıda uygulama planı şablonunda yer alan yönergeleri izleyerek bir uygulama örneği yazın. Bu uygulama örneğini Tablo 1.4'teki rutin esnasında davranış yönetimi önerilerini dikkate alarak uygulayın.

Çocuğunuzun ifade etmekte zorlandığı bir iletişim amacı belirleyin.

İletişim Amacı:.....

Çocuğunuzun ilgilendiği veya favori nesnelere veya etkinliklerden yola çıkarak bir günlük rutin türü belirleyin.

Rutin:.....

Uygulama ortamınızı belirleyin.

Ortam:.....

Belirlediğiniz iletişim amacını gerçekleştirmesini sağlayacak veya iletişim amacına uygun mesajı iletmesini sağlayacak iletişim biçimi hedeflerinizi belirleyin.

İletişim Biçimi

Hedef Jest: .....

Hedef Ses:.....

Hedef Sözcük:.....

Şimdi belirlediğiniz rutinde, hedeflediğiniz iletişim amacı ve iletişim biçimlerini ortaya çıkaracak uyarıları hangi çevresel düzenleyiciler ve öğretme stratejileri ile sağlayabilirsiniz, belirleyin.

Çevresel Düzenleme Stratejisi/Srtejileri:.....

Öğretme Stratejisi/Srtejileri:.....

Hedef iletişim amacı ve iletişim biçimleri ve bu hedefleri ortaya çıkaracak stratejileri uygulamak için oyuncak veya nesnelere belirleyin.

Oyuncak/Nesneler:.....

.....

.....

.....

Nasıl uygularsanız bir film senaryosu gibi zihninizde tasarlayın ve bir kâğıda yazın.

.....

.....

.....

Tablo 3.3. Başarımı Değerlendiriyorum

Gerçek yaşamda günlük bir rutin oluşturduktan sonra Tablo 3.2.'deki etkinlik kapsamında tasarladığınız dili destekleme etkinliğinizde uygulamalarınızı, Tablo 1.4'teki rutin esnasında davranış yönetimi önerilerini dikkate alarak ne düzeyde uyguladığınızı aşağıdaki Kendini Değerlendirme Kontrol Listesi'ni doldurarak gözden geçirin.

Ebeveyn Kendini Değerlendirme Kontrol Listesi

Uygulama Davranışı	Evet	Hayır
1. Rutini belirledim ve oluşturdum.		
2. İletişim amacını ve iletişim biçimi hedef davranışlarını belirledim.		
3. Ortamı düzenledim.		
4. Gerekli olan oyuncak veya nesnelere ortamda buldurdum.		
5. Çevresel düzenleyici stratejilerinden bir veya birkaçını uyguladım.		

6. Öğretme stratejilerinden bir veya birkaçını uyguladım.		
7. Planıma sadık kalarak uyguladım.		
8. Daha sonraki günlerde de uygulamaya devam ettim.		
9. Rutin esnasında ortaya çıkan ani bir davranış sorununu yönettim.		
10. Aynı uygulamayı farklı rutinler oluşturarak farklı rutinlerde uygulamamı çeşitlendirmeyi denedim.		

Neler Öğrendik?

Bu bölümde; Çocuğunuzun iletişim gelişimini desteklemek için günlük rutinleri belirlemeyi, iletişim gelişimini desteklemek için günlük rutinlerinizde etkili uygulamaları ve bu uygulamaları kullanmayı, çocuğunuzun dil gelişimini desteklemek için günlük rutinlerde kullanabileceğiniz etkili uygulamaları öğrendik.

Yararlanılan Kaynaklar

1. Babacan, A. (2018). Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların iletişim işlevlerinin incelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
2. Koegel, L. K., Bryan, K. M., Su, P. L., Vaidya, M., & Camarata, S. (2020). Definitions of nonverbal and minimally verbal in research for autism: A systematic review of the literature. *Journal of autism and developmental disorders*, 1-16.
3. Töret, G. (2016). Karşılıklı Taklit Eğitimi'nin Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklarda Taklit Becerileri Üzerindeki Etkililiğinin Belirlenmesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
4. Töret, G. & Babacan, A. (2020). Otizm Spektrum Bozukluğunda Söz Öncesi İletişimde Değerlendirme ve Müdahale. Diken, Ö. (Ed.). Otizm Spektrum Bozukluğu İletişim ve Dil (1.Baskı) içinde (ss.86-111). Pegem Akademi.

BÖLÜM 6

Doç. Dr. Gökhan TÖRET

Arş. Gör. Dinçer SARAL

**GÜNLÜK RUTİNLERDE
SOSYAL-DUYGUSAL
GELİŞİMİ VE OYUN
GELİŞİMİNİ DESTEKLEME**

Genel Amaç

Sevgili aileler, bu bölümün amacı; çocuğunuzun günlük rutinler içerisinde sosyal-duygusal gelişimini desteklemeye yönelik bilgi ve beceri kazanmanıza yardımcı olmaktır.

Kazanımlar

Bu bölümde aileler, bakım verenler aşağıdaki kazanımları edinirler:

- Sosyal-duygusal gelişimi tanımlayarak bu becerilerin listesini oluşturur.
- Oyun gelişimini desteklemek için hedef oyun davranışları belirler.
- Oyun gelişimini desteklemede etkili uygulamaları sunar.

İçerik

1. Sosyal-Duygusal Gelişim
2. Oyun Gelişimi
3. Etkili Uygulamalar

Açıklamalar

Bu bölümde siz sevgili ailelere sosyal-duygusal gelişime, önemine ve alt gelişim alanlarına, oyun gelişiminin çocuklarda nasıl seyrettiğine, çocuğunuzun oyun gelişimini desteklemek üzere hedef oyun davranışlarını nasıl belirleyebileceğinize ilişkin ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Ek olarak çocuğunuza oyun becerilerinin öğretiminde çevresel düzenleme ve rutin oluşturma gibi etkili stratejileri nasıl kullanabileceğiniz üzerinde durulmuştur. Bu amaçla bölüm içeriğinde sizlere örnek etkinlikler sunulmuştur.

Sevgili aileler, unutmayınız ki 0-6 yaş dönemi çocuğun sosyal-duygusal gelişiminin temellerinin atıldığı ve ilk olarak ailede sosyalleşme deneyimlerinin yaşandığı önemli bir dönemdir. Bu dönemde çocuğun sosyal-duygusal gelişim düzeyinin desteklenmesi ileri yaşlarda çevresiyle olumlu ilişkiler kurabilmesi, akranları tarafından kabul gören davranışlar sergileyebilmesi, sosyal ve akademik gelişimini sürdürebilmesi için kritik öneme sahiptir.

Bu nedenle çocuğunuzun sosyal-duygusal becerileri edinmesi, bu becerileri doğal ortamlarda ve koşullarda sergilemesi için ona destek olun, fırsatlar tanıyın ve geri bildirimlerinizle çocuğunuzun bu becerilere ilişkin performansını iyileştirebileceğinizi unutmayın!

Giriş

0-6 yaş dönemi çocuğun sosyal-duygusal gelişiminin temellerinin atıldığı ve ilk olarak ailede sosyalleşme deneyimlerinin yaşandığı önemli bir dönemdir. Bu dönemde çocuğun sosyal-duygusal gelişim düzeyinin desteklenmesi ileri yaşlarda çevresiyle olumlu ilişkiler kurabilmesi, akranları tarafından kabul gören davranışlar sergileyebilmesi, sosyal ve akademik gelişimini sürdürebilmesi için ön koşuldur. Oyun becerileri sosyal-duygusal becerileri oluşturan beceriler içinde önemli becerilerden biridir. Oyun, çocukların dünyalarını keşfetmek için kullandıkları önemli ve doğal bir etkinliktir. Oyun 0-3 yaş aralığına karşılık gelen erken çocukluk döneminde gelişmeye başlar. Çocukların oyun becerilerini desteklemek için kullanılacak çeşitli stratejiler yer almaktadır. İzleyen satırlarda sosyal-duygusal gelişime, oyun becerilerine ve çocuğunuzun oyun becerilerini nasıl destekleyebileceğinize ilişkin yararlanabileceğiniz etkinliklere yer verilmiştir.

ETKİNLİK 1: Sosyal-Duygusal Gelişimi Tanıyorum ve Listeliyorum

Etkinliğin Amacı: Sosyal-duygusal gelişimi tanımlama ve bu becerilerin bir listesini oluşturma bu etkinliğin temel amacını oluşturmaktadır.

Neler öğreneceğim? Bu etkinliğin sonunda sosyal-duygusal gelişimin nasıl gerçekleştiğini öğreneceğim.

Gerekli Materyaller: Renkli kalemler, Tablo 1.1, Tablo 1.2 ve Tablo 1.3

Ortam: Sessiz, kendinizi rahat hissettiğiniz bir ortamda (koltukta, masabaşında vb.) etkinliği gerçekleştirebilirsiniz.

Etkinliğe başlayalım: Tablo 1.1 ve Tablo 1.2'deki yönergeleri izleyerek etkinliği gerçekleştiriniz.

Başarımı değerlendiriyorum: Tablo 1.1 ve Tablo 1.2'deki yanıtlarınızı Tablo 1.3'te yer alan tablo ile karşılaştırarak kontrol ediniz.

Tablo 1.1. Sosyal-Duygusal Gelişim

Aşağıdaki bilgi notunu okuyunuz.

Temel Kavramlar

Sosyal Beceri: Başkalarından olumlu tepkiler gelmesini sağlayan ya da olumsuz tepkiler gelmesini önleyen, çevreyle iletişimi mümkün kılan, sosyal açıdan kabul edilebilir, kültüre göre değişebilen hem gözlenebilir hem gözlenemeyen öğrenilmiş davranışlardır.

Duygu: Hisler tarafından oluşturulan düşünceler sonucu ortaya çıkan psikolojik ve biyolojik eylemlerin bütünüdür.

Sosyal-Duygusal Gelişim

İnsanlar dünyaya geldiklerinde toplumun kurallarını bilmezler ve yaşamı diğer insanlarla paylaşmayı, sosyalleşmeyi ve duygularını ifade etmeyi sonradan öğrenirler. Dolayısıyla toplum içerisinde uyum içinde yaşamak için bu davranışların öğrenilmesi çok önemlidir. 0-6 yaş dönemi çocuğun sosyal-duygusal gelişiminin temellerinin atıldığı ve ilk olarak ailede sosyalleşme deneyimlerinin yaşandığı önemli bir dönemdir. Bu dönemde çocuğun sosyal-duygusal gelişim düzeyinin desteklenmesi ileri yaşlarda çevresiyle olumlu ilişkiler kurabilmesi, akranları tarafından kabul gören davranışlar sergileyebilmesi, sosyal ve akademik gelişimini sürdürebilmesi için ön koşuldur. 0-3 yaş arası çocuklarda sosyal-duygusal gelişimle ilgili alt gelişim alanları aşağıdaki şekilde sunulmuştur:

**Kendi kimliğiyle
başkalarıyla iletişim**

Sosyal anlamlandırma

Empati

Duygu
gösterimi

Akranlarla
etkileşim

Duygu
düzenleme

Yetişkinlerle
ilişki

Yetişkinlerle
etkileşim

Yetenek
farkındalığı

Tablo 1.2. Sosyal-Duygusal Becerileri Seçiyorum

Sosyal-duygusal gelişime ilişkin bilgi notunu okuduktan sonra aşağıdaki tabloda karışık olarak verilen her bir beceriyi dikkatlice gözden geçiriniz. Bilgi notundan da yola çıkarak sosyal-duygusal beceri olduğuna karar verdiklerinizin karşısına "√" işareti koyunuz ve karşısına hangi gelişim alt alanı olduğunu yazınız (1).

Sosyal-Duygusal Becerileri Seçiyorum	√	Gelişim Alt Alanı
Görme alanındaki hareketli yetişkini izler.		
Eylemle ilişkili nesnenin resmini gösterir.		
El bölgesine yapılan dokunsal uyarana tutma ile tepki verir.		
Annenin sıkıntılı, stresli ya da kaygılı olduğu durumlarda ağlayarak annenin duygusal durumuna tepki verir.		
20-30 cm uzaklıktaki dikkat çekici bir nesneye bakar.		
Ebeveyni etkileşimi sonlandırdığında ağlayarak rahatsızlığını gösterir.		
Çevreden gelen uyarılara kafasını çevirerek tepki verir.		
Her iki eliyle birer tane nesne tutar.		
Diğer bebekler acı ile ağladığında ağlayarak akranları ile etkileşime girer.		
Kendi bedenini dokunarak ya da görme alanına sokarak keşfetmeye çalışır.		
Tek eylem gerektiren basit yönergeleri yerine getirir.		
İhtiyaçlarının giderilmesi amacıyla yetişkin dikkatini çekmek için yardım talep eder.		
"Cee oyunu"na katılarak amaçlı etkileşim yürütür.		
Sürünerek yer değiştirir.		
Kardeşleri ya da büyük bir çocuk komik bir yüz ifadesi yaptığında gülerek onların duygularını anladığını gösterir.		
Yüzüstü yatırıldığında başını kaldırır.		
Yetişkinin davranışlarını takip ederek rutini başlatmasını bekler.		
Sıkıntı duyduğunda yetişkinin kucağa alması için kollarını kaldırır.		

Aynadaki görüntüsüne gülümser ve sesler çıkarır.		
Yetişkinin kucağa alması için kollarını kaldırarak bir şeyler yapabildiğini gösterir.		
Oturma pozisyonuna alındığında başını dik tutar.		
Ebeveynin şaşırma duygusuna şaşırarak ya da tedirgin olarak tepki verir.		

Tablo 1.3. Sosyal-Duygusal Beceriler Listemi Kontrol Ediyorum

Tablo 1.2'deki yanıtlarınızı aşağıda yer alan tabloyla karşılaştırarak kontrol ediniz. Doğru belirlediğiniz ve kategori altına yerleştirdiğiniz her bir becerinin karşısına "✓" işareti koyunuz.

Sosyal-Duygusal Becerileri Seçiyorum	✓	Gelişim Alt Alanı
Görme alanındaki hareketli yetişkini izler.	✓	Yetişkinlerle ilişki
Eylemle ilişkili nesnenin resmini gösterir.		
El bölgesine yapılan dokunsal uyarana tutma ile tepki verir.	✓	Yetişkinlerle etkileşim
Annenin sıkıntılı, stresli ya da kaygılı olduğu durumlara ağlayarak annenin duygusal durumuna tepki verir.	✓	Empati
20-30 cm uzaklıktaki dikkat çekici bir nesneye bakar.		
Ebeveyni etkileşimi sonlandırdığında ağlayarak rahatsızlığını gösterir.	✓	Duygu gösterimi
Çevreden gelen uyaranlara kafasını çevirerek tepki verir.	✓	Sosyal anlamlandırma
Her iki eliyle birer tane nesne tutar.		
Diğer bebekler acı ile ağladığında ağlayarak akranları ile etkileşime girer.	✓	Akranlarla etkileşim
Kendi bedenini dokunarak ya da görme alanına sokarak keşfetmeye çalışır.	✓	Kendi kimliğiyle başkalarıyla iletişim
Tek eylem gerektiren basit yönergeleri yerine getirir.		
İhtiyaçlarının giderilmesi amacıyla yetişkin dikkatini çekmek için yardım talep eder.	✓	Duygu düzenleme
"Cee oyunu"na katılarak amaçlı etkileşim yürütür.	✓	Yetişkinlerle etkileşim
Sürünerek yer değiştirir.		

Kardeşleri ya da büyük bir çocuk komik bir yüz ifadesi yaptığında gülererek onların duygularını anladığını gösterir.	✓	Empati
Yüzüstü yatırıldığında başını kaldırır.		
Yetişkinin davranışlarını takip ederek rutini başlatmasını bekler.	✓	Sosyal anlamlandırma
Sıkıntı duyduğunda yetişkinin kucağa alması için kollarını kaldırır.	✓	Yetişkinlerle ilişki
Aynadaki görüntüsüne gülümser ve sesler çıkarır.	✓	Kendi kimliğiyle başkalarıyla iletişim
Yetişkinin kucağa alması için kollarını kaldırarak bir şeyler yapabildiğini gösterir.	✓	Yetenek farkındalığı
Oturma pozisyonuna alındığında başını dik tutar.		
Ebeveynin şaşırma duygusuna şaşırarak ya da tedirgin olarak tepki verir.	✓	Duygu gösterimi

Tablo 1.2. Sosyal-Duygusal Becerilerden Bir Liste Oluşturuyorum

Tablo 1.2’de sosyal-duygusal beceri olarak işaretlediğiniz her bir beceriye çocuğunuza öğretmeyi düşündüğünüz birer beceri ekleyiniz.
Çocuğum İçin Öğretimini Hedeflediğim Sosyal-Duygusal Becerilerin Listesi
1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.

ETKİNLİK 2: Oyun Gelişimini Keşfediyorum

Görsel 1 Betimleme: Oyuncak maket yol üzerinde arabalarıyla oynayan iki çocuk ve yanlarında onlarla oynayan anneleri

Etkinliğin Amacı: Oyun gelişimini desteklemek için hedef oyun davranışlarını tanıma ve belirleme bu etkinliğin temel amacıdır.

Neler Öğreneceğim? Bu etkinliğin sonunda oyun gelişimi çocuklarda nasıl seyrediyor öğreneceğim ve çocuğumun oyun gelişimini desteklemek için hedef oyun davranışlarını belirleyeceğim.

Gerekli Materyaller: Renkli kalemler, Tablo 2.1, Tablo 2.2 ve Tablo 2.3

Ortam: Sessiz, kendinizi rahat hissettiğiniz bir ortamda (koltukta, masa başında vb.) etkinliği gerçekleştirebilirsiniz.

Etkinliğe Başlayalım: Tablo 2.1 ve Tablo 2.2'deki yönergeleri izleyerek etkinliği gerçekleştiriniz.

Başarımı Değerlendiriyorum: Tablo 2.1 ve Tablo 2.2'deki yanıtlarınızı Tablo 2.3'te yer alan tablo ile karşılaştırarak kontrol ediniz.

SORU

Sizce oyun, çocuğunuzun sosyal-duygusal gelişimine nasıl katkı sağlar?

Tablo 2.1. Oyun Gelişimini Tanıyorum

Aşağıda oyunun küçük çocuklar için ne anlama geldiğini ve gelişim basamakları hakkında sunulan bilgi notlarını okuyunuz.

Oyun Nedir?

Nesneli veya nesnesiz olarak çocuğun eğlenmek için sergilediği etkinlikler bütünüdür.

Çocukların dünyalarını keşfetmek için kullandıkları önemli ve doğal bir etkinliktir.

Erken çocukluk döneminden itibaren farklı gelişim evrelerinde gelişimi devam eden ve doğal biçimde kendiliğinden sergilenmesi gereken karmaşık bir beceri türüdür.

Montessori'ye göre çocuğun işidir.

Gönüllü etkinliktir, kendiliğinden istenir, aktif katılım gerektirir, semboliktir, genişletilebilir, ensek kurallara sahiptir, sonuçtan çok sürece odaklıdır ve zevklidir.

Günlük hareketlerinden farklı ve kendi yaş sınırlarının ötesinde davrandığı bir beceri gelişim alanıdır.

Beceri Olarak Oyun Türleri Nelerdir?

Bir gelişim alanı olarak oyunun sembolik ve sosyal boyutu vardır. Oyun oynarken çocuk bir nesneye özellikler vererek sembolik düşünme gücü ile etkinlikle meşgul olur ve aynı zamanda bu etkinliği bir etkileşim ortağı ile (örneğin anne) sürdürerek sosyal bir etkinliği tamamlamış olur (2).

Sembolik Oyun Nedir? Halk arasında "evcilik" olarak bilinen oyunun bu türü, oyuncakların işlevine göre yani oyuncakla ne oynanır sorusunun yanıtını bulmak için nesneye bir işlev (araba gider) ve özellik (çingirak sallanır) atfederek o nesnenin sembolik olarak diğer bir deyişle yapıyormuş gibi kullanılmasıdır.

Sosyal Oyun Nedir? Sosyal etkileşim esnasında etkinliğin oyun partnerlerini birbirinden uzaklaştırmayı gerektirmediği sürece yaklaşık olarak 1 adım uzaklıkta çocuğun kendisi veya vücut parçasının bir kısmını kullanarak diğer kişi (anne, baba, kardeş, akran vs.) ile sergilediği oyun etkinlikleridir.

Tipik Gelişimde Hangi Ayda Hangi Oyun Becerileri Sergilenir?

Oyun, 0-3 yaş aralığına karşılık gelen erken çocukluk döneminde gelişmeye başlar. Oyun davranışları sık sergileme ve farklı oyun oynama çeşitliliği yaşla birlikte gelişir. Oyun, dil ve taklit gelişimi erken çocukluk döneminde birlikte gelişir. Bu dönemde çocuklar; kardeş, ebeveyn veya akran gibi yakın çevresindeki kişilerin nesneli eylemlerini taklit ettikçe, bu kişilere iletişim amacını daha sık ve daha çeşitli ifade ettikçe daha çeşitli oyunlar oynama sürecine girerler. Ayrıca sözel dil olgunlaştıkça ve daha uzun, karmaşık eylemleri taklit ettikçe sosyal olarak akranları ile daha yakın mesafede, sık oyuncak alışverişi içerisine girerek benzer oyuncaklarla daha fazla oynamaya başlarlar.

Sembolik Oyun Becerileri	Örnek Oyun Davranışı	Yaklaşık Tipik Gelişimde Sergilenme Ay Aralığı
Basit Oyun Becerileri		
Nesneler arasında ayırım yapmaksızın nesnelere benzer davranışları sergiler.	<ul style="list-style-type: none"> Tüm oyuncakları * Ağzına alır. * Sallar. * Gürültü çıkarır. * Fırlatır. 	4-10 Ay
Nesnelere anlam vermeye başlar, oyuncağın özelliklerine uygun eylemler sergiler.	<ul style="list-style-type: none"> * Arabayı sürer. * Topu yuvarlar. * Dolgun oyuncakları sıkır. * Davula vurur. 	10-15 Ay
Birleştirilebilen nesnelere çözer, ayırır.	<ul style="list-style-type: none"> * İç içe kapları çıkarır. * Yapbozları çıkarır. * Blokları çıkarır. * Küpleri ayırır. * Renkli blokları ayırır, çıkarır. 	10-15 Ay

Birleştirmeli Oyun Becerileri

Takım görünümündeki nesnelere birleşimler oluşturur.	<ul style="list-style-type: none"> * Şekil kutusuna şekilleri koyar/takar. * İç içe geçen kutulara kutu yerleştirir. 	15-18 Ay
Önünde bir örneği olmaksızın nesnelere birbirine uydurur.	<ul style="list-style-type: none"> * Mobilya veya tabakları yerleştirir. * Kamyonu yük yükler. * İpe boncuk dizer. * Kutuya yap-boz parçalarını koyar. * Renkli blokları tabağa koyar. * Küçük parçaları büyük nesnelere içine koyar. 	18-24 Ay
Oyuncağın parçalarının bir araya getirildiği birleşimler oluşturur.	<ul style="list-style-type: none"> * Bloklardan kule yapar. * Küplerden yol yapar. * Bloklardan ev yapar. * İç içe kutuları üst üste dizer. 	18-24 Ay
İlişkili nesnelere biraraya getirerek anlamlı birleşimler oluşturur.	<ul style="list-style-type: none"> * Mobilyayı evin içine koyar. * Arabayı garaja sürer. * Yiyeceği tabağa koyar. * Kamyonun arkasına nesne koyup sürer. * Arabayı yola koyup sürer. 	18-24 Ay

Sembolik Öncesi Oyun		
Nesnelerle -miş gibi yapar.	Boş bir bardakla içiyormuş gibi yapma. Telefonla konuşuyormuş gibi yapma. Kaşıkla yiyormuş gibi yapma.	24-36-Ay
Oyuncak adamları, figürleri veya oyuncak bebekleri kullanmaya başlar.	* Bebeğe süt şişesi verir. * Bebek besleme. * Bebeği yatırma. * Bebeğin kalbini dinleme. * Bardağı bebeğin ağzına götürür. * Tarağı bebeğin saçına götürür.	24-36 Ay
Sosyal Oyun Becerileri	Örnek Oyun Davranışı	Yaklaşık Tipik Gelişimde Sergilenme Ay Aralığı
Katılımsız oynar.	Bebekler o an ilgisini çeken kişi ve nesnelere oynamak yerine izler, çocuk amaçsızdır.	0-6 Ay
Yalnız oynar.	Çocuk yakınındaki akranlarının oynadığı oyuncaktan farklı bir oyuncakla onlardan ayrı şekilde tek başına oynar.	6-12 Ay
Seyrederek oynar.	Çocuklar birbirlerinin oyunlarını izler ve birbirlerinin oyunları hakkında konuşur.	12-24 Ay
Paralel oynar.	Çocuklar birbirlerine yakın mesafede benzer oyuncakla oynar ve bu sırada birbirleriyle konuşur fakat onlarla birlikte oynamaz.	12-24 Ay
Kişilerle birlikte oynar.	Çocuklar birbirlerine yakın mesafede aynı oyuncakla oynar, oyunları ve oyuncakları hakkında konuşur ancak çoğunlukla kendi oyunlarıyla meşgul olurlar.	24-36 Ay

Çocuğum İçin Uygun Oyuncaklar Neler Olabilir?

Aşağıda 0-3 yaş oyun gelişimi düzeyine uygun oyuncak örneklerine yer verilmiştir.

Marakas
Top
Bebek
Araba
Davul
İç içe geçen kutular
Şekil kutusu
Tahta veya plastik üst üste dizilebilen bloklar
Birleştirip bozulan pasta, dondurma, pizza, kurabiye vb. oyuncakları

Çocuğumun Oyun Becerilerini Neden Desteklemeliyim?

Oyun, çocukların günlük rutinlerinde sosyal ve duygusal gelişimlerinde önemli rol oynayan etkinlik becerileridir. Oyun, küçük çocukların çeşitli şekillerde öğrenmelerine ve gelişmelerine katkıda bulunan ve onların kendilerini iyi hissetmeleri için hayati önem taşıyan kritik bir dönüm noktasıdır. Çevrenin keşfedilmesi ve yeni becerilerin öğrenilmesinde anahtar rol oynayan bir beceridir.

Dolayısıyla çocuğunuzun sembolik ve sosyal oyunla neler kazandığı aşağıda ifade edilmiştir. Sembolik ve sosyal oyun;

- * Çocuğunuzun sosyal-duygusal gelişimini desteklemek için önemli bir günlük rutin fırsattır.
- * Başkalarının istek, duygu ve düşüncelerini anlamasına katkı sağlar.
- * Baş etmekte zorlandığı sosyal problemleri çözmeyi öğrenir.
- * Saldırgan davranışlarını düzenlemeyi öğrenir.
- * Paylaşmayı reddetme gibi uygun olmayan davranışlarını düzenler.
- * Stres kaynağı olan kişi, nesne veya durumsal takıntıları düzenleyerek yönetmesi için fırsat sağlar.
- * Sizinle daha sık ve uzun, olumlu etkileşim kurmasını sağlar.
- * Bir etkinliğe dâhil edilme ve etkinliği sürdürme deneyimi sağlar.

Oyun Rutini Nedir?

Oyun becerilerinin desteklenmesinde günlük rutinlerden oyun rutini, oyunun kurulması ve sürdürülmesinde önerilen rutin türüdür. Oyun rutini, tanımı ve örnekleri için Duygu ve Davranış Bozukluğu 0-3 Yaş Aile Eğitimi kitabı, Bölüm 5'te "Günlük Rutinlerde Dil Gelişimi" konu bölümünde Tablo 2.1'deki açıklama ve yönergeleri gözden geçiriniz.

Tablo 2.2. Çocuğumun Oyun Davranışlarını ve Oyun Rutinlerini Belirliyorum

Tablo 2.1'deki bilgi notunu ve oyun rutinindeki açıklamaları takip ederek oyun rutini tanımını ve örneklerini gözden geçiriniz. Çocuğunuzun takvim yaşını göz önüne alarak Tablo 1.1'deki çocuğunuzun takvim yaşına uygun oyun hedeflerini belirleyiniz. Aşağıda yer alan tabloda çocuğunuz için birkaç hedef oyun becerisi ve bu beceriler ile ilişkili oyun rutinlerine karar veriniz. Böylece çocuğunuzun oyun gelişimini desteklemek için hangi oyun becerisini ve nerede/nasıl bir ortamda veya bağlamda sorusunun yanıtını belirlemiş olacaksınız. Eğer çocuğunuzun oyun gelişiminin takvim yaşının oldukça gerisinde olduğunu düşünüyorsanız, çocuk gelişimi uzmanı, özel eğitim uzmanı veya gelişim psikoloğu gibi uzmanlarla iş birliği yapınız.

Hedef Sembolik Oyun Becerisi	Hedef Sosyal Oyun Becerisi	Oyun Rutini
Örnek: Önünde bir örneği olmaksızın nesnelere birbirine uydurur.	Örnek: Paralel oyun oynar.	Örnek: Kek pişirme rutini
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

DİKKAT

Oyun, küçük çocukların çeşitli şekillerde öğrenmelerine ve gelişmelerine katkıda bulunan ve onların kendilerini iyi hissetmeleri için hayati önem taşıyan kritik bir dönüm noktasıdır.

Tablo 2.3. Başarımı Değerlendiriyorum

Aşağıdaki tabloda çocuğunuzun oyun gelişimini desteklemek için hedef oyun becerilerini ve rutinlerinizi belirleme konusunda kendinizi değerlendirin.

Oyunu Destekleyici Ebeveyn Davranışı	Evet	Hayır
Sabah zamanları oyun rutinlerimi belirledim.		
Öğlen zamanları oyun rutinlerimi belirledim.		
Akşam zamanları oyun rutinlerimi belirledim.		
Rutinlerim oyun rutinlerini içeriyor.		
Hedef sembolik oyun becerisini veya becerilerini belirledim.		
Hedef sosyal oyun becerisini veya becerilerini belirledim.		
Hedef sembolik ve sosyal oyun becerileri için oyun rutini veya rutinleri belirledim.		

*Eğer "Hayır" yanıtlarınız "Evet" yanıtlarınızdan fazla ise Etkinlik 2'ye tekrar dönerek yönergeleri izleyin.

ETKİNLİK 3: Çocuğumun Oyun Gelişimini Desteklemede Etkili Uygulamaları Öğreniyorum ve Uyguluyorum.

Etkinliğin Amacı: Oyun gelişimini desteklemede etkili uygulamaları öğrenme ve uygulama bu etkinliğin temel amacını oluşturmaktadır.

Neler Öğreneceğim? Bu etkinliğin sonunda çocuğumun oyun gelişimini desteklemek için oyun rutinlerinde etkili uygulamaları öğreneceğim ve bu uygulamaları uygulamayı öğreneceğim.

Gerekli Materyaller: Renkli kalemler, Tablo 3.1, Tablo 3.2, Tablo 1.3, Tablo 3.4, Tablo 1.5, materyaller.

Ortam: Ev ortamında, yerde veya masada etkinliği gerçekleştirebilirsiniz.

Etkinliğe Başlayalım: Tablo 3.1, ve Tablo 3.2'deki yönergeleri izleyerek etkinliği gerçekleştiriniz.

Başarımı Değerlendiriyorum: Tablo 3.3'te sıralanan stratejileri günlük oyun rutinlerinizde uygulama düzeyinizi değerlendiriniz.

Tablo 3.1. Oyun Rutini Nasıl Kurabilirim?

Oyun rutininde, çocuk ile yetişkin aynı oyuncakla meşgul olurlar. Bu esnada yetişkin basit, birleşimli veya sembolik oyun davranışları sergiler. Yetişkin, oyun davranışları esnasında oyuncağı talep etmek veya oyuncak hakkında bilgi talep etmek için iletişim gereksinimi oluşturur.

Rutinlerin oluşturulmasında ve sürdürülmesinde nesne ile oyun rutininde olduğu gibi taklit etme oldukça önemli bir stratejidir. Ancak sembolik oyun rutinlerinde, taklit etme daha özel biçimde uygulanmalıdır. Bu rutin esnasında, çocuğun işlevsel oyun davranışları sıklıkla taklit edilmelidir. Diğer yandan, rastgele sergilediği, ayırmsız olarak tanımlanan birbirine vurma, atma, sallama veya ağzına alma gibi eylemleri daha az sıklıkta taklit edilmelidir. Ayrıca, çocuğun takıntılı davranışları, uygun olmayan diğer davranışları, kendine veya başkalarına zarar verici davranışları taklit edilmemelidir.

Rutin esnasında, çocuğun bulunduğu oyun ve dil düzeyine uygun oyun ve dil genişletmeleri yapılmalıdır. Örneğin çocuk tamir aletleri ile oyun oynarken çekiçle çiviye vurduğunda vurma eylemine ilişkin sesler çıkarılmalıdır.

Rutin esnasında, talep etme gereksinimi oluşturmak için oyuncakla ilişkili nesnelere ortamda bulundurulmalı ve seçenek sunmaya hazır hâle getirilmelidir. Böylece çocuğun liderliği izlenerek rutin kurulmalıdır.

Çocuk, talep etme gereksinimlerini belirttiğinde hızlı ve canlı bir şekilde bu gereksinim karşılanmalı ve oyuncaklara erişim yetişkinin kontrolünde olmalıdır.

Oyun rutini, birkaç oyun adımından oluşmalıdır. Örneğin dondurma rutininde, dondurma parçaları (külâh, çilekli veya çikolatalı kısmı) birleştirilmeli, bozulmalı, parçalar külâha konulmalı, yer gibi yapılmalı veya oyuncak figüre yedirilmelidir. Bir başka örnekte ise hayvan oyuncaklar yürümeli, yemek yemeli, sürünmeli, uçmalı, yüzmeli, uyumalı, koşmalı, zıplmalı veya tırmanmalıdır.

Oyun rutinleri; haftanın her günü kurulmalı, 10-15 dakikalık birkaç oturumdan oluşmalıdır. Böylece rutinin bir özelliği olarak çocuk aynı iletişim davranışları ile karşılaşır ve (ses, bakış, jest, sözcük) bu davranışları kodlaması kolaylaşır. Aynı zamanda iletişim işlevlerini aynı bağlamlarda göstermesine zemin hazırlanarak işlevlerin kullanım sıklığını artırmak mümkün olur. Diğer bir nokta ise bir günde birkaç farklı sembolik rutinlere yer verilmesidir. Böylece iletişim işlevlerinin çeşitliliğini ve farklı iletişim davranışlarını çocuğa kazandırmak mümkün olur (3). Oyun rutini tanımı ve örnekleri için Duygu ve Davranış Bozukluğu 0-3 Yaş Aile Eğitimi kitabı, Bölüm 5'te "Günlük Rutinlerde Dil Gelişimi" bölümünde Tablo 2.1'deki açıklama ve yönergeleri gözden geçirin.

! DİKKAT

Rutinlerin oluşturulmasında ve sürdürülmesinde nesne ile oyun rutinde olduğu gibi taklit etme oldukça önemli bir stratejidir.

Tablo 3.2. Oyunu Desteklemek İçin Stratejileri Öğreniyorum

Aşağıdaki bilgi notunu okuyunuz.			
Oyunu Destekleyici Stratejiler			
Çevresel Düzenleme	Rutin Oluşturma	Taklit Etme ve Model Olma	Dili Destekleyici Stratejiler
Çevresel Düzenleme	<ul style="list-style-type: none"> * Çocuğun oyun gelişimi düzeyinin belirlenmesi, (ör. sembolik olarak birleştirmeli, sosyal olarak seyircili oyun düzeyinde) * Çocuğun favori oyuncakları, ilgilendiği oyuncaklar, ilgisini çeken oyuncaklar, bazen ilgilenmediği veya tercih etmediği oyuncakların belirlenmesi, (ör. favori oyuncağı fırın, tencere, ocak vs. ilgilenmediği oyuncak ise taşıt oyuncakları) * Günlük rutinler içerisinde oyun rutini türünün belirlenmesi. (ör. akşam pizza rutini) 		
Rutin Oluşturma	<ul style="list-style-type: none"> * Çocuğun rutinin adını belirleme, (ör. doğum günü pastası rutini) * Rutini başlatma, nesnelere talep etme gereksinimi yaratma, (Oynamaya başlama ve nesnelere görünür ancak ulaşılamaz hâle getirme veya eksik bırakma gibi iletişim başlatmasını tetikleyici düzenlemeler) * Model olunacak oyun hedeflerini belirleme (Tablo 3.2), (ör. model olmaksızın nesnelere birbirine uydurma/paralel oyun) * Çocuğun görüş/erişim alanı dâhilinde iki veya üç oyuncak seçeneği bulundurma. 		

Taklit Etme ve Model Olma	<ul style="list-style-type: none"> * Çocuğun yeni nesneli oyun eylemlerini taklit etme, (ör. daha önce sergilemediği dondurmayı külaha koyma eyleminin aynısı üretme) * Çocuğa hedef oyun eylemlerine model olma, (ör. "Hey bana bak." dedikten sonra külaha yer gibi yapma) * Çocuğun oyun eylemlerini genişleterek yeni oyun eylemlerine model olma. (ör. dondurma külahını oyuncak karaktere yedirme)
Dili Destekleyici Stratejiler	<ul style="list-style-type: none"> * Çocuğun eylemlerini ve iletişim amacını betimleme, (ör. kamyon doldu!, kamyona yük koymak istiyorsun) * Paralel konuşma, (ör. kamyona araba koydum, araba taşıyorum) * Doğal sonuç sağlama, (ör. kamyon garaja girdi, başardın!)

Tablo 3.2. Bir Oyun Rutininde Oyunu Destekleme Planı Yapıyorum

Aşağıdaki oyunu destekleyici uygulama örneğini inceleyiniz.

Ayşe ve Annesini Tanıyalım.

Ayşe, basit cümle düzeyinde sözel iletişim kurabilen, kreşe devam eden, aşırı nesne ilgisi, takıntılı durum davranışları (örneğin kendisine verilen yiyeceği yememe), bazen aniden bağırma/çılgılık atma ve karşısındaki kişiyi ısırma davranışları olan 2 yaşında bir çocuktur. Ayşe'nin annesi aşağıda önerilen uygulama adımlarını yerine getirmiştir (4).

Ayşe'nin Annesi Ne Yaptı?

Çevreyi Düzenledi

* Çocuğun oyun gelişimi düzeyi sembolik olarak birleştirmeli, sosyal olarak paralel oyun düzeyindedir.

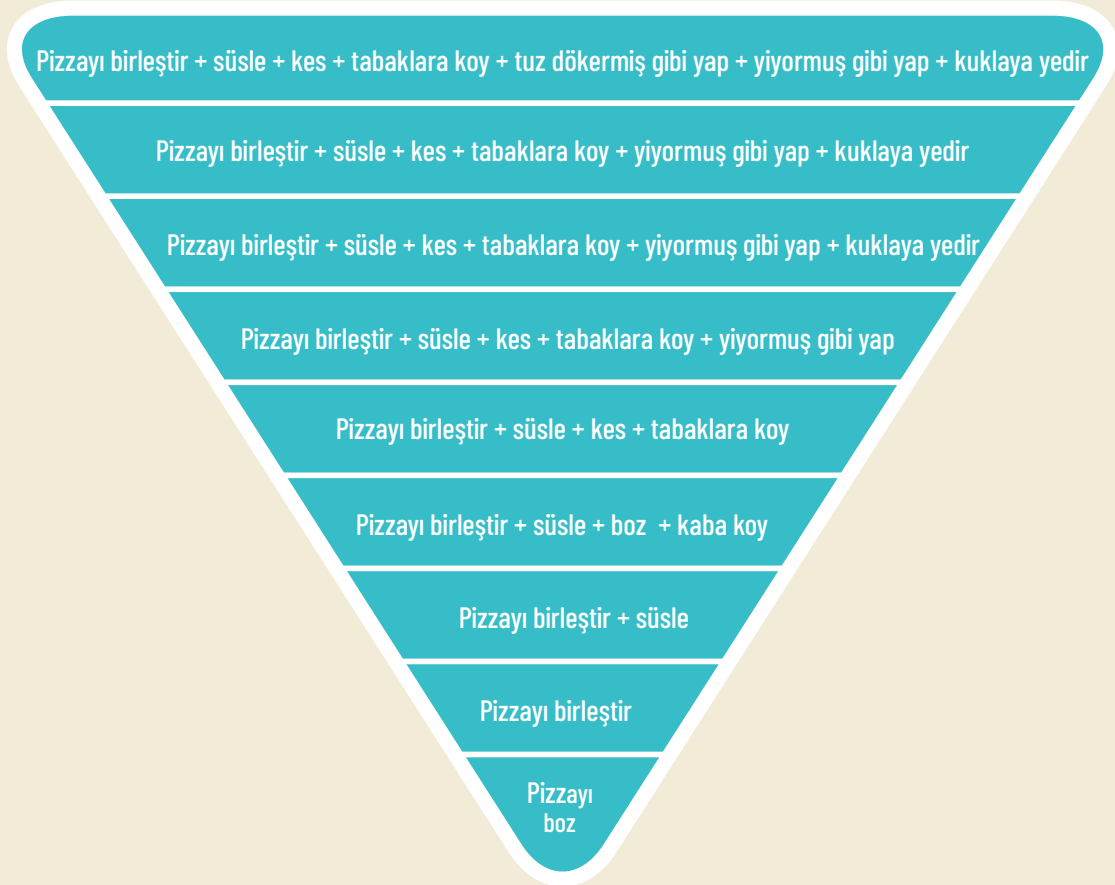
* Favori oyuncağı, yiyecek pişirme ve servis etme oyuncaklarıdır. Aşırı ilgi nesnesi fırınlar ve fırın markalarıdır. Bebeklik döneminden beri kendisine yiyecek yedirmek gibi davranışta bulunulduğunda aniden bağırmakta veya ısırma gibi uygun olmayan dışa yönelimli saldırgan davranışlar sergilemektedir.

* Gündüz kreşte olduğu için annesi akşam yemekten önce eve geldiklerinde favori oyuncakları ile ilişkili olarak pizza rutinini belirlemiştir.

Rutin Oluşturdu

- * Akşam eve geldikten sonra birkaç hafta boyunca aynı saatlerde 10-15 dakika pizza rutini oluşturmaya karar vermiştir.
- * Pizza malzemelerini önünde tutarak "Haydi, Pizza Yapalım!" diyerek rutini başlatmış, pizza malzemelerinden ilgi gösterdiği mantar ve sucuk gibi süsleri göstererek talep etmesi için teşvik etmiştir.
- * Model olunacak pizza oyunu eylemlerini aşağıdaki uygulama adımı piramidinde olduğu gibi belirlemiştir. Piramit, pizza setinin bütün olarak çocuğa gösterilmesinden sonra bozulmasından başlayarak oyuncak karakter olarak bir kuklaya yedirilmesine kadar uzanan uygulama adımlarında ebeveynin hangi sırada hangi oyun eylemlerine model olunacağını göstermektedir.

- * Görüş alanı içerisinde birleştirebilecek oyuncakları hazır bulundurmuştur.

Ayşe'yi Taklit Etti ve Yeni Eylemlere Model Oldu

- * Çocuğun daha önce sergilemediği pizzanın üstüne bütün süsleri koyma eylemini taklit etmiştir.

* Çocuğa pizza dilimini yiyormuş gibi yapma eylemini dikkat çekerek model olmuştur.

* Çocuk da yiyormuş gibi yaptığında pizza dilimini kuklaya yedirmiştir.

Ayşe'nin Dilini Destekleyici Stratejiler Uyguladı

* Çocuk pizza dilimlerini keserken " "Kes, kes, kes!" demiştir.

* Kendi kendine konuşarak, "Sıra bende, ben de kesiyorum, hoop tabağa koyuyorum!" demiştir.

* Çocuk pizza dilimini tabağa koyduğunda karnını oarak "Acıktım, pizza oldu, aferin sana, haydi yiyelim!" demiştir.

Tablo 3.3. Başarımı Değerlendiriyorum

Siz de bir oyun rutini belirleyerek yukarıdaki uygulama örneğine benzer bir uygulama adımı birkaç gün boyunca günlük 10-15 dakika uygulayın. Uygulama adımlarınızı doğru yerine getirip getirmediğinizi aşağıdaki form üzerinde doldurarak değerlendirin.

Destekleyici Ebeveyn Davranışı	Evet	Hayır
Rutin öncesinde çevresel düzenleme yaparak hazırlık yaptım.		
Rutini ben başlattım.		
Rutin boyunca hızlı ve canlı oldum. Çocuğumla göz hizasında kaldım.		
Belirlediğim rutini, bir hafta boyunca aynı saatlerde 10-15 dakika boyunca sürdürdüm.		
Rutini ben başlattım, görüş alanında oyuncakları bulundurdum ve talep etme gereksinimini tetikledim.		
Rutin boyunca yeni eylemlerini hemen taklit ettim ve farklı ilişkili bir oyun eylemine model oldum.		
Oyun eylemlerini betimledim.		
İletişim amacını betimledim.		
Kendi kendime konuşarak dile model oldum.		
Oyun eylemlerini sergilerken "aferin, harika" diyerek katılımını ödüllendirdim ve rutin sonunda birleşimin oluşturduğu yeni görünümü veya son durumu ifade ederek doğal sonuç sağladım.		

Neler Öğrendik?

0-3 yaş arası sosyal-duygusal gelişimi, sosyal-duygusal becerilerin alt gelişim alanlarını, çocuğunuza öğretmek üzere sosyal-duygusal becerileri nasıl belirleyebileceğinizi, oyun gelişiminin çocuklarda nasıl seyrettiğini, Çocuğunuzun oyun gelişimini desteklemek üzere hedef oyun davranışlarını nasıl belirleyebileceğinizi öğrendik.

Yararlanılan Kaynaklar

1. MEB (2018). *Özel eğitim ihtiyacı olan bireyler için (0-36 ay) erken çocukluk özel eğitim öğretim programı değerlendirme kitapçığı*. <https://orgm.meb.gov.tr/derskitaplari/ciltler/okuloncesi/0-36aydegerlendirmekitapcigi.pdf> sitesinden edinilmiştir.
2. Lifter, K. (2008). Developmental of assessment and teaching. J. K. Luiselli, D. C. Russo, W. P. Christian, S. M. Wilczynski (Ed.), *Effective practices for children with autism: Educational and behavior support interventions that work* in (pp.181-194). Oxford: Oxford University Press.
3. Barton, E. E. (2016). Critical Issues and Promising Practices for Teaching Play to Young Children with Disabilities. In *Handbook of early childhood special education* (pp. 267-286). Springer, Cham
4. Shire, S. Y., Chang, Y. C., Shih, W., Bracaglia, S., Kodjoe, M., & Kasari, C. (2017). Hybrid implementation model of community-partnered early intervention for toddlers with autism: A randomized trial. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 58(5), 612-622.

BÖLÜM 7

Doç. Dr. Gökhan TÖRET

**GÜNLÜK
RUTİNLERDE
BİLİŞSEL GELİŞİMİ
DESTEKLEME**

Genel Amaç

Sevgili aileler, bu bölümün amacı; çocuğunuzun ileride toplum içerisinde bağımsız olarak yaşamasını sağlayacak temel akademik becerilerin ön koşulları niteliğinde olan eşleştirme (eşleme), sınıflandırma, karşılaştırma, sıralama, örüntü oluşturma ve sayma becerilerini içermektedir. Bu becerilerin kazanımı kendi içinde kolaydan zora, basitten karmaşığa doğru bir öğrenme sırası izlemektedir. Bu nedenle, bölüm oluşturulurken bu sıralama göz önüne alınarak bu becerileri çocuğunuza nasıl kazandıracığınızı öğrenmenize ve uygulamanıza yardımcı olmaktadır.

Kazanımlar

Bu bölümde aileler, bakım verenler aşağıdaki kazanımları edinirler:

- Bilişsel gelişim becerileri içerisinde yer alan eşleştirme (eşleme), sınıflandırma, karşılaştırma, sıralama, örüntü oluşturma ve sayma becerilerini açıklar.
- Çocuk için öncelikli olan bilişsel gelişim becerilerini belirler.
- Uygulama örneği planlarını kullanarak çocuğun bilişsel gelişimine katkı sağlar.
- Çocuğa bilişsel gelişim becerilerini kazandırmak üzere video görüntüleri hazırlar.
- Video görüntülerini kullanarak çocuğa bilişsel gelişim becerilerini kazandırır.

İçerik

1. Çocuğumla Eşleştirme Yapıyorum
2. Çocuğumla Sınıflama/Gruplama Yapıyorum
3. Çocuğumla Karşılaştırma Yapıyorum
4. Çocuğumla Sıralama Yapıyorum
5. Çocuğumla Örüntü Yapıyorum
6. Çocuğumla Sayı Sayıyorum

Açıklamalar

Bu bölümde siz sevgili aileler için bilişsel gelişim becerileri; eşleştirme (eşleme), sınıflandırma, karşılaştırma, sıralama, örüntü oluşturma ve sayma becerileri üzerinde durularak bu becerileri çocuğunuza nasıl kazandırabileceğinize yönelik açıklamalara yer verilmiştir. Bu doğrultuda bölüm içeriğinde sistematik bir sıra izlenerek, sırası ile ilgili bilişsel gelişim becerisini inceleme, uygulama örneği, planlama ve başarıyı değerlendirme başlıkları sunulmuştur. Sizler ev koşullarınıza ve çocuğunuzun gereksinimlerine göre düzenlemelere ve değişikliklere gidebilirsiniz.

Sevgili aileler, unutmayınız ki bilişsel gelişim becerileri çocuğunuzun günlük yaşamını bağımsız bir şekilde sürdürebilmesini sağlayacak temel akademik becerilerin ön koşulları niteliğindedir. **Bu nedenle çocuğunuzun bilişsel gelişim becerilerini kazanmasını ve bu becerileri bağımsız olarak sergilemesini sağlamak üzere ona destek olun ve fırsatlar tanıyın!**

Giriş

Bilişsel gelişim becerileri çocuğunuzun yaşamını bağımsız bir şekilde sürdürebilmesine hizmet eden becerilerdendir. Bu beceriler temel akademik becerilerin kazanılmasında önem teşkil etmektedir. Bu yaş aralığında bilişsel gelişim becerileri; eşleştirme (eşleme), sınıflandırma, karşılaştırma, sıralama, örüntü oluşturma ve sayma becerilerini içerir. Tüm bireyler gibi çocuğunuzun da bu becerileri edinebilmesi ve farklı ortamlarda da bu becerileri sergilemeye devam edebilmesi için desteklenmeye gereksinimi vardır. İzleyen satırlarda çocuğunuzun bilişsel gelişim becerilerini desteklemek üzere yararlanabileceğiniz etkinliklere yer verilmiştir.

ETKİNLİK 1: Çocuğumla Eşleştirme Yapıyorum

Etkinliğin Amacı: Bilişsel gelişimini desteklemede eşleştirme etkinliklerini uygulama, bu etkinliğin temel amacını oluşturmaktadır.

Neler Öğreneceğim? Bu etkinliğin sonunda çocuğumun bilişsel gelişimini desteklemek için eşleştirme etkinlikleri uygulayabileceğim.

Gerekli Materyaller: Gerçek nesnelere.

Ortam: Ev ortamında veya oyun parkı gibi alanlarda etkinliği gerçekleştirebilirsiniz.

Etkinliğe Başlayalım: Tablo 1.1'deki yönergeleri izleyerek etkinliği gerçekleştiriniz.

Başarımı Değerlendiriyorum: Tablo 1.2'de sıralanan maddelerle başarıyı değerlendiriniz.

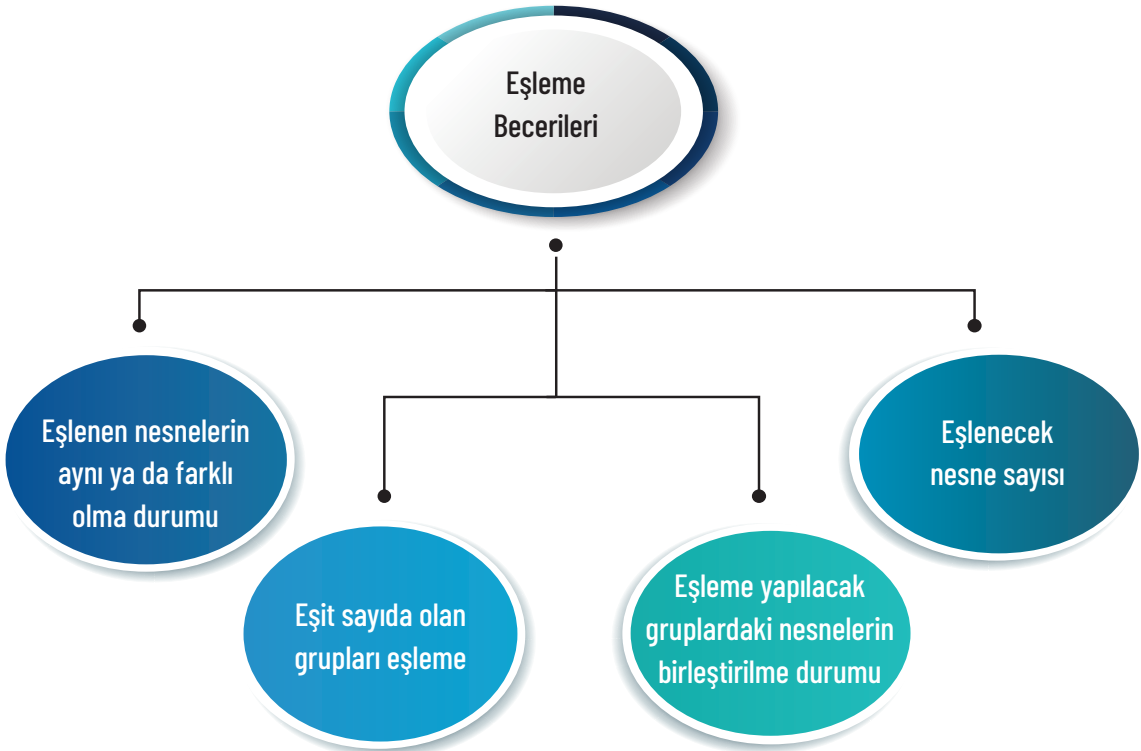
Tablo 1.1. Eşleme Becerisini İnceliyorum

Aşağıdaki bilgi notunu okuyunuz.

Eşleme Nedir?

Çocukların çok küçük yaşlarda matematikle ilgili edindikleri bilgiler matematiği kavrama süreçlerinin başlangıç noktası olarak görülmektedirler. Bu başlangıç noktalarından ilki bire bir eşleme yapabilme becerisidir. Aynı zamanda eşleme sayı kavramının en temel bileşeni olarak kabul edilmektedir. Eşleme becerisi 12-24 ay arasında gerçekleşmektedir ve yaşla birlikte ivme kazanmaktadır. Genel olarak 48 ay itibari ile çocuklar, paylaşım işlemi yaparken bire bir eşleme yönteminden yararlanarak iki eş değer dizi oluşturabilmektedir. Böylece farklı dizilerde yer alan toplam nesne sayısını karşılaştırmaktadırlar. Dolayısıyla çocukların bire bir eşleme yöntemi ile paylaşım işlemi yaptıkları durumları, aynı zamanda sayma kavramını anlamaya başladıkları durumlar olarak tanımlamak mümkündür.

Çocukların eşleme becerileri etkinliklerinde bulunması gereken dört önemli boyuttan bahsedilmektedir. Bu boyutlar aşağıda yer almaktadır (2)

İlk boyut olan eşlenen nesnelerin aynı ya da farklı olma durumunda farklı nesnelere eşleme daha kolaydır. Farklı nesnelerin aralarında genellikle bir neden-sonuç ilişkisi bulunur. Bu nedenle de eşlenmesi daha kolaydır. Çocuklar aralarında birkaç özellik bakımından ilişki olan nesnelere bir amaç için eşlediklerini mantıksal olarak bilirler. Birbiriyle aynı olan nesnelerin eşlenmesinde ise aynı iki nesneyi neden yan yana getirmeleri istendiğini anlayamazlar. Bu nedenle eşleme becerisini geliştirmek için ilk aşamalarda birbirinden farklı ve birbiriyle ilişkili nesnelere kullanılmalıdır.

			
Eşlemesi Kolay		Eşlemesi Zor	

Görsel 1 Betimleme: Eşlemesi kolay ve eşlemesi zor başlıkları altında oluşturulmuş tablo, birinci tabloda bir elma ve bir ağaç, ikinci tabloda iki ağaç

Eşlemede dikkat edilmesi gereken *ikinci boyut*, eşlenecek nesne sayısıdır. İlk aşamada beş ve daha az sayıdaki nesnelere eşleme yapmak çocuklar için daha kolaydır.

							
							
Eşlemesi Kolay		Eşlemesi Zor					

Görsel 2 Betimleme: Eşlemesi kolay ve eşlemesi zor başlıkları altında oluşturulmuş tablo, eşlemesi kolay olan kısımda ikişer tane elma ve ağaç, eşlemesi zor kısımda altışar tane elma ve ağaç

Üçüncü boyut eşit sayıda olan grupları eşlemede; çocuklar genellikle eşit sayıda olan grupları eşlemeyi severler. Bu nedenle eşleme yapılacak gruplardaki nesne sayısı aynı olmalıdır. Gruplarda eşlenmeyen nesne kalması çocukların bilişsel süreçlerinin karışmasına ve eşlemenin tamamlanamadığı düşüncesine neden olur.

									
									
Eşlemesi Kolay					Eşlemesi Zor				

Görsel 3 Betimleme: Eşlemesi kolay ve eşlemesi zor başlıkları altında oluşturulmuş tablo, eşlemesi kolay olan kısımda dörder elma ve ağaç; eşlemesi zor olan kısımda üç elma ve beş ağaç

Eşleme becerilerinde göz önünde alınması gereken en son boyut, diğer bir ifade ile *dördüncü boyut*, eşleme yapılacak gruplardaki nesnelere birleştirilme durumudur. Birleştirilmiş grupları eşlemek daha kolaydır. Bu durumun nedeni olarak nesnelere yakın olma durumu ifade edilir.

							
							
Eşlemesi Kolay			Eşlemesi Zor				

Görsel 4 Betimleme: Eşlemesi kolay olan tablo dört bölüme ayrılmış her bölümde yan yana birer tane çatal-kaşık; eşlemesi zor olan tabloda üst kısımda beş kaşık, alt kısımda beş çatal

Tablo 1.2. Eşleme Etkinliği Uygulama Örneği Planlıyorum

Çocuğunuz ile birlikte oyuncak bebekleri ve oyuncak bebeklere ait kıyafetleri (şapka, tişört, kazak, pantolon, etek, eldiven, bere, ayakkabı vb.) önünüze koyun. Çocuğunuzla iletişim halinde "Şimdi bu bebeklere bu kıyafetleri giydireceğiz. Hadi beraber kıyafetleri bebeklere giydirelim." şeklinde eşleme etkinliğinin amacını betimleyin. Etkinlik sırasında elinize oyuncak bebeğe ait eldiveni aldığınızda "Bu bebeğin sağ elinin eldiveni, bu ise bebeğin sol elinin eldiveni" veya "Büyük kazak bu bebeğin, küçük tişört ise diğer bebeğin" şeklinde etkinliği sürdürün. Etkinlik sürecinde çocuğunuzun gerçekleştirdiği oyun eylemlerini sesletip betimleyebilirsiniz. Örneğin "Evet, harika, bu şapka bebeğin" şeklinde.

Çocuğunuzun önüne 4 farklı renkte (ör. sarı, kırmızı, mavi, yeşil) mandal ile sert bir dikdörtgen kartonu koyun. "Şimdi seninle bir oyun oynayacağız." deyin. Mandallardan aynı renkte olanları kartonun karşılıklı veya komşu kenarlarına tutturun. Ardından çocuğunuzun rahat bir biçimde tutacağı keçeli kalem alın ve aynı renkte olan mandallar arasına çizgi çekin. Bu etkinlikte neler yaptığınızı betimleyin. Örneğin "Bu sarı mandaldan diğer sarı mandala doğru çizgi çekiyorum. Kalemim ne güzel yazıyor.", "Sen

de yapmak ister misin? Dilersen birlikte de yapabiliriz." gibi ifadeler kullanabilirsiniz. Etkinliği tamamladıktan sonra da tüm yapılanları tekrar ifade edebilirsiniz. Örneğin "Bu mavi mandal ile diğer mavi mandal arasına çizgi çektik" gibi.

Günlük yaşam içerisinde eşleme etkinliği planlayabileceğiniz durumlar aşağıda betimlenmiştir.

- Mandalları eşleme
- Çorapları eşleme
- Şekil ve şekle ait boşluğu olan oyuncak üzerinde eşleme
- Aynısını bulma oyununda eşleme
- Renkli topları eşleme
- Renkli halkaları eşleme
- Ayakkabıları eşleme

Tablo 1.3. Başarımı Değerlendiriyorum

Günlük yaşam içerisinde eşleme etkinliği oluşturmadan önce Tablo 1.1'de bulunan bilgi notunu okuduktan sonra ve Tablo 1.2'de yer alan etkinlik önerilerini dikkate alarak etkinliği ne düzeyde uyguladığınızı aşağıdaki Kendini Değerlendirme Kontrol Listesi'ni doldurarak gözden geçirin.

Ebeveyn Kendini Değerlendirme Kontrol Listesi

Uygulama Davranışı	Evet	Hayır
1. Eşleme becerilerinin boyutlarını (eşlenecek nesne sayısı, nesnelerin yakınlığı vb.) göz önünde bulundurarak etkinliğe karar verdim.		
2. Eşleme becerilerini çocuğumun performansını düşünerek kolaydan zora doğru olacak biçimde planladım.		
2. Eşleme etkinliği hedef davranışlarını belirledim.		

3. Ortamı düzenledim.		
4. Gerekli olan oyuncak veya nesnelere ortamda bulundurdum.		
5. Planıma sadık kalarak uyguladım.		
6. Daha sonraki günlerde de uygulamaya devam ettim.		

! DİKKAT

Sevgili aileler, eşleme, bire bir uygun karşılığı, bire bir eşleme sayı kavramının en temel bileşenidir.

ETKİNLİK 2: Çocuğumla Sınıflama/Gruplama Yapıyorum

Etkinliğin Amacı: Bilişsel gelişimi desteklemede sınıflama/gruplama etkinliklerini uygulama, bu etkinliğin temel amacını oluşturmaktadır.

Neler Öğreneceğim? Bu etkinliğin sonunda çocuğumun bilişsel gelişimini desteklemek için sınıflama/gruplama etkinlikleri uygulayabileceğim.

Gerekli Materyaller: Gerçek nesnelere.

Ortam: Ev ortamında etkinliği gerçekleştirebilirsiniz.

Etkinliğe Başlayalım: Tablo 2.1'deki sınıflama/gruplama becerilerini inceliyorum ve Tablo 2.2'deki sınıflama/gruplama etkinliği uygulama örneği planlıyorum kısmını rehber olarak etkinliği gerçekleştiriniz.

Başarımı Değerlendiriyorum: Tablo 2.3'te sıralanan maddelerle başarınızı değerlendiriniz.

Tablo 2.1. Sınıflama/Gruplama Becerisini İnceliyorum

Aşağıdaki bilgi notunu okuyunuz.

Sınıflama/Gruplama Nedir?

Gruplandırma ve sınıflandırma, erken eğitim programlarında önemli becerilerden biridir. Sınıflandırma; çocukların çevrelerindeki varlıkları anlamlandırmalarını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda esnek düşünürler olmalarına da yardımcı olur. Nesnelere farklı yollarla sınıflandırma düşünme becerilerinin gelişimini güçlendirir. Gelişim süreci içerisinde aylara göre çocukların gerçekleştirdikleri sınıflama/gruplama becerileri aşağıda şekilde ifade edilmiştir.

12-24 Ay

Çocuklar bazı özellikleri bakımından benzer nesnelere kümeler oluştururlar.

24-36 Ay

Çocuklar konuya ve temel sınıfsal ilişkiye göre gruplandırma yapabilirler.

36 Ay

Çocuklar gruplama için sözel kuralları takip edebilirler.

36 +

Çocukların yaşı ve deneyimleri arttıkça gruplandırma becerileri çeşitlenebilir.

Gruplandırma ve sınıflandırma etkinliklerinde özellikle bazı kavramların vurgulanması gerekmektedir. Aynı, farklı ve benzer kavramları, canlı ya da cansız varlıkların gruplanması, grup dışına çıkarılması ve sınıflandırılması için hangi özelliklerin dikkate alındığını anlatabilmek için kullanılmalıdır. Bunun için etkinlikler sırasında "ve", "veya" ve "değil" (olan/olmayan) bağlaçları mutlaka kullanılmalıdır.

Sınıflama/gruplamada nesnelere veya varlıkların çeşitli özellikleri kullanılır. Bunlar aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 2. Sınıflama/Gruplama Özellikleri

Sınıflama/Gruplama Özellikleri	Açıklama
Renk	Nesnelerin renkleri (kırmızı, sarı, mavi vb.)
Şekil	Nesnelerin şekilleri (daire, üçgen, kare vb.)
Boyut	Nesnelerin zıtlık özellikleri (büyük-küçük, uzun-kısa vb.)
Malzeme	Nesnelerin yapılmış olduğu maddeler (ahşap, plastik, cam vb.)
Desen	Nesnelerin tasarımları (şeritler, noktalar, tasarımsız vb.)
Doku	Nesnelerin dokunsal özellikleri (yumuşaklık, sertlik, ıslaklık, pürüzlülük vb.)
İşlev	Nesnelerin kullanım özellikleri (ses çıkarması vb.)
Çağrışım	Nesnelerin ortak ilişkileri (kırtasiyeden alınan nesneler, hemşirenin kullandığı aletler vb.)
Sınıf Adı	Nesnelerin belirli özellikleri doğrultusunda aldıkları genel isimleri (hayvanlar, bitkiler, kıyafetler vb.)

Tıpkı eşleme etkinliklerinde olduğu gibi sınıflandırma etkinliklerinde de kolaydan zora veya somuttan soyuta bir sıra izlenmesi etkinliklerin verimliliğini artıracaktır. Çünkü sınıflama/gruplama etkinlikleri daha önce belirtildiği gibi bebeklik döneminde başlamakta ve ileri yaşlara doğru devam etmektedir. Bu nedenle çocuklar başlangıç aşamasında nesneleri veya varlıkları bir özelliğine göre sınıflama/gruplama yaparken yaşam deneyimleri arttıkça daha karmaşık sınıflama/gruplama yapabilir hâle gelmektedirler (3).

Tablo 2.2. Sınıflama/Gruplama Etkinliği Uygulama Örneği Planlıyorum

Çocuğunuz ile birlikte renkli blokları ve bebekleri önünüze koyun. Bu durumda çocuğunuzla sizin renkli bloklar ve bebekler olmak üzere iki grubunuz bulunur. Daha sonra renkli blokları kutusundan beraberce çıkarın ve onları, şekilde renklerini ifade ederek gruplar oluşturabilirsiniz. Benzer sınıflandırmayı oyuncak bebeklerle de gerçekleştirebilirsiniz. Oyuncak bebekleri ise saçlarının rengine göre gruplayabilirsiniz. Renkli blokların gruplandırılmasına benzer olarak onları, sarı, mavi, kırmızı, yeşil vb. şekilde renklerini ifade ederek gruplayabilirsiniz. Betimlenen aşamalardan sonra örneğin sarı renkli bloklarla bir ev yapabilirsiniz ve sarı saçlı bebekleri o eve yerleştirebilirsiniz. Benzer şekilde etkinliği diğer renkler için de uygulayabilirsiniz. Yani sarı renkli renkli bloklarla sarı saçlı bebekleri aynı yere yerleştirmekle bir grup sarı oyuncak oluşturmuş olursunuz. Renkli bloklar ve oyuncak bebekleri, gruplar için temel olarak renkleri dışında şekilleri, malzemeleri, dokuları vb. gruplama özelliklerini kullanarak başka şekillerde de ayırabilirsiniz. Aşağıda yer alan şekil, renkli bloklar ve oyuncak bebeklerin kullanıldığı bazı olası gruplamaları göstermektedir.

Tablo 2.3. Başarımı Değerlendiriyorum

Günlük yaşam içerisinde sınıflama/gruplama etkinliği oluşturmadan önce Tablo 2.1’de bulunan bilgi notunu okuyunuz ve Tablo 2.2’de yer alan etkinlik önerilerini dikkate alarak etkinliği ne düzeyde uyguladığınızı aşağıdaki kendini değerlendirme kontrol listesini doldurarak gözden geçiriniz.

Ebeveyn Kendini Değerlendirme Kontrol Listesi

Uygulama Davranışı	Evet	Hayır
1.Sınıflama/gruplama özelliklerini (renk, desen, boyut, şekil vb.) göz önünde bulundurarak etkinliğe karar verdim.		
2. Sınıflama/gruplama etkinliği hedef davranışlarını belirledim.		
3.Ortamı düzenledim.		
4.Gerekli olan oyuncak veya nesnelere ortamda buldurdum.		
5. Planıma sadık kalarak uyguladım.		
6.Daha sonraki günlerde de uygulamaya devam ettim.		

! DİKKAT

Sevgili aileler, sınıflandırma etkinliklerinde kolaydan zora veya somuttan soyuta bir sıra izlenmesi etkinliklerin verimliliğini artıracaktır.

ETKİNLİK 3: Çocuğumla Karşılaştırma Yapıyorum

Etkinliğin Amacı: Bilişsel gelişimini desteklemede karşılaştırma etkinliklerini uygulama bu etkinliğin temel amacını oluşturmaktadır.

Neler Öğreneceğim? Bu etkinliğin sonunda çocuğumun bilişsel gelişimini desteklemek için karşılaştırma etkinlikleri uygulayabileceğim.

Gerekli Materyaller: Gerçek nesnelere.

Ortam: Ev ortamında etkinliği gerçekleştirebilirsiniz.

Etkinliğe Başlayalım: Tablo 3.1'deki karşılaştırma becerilerini inceliyorum ve Tablo 3.2'deki karşılaştırma etkinliği uygulama örneği planlıyorum kısmını rehber olarak etkinliği gerçekleştiriniz.

Başarımı Değerlendiriyorum: Tablo 3.3'te sıralanan maddelerle başarıyı değerlendiriniz.

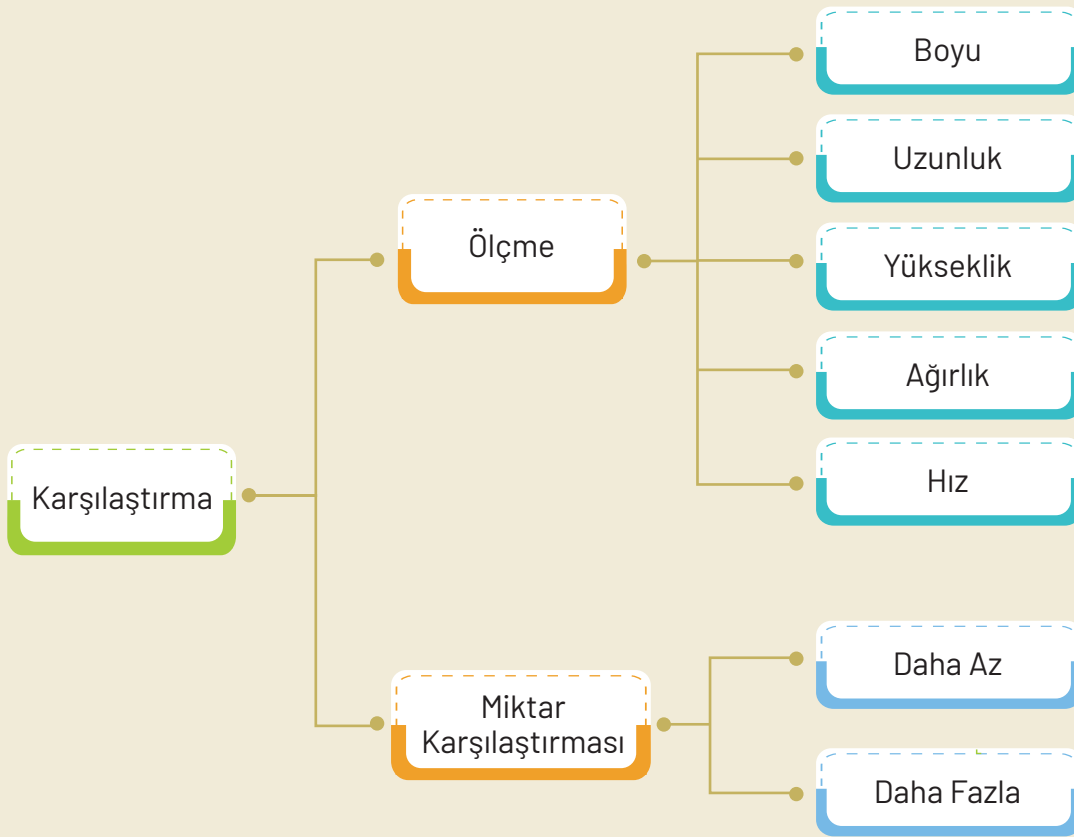
Görsel 5 Betimleme: Halı üzerinde oyun oynayan üç çocuk

Tablo 3.1. Karşılaştırma Becerisini İnceliyorum

Aşağıdaki bilgi notunu okuyunuz.

Karşılaştırma Nedir?

Karşılaştırma yapılabilmesi için farklı nitelikte olan en az iki varlık ya da durum gerekmektedir. Sınıflandırmanın aynılık, karşılaştırmanın ise farklılıkla ilgili olduğu düşünülmektedir. Çocuklar karşılaştırma yaparken iki nesne ya da nesne grupları arasında ayırt edici özellikler doğrultusunda temel olarak iki ilişki bulur. Bu ilişkiler aşağıda şekilde ifade edilmiştir.

Yukarıda yer alan şekilde görüldüğü gibi özelliklerden karşılaştırma ilişkilerinden ilkinin; boyut, uzunluk, yükseklik, ağırlık veya hız gibi formal olmayan ölçme oluştururken ikincisini daha az ve daha fazla olması ile ifade edilen miktar karşılaştırması oluşturmaktadır.

Karşılaştırma, sıralama ve ölçme becerilerinin temelini oluşturmaktadır. Bir nesnenin özelliklerini karşılaştırırken eşleme, sayma ve sınıflama becerilerinin kullanılması çocuğa yardımcı olmaktadır (2). Benzer olarak, iki kümenin ya da iki çokluğun ne kadar fazla ya da ne kadar az olduğunun bulunması da karşılaştırma becerilerinin kullanımını gerektirmektedir. Bu nedenle karşılaştırma yapmadan ölçme yapılamayacağını ve ölçmenin aslında karşılaştırma yapmakla ilgili olduğu bilinmektedir.

Tablo 3.2. Karşılaştırma Etkinliği Uygulama Örneği Planlıyorum

Günlük rutinleriniz içerisinde en kolay biçimde erişebileceğiniz arabalar, bebekler veya top- lar vb. oyuncaklarla karşılaştırma etkinlikleri düzenleyebilirsiniz. Etkinlik sırasında karşılaştırma yaparken "aynı, daha az" ve "daha fazlası" gibi terimleri kullanmanız gerekmektedir. Örneğin arabalar ile oynarken "Kırmızı arabanın tekeri sarı arabadan daha büyük." veya "Bu araba daha hızlı gidiyor."; bebekler ile oynarken "Bilge bebek Beril bebekten daha uzun" veya "Bu bebeğin saçı elinde tuttuğun bebeğin saçından daha az"; top- lar ile oynarken "Bu top daha sert." veya "Bu top daha yumuşak." veya "Buradaki top- lar daha fazla." gibi boyut, uzunluk, yükseklik, ağırlık ve hıza ilişkin karşılaştırma etkinlikleri yapabilirsiniz.

Karşılaştırma etkinliğinde bire bir uyumlu nesnelere karşılaştırmalar yapabileceğiniz gibi bire bir uyumlu olmayan nesnelere karşılaştırma yapabilirsiniz. Aşağıda sizlere uygulama örnekleri bağlamında olası karşılaştırma durumları verilmiştir.

Tablo 4. Karşılaştırma Setleri

Karşılaştırma Setleri	Örnek
Bire bir Uyumlu Olan	uzun pipet-kısa pipet
	küçük ev-büyük ev
	az pirinç-çok pirinç
Bire bir Uyumlu Olmayan	kalın kalem-ince ip
	ağır top-hafif bebek
	yakında televizyon-uzakta bilgisayar

Tablo 3.3. Başarımı Değerlendiriyorum**Ebeveyn Kendini Değerlendirme Kontrol Listesi**

Uygulama Davranışı	Evet	Hayır
1. Karşılaştırma özelliklerini (boyut, uzunluk, yükseklik, ağırlık, hız veya miktar) göz önünde bulundurarak etkinliğe karar verdim.		
2. Karşılaştırma etkinliği hedef davranışlarını belirledim.		
3. Ortamı düzenledim.		
4. Gerekli olan oyuncak veya nesnelere ortamda buldurdum.		
5. Planıma sadık kalarak uyguladım.		
6. Daha sonraki günlerde de uygulamaya devam ettim.		

! DİKKAT

Çocuğunuz oyun sırasında en çok hangi nesne veya nesne gruplarını karşılaştırır? Karşılaştırmada hangi özelliği en çok vurgular?

ETKİNLİK 4: Çocuğumla Sıralama Yapıyorum

Etkinliğin Amacı: Bilişsel gelişimini desteklemede sıralama etkinliklerini uygulama bu etkinliğin temel amacını oluşturmaktadır.

Neler Öğreneceğim? Bu etkinliğin sonunda çocuğumun bilişsel gelişimini desteklemek için sıralama etkinlikleri uygulayabileceğim.

Gerekli Materyaller: Gerçek nesnelere.

Ortam: Ev ortamında etkinliği gerçekleştirebilirsiniz.

Etkinliğe Başlayalım: Tablo 4.1'deki sıralama becerilerini inceliyorum ve Tablo 4.2'deki sıralama etkinliği uygulama örneği planlıyorum kısmını rehber olarak etkinliği gerçekleştiriniz.

Başarımı Değerlendiriyorum: Tablo 4.3'te sıralanan maddelerle başarıyı değerlendiriniz.

Tablo 4.1. Sıralama Becerisini İnceliyorum

Aşağıdaki bilgi notunu okuyunuz.

Sıralama Nedir?

Sıralama, karşılaştırma becerisinin daha üst aşamasıdır. İki'den fazla nesne ya da nesne grubunun karşılaştırılması olarak da ifade edilebilir (2). Çünkü sıralama kendi içerisinde karşılaştırma becerisini barındırmaktadır. Çocuklar sıralama yaparken yeni eklenen her nesneyi/durumu ya da varlığı diğerleriyle tekrar tekrar karşılaştırır. Bu nedenle çocukların karşılaştırma becerileri farklı materyaller ve etkinliklerle geliştirildikten sonra daha üst bir beceri olan sıralamaya geçilmelidir.

Çocukların anlamlı sıralamalar yaparak istenilen sonuçlara ulaşabilmesi için temel kavramlara ilişkin bilgilerinin yeterli düzeyde olması gerekmektedir. Kavramlar, canlı ya da cansız varlıkları ve olayları tanımlayıcı olmalarının yanı sıra farklılıkları da ortaya çıkarmaktadır. Sıralama bir nesnenin diğerine göre belirli bir özelliğe (az/çok, hafif/ağır, açık/koyu, büyük/küçük, vb.) sahip olma durumuna göre yapılır.

Sıralama becerisi kendi içerisinde bir sıra ile gerçekleşir. İlk aşamada çocuk nesnelere herhangi bir özellik gözetmeksizin sadece yan yana koyar. Nesnelere arasındaki ilişkilerin görülmeye başlanması için bu önemli bir adımdır. Çocuklar karşılaştırmaya öncelikle uzun ve kısa iki çubuk ile başlar, bir başka çubuğu üçüncü olarak seçer ve diğerleriyle karşılaştırarak bu çubuğun iki çubuk arasına ya da öncesine ya da sonrasına konulması gerektiğini bulur. Her bir parçayı karşılaştırarak sıralama bu şekilde devam eder.

Tablo 4.2. Sıralama Etkinliği Uygulama Örneği Planlıyorum

Birbirinin içine geçebilen oyuncaklar/kutular/şekiller sıralama becerileri için uygunluk göstermektedir. Bu nedenle birbirinin içine geçen oyuncaklar/kutular/şekiller ile büyükten küçüğe doğru sıralama yapılabilir. Oyuncakları elinize alın ve her bir parçayı büyükten küçüğe doğru sıralayın. Bu sıralamayı iç içe, yan yana ya da üst üste olacak biçimde gerçekleştirebilirsiniz. Örneğin daire şeklindeki iç içe geçen oyuncakları elinize alıp oyun oynayacağınız alanın üzerine dağıttıktan sonra "Şimdi bunları büyükten küçüğe doğru tekrar dizeceğim, evet en büyüğünü aldım, şimdi daha küçüğünü, şimdi daha da küçüğünü... son olarak en küçüğünü de koyuyorum." şeklinde betimlemelerde bulunarak sıralama etkinliğini tamamlayabilirsiniz ya da sıralamayı özellikle şaşırtarak "Aaaa bu kutu buraya olmadı, o zaman sıralamaya tekrar başlamalıyım." veya "Bu kutu büyük oldu, bir küçüğünü deneyeyim." şeklinde de etkinliği yapılandırabilirsiniz.

Oyuncak arabalar ve bebekler ile de sıralama etkinliği uygulayabilirsiniz. Bunun için çocuğunuzla oynayacağınız farklı boyutlarda üç bebek ve yine farklı boyutlarda üç araba ile etkinliği gerçekleştirebilirsiniz. Etkinliği gerçekleştirirken "Büyük bebek büyük arabaya binecek, küçük bebek ise küçük arabaya binecek." şeklinde sıralama ifadeleri kullanınız.

Oyuncaksız biçimde de sıralama etkinlikleri uygulayabilirsiniz. Günlük rutinlerinizde karşılaştığımız yemek yeme, bez değişimi veya uyuma rutinlerinde de sıralama becerisi kullanılır. Örneğin yemek yeme saatinde, önce yemek önlüğümüzü giyiyoruz, sonra elimize kaşığı alıyoruz, daha sonra kaşığıma yemek alıp hoooop ağızımıza götürüyoruz." şeklinde betimlemeler ile de sıralama becerisi etkinliği yapabilirsiniz. Bu etkinlikte çocuğunuzun yaptığı sıralama becerisine ilişkin davranışları sözel olarak pekiştirebilirsiniz. Bunun için "Evet, harika şimdi ağızımıza götürüyoruz." gibi.

Tablo 4.3. Başarımı Değerlendiriyorum

Ebeveyn Kendini Değerlendirme Kontrol Listesi

Uygulama Davranışı	Evet	Hayır
1. Sıralama özelliklerini (az/çok, hafif/ağır, açık/koyu, büyük/ küçük, vb.) göz önünde bulundurarak etkinliğe karar verdim.		
2. Sıralama etkinliği hedef davranışlarını belirledim.		
3. Ortamı düzenledim.		
4. Gerekli olan oyuncak veya nesnelere ortamda buldurdum.		
5. Planıma sadık kalarak uyguladım.		
6. Daha sonraki günlerde de uygulamaya devam ettim.		

Görsel 6 Betimleme: Masada renk örüntüsü oluşturma etkinliği yapan anne çocuk

ETKİNLİK 5: Çocuğumla Örüntü Yapıyorum

Etkinliğin Amacı: Bilişsel gelişimini desteklemede örüntü etkinliklerini uygulama, bu etkinliğin temel amacını oluşturmaktadır.

Neler öğreneceğim? Bu etkinliğin sonunda çocuğumun bilişsel gelişimini desteklemek için örüntü etkinlikleri uygulayabileceğim.

Gerekli Materyaller: Gerçek nesnelere.

Ortam: Ev ortamında etkinliği gerçekleştirebilirsiniz.

Etkinliğe Başlayalım: Tablo 5.1'deki Örüntü Becerilerini İnceliyorum ve Tablo 5.2'deki Örüntü Etkinliği Uygulama Örneği Planlıyorum kısmını rehber alarak etkinliği gerçekleştiriniz.

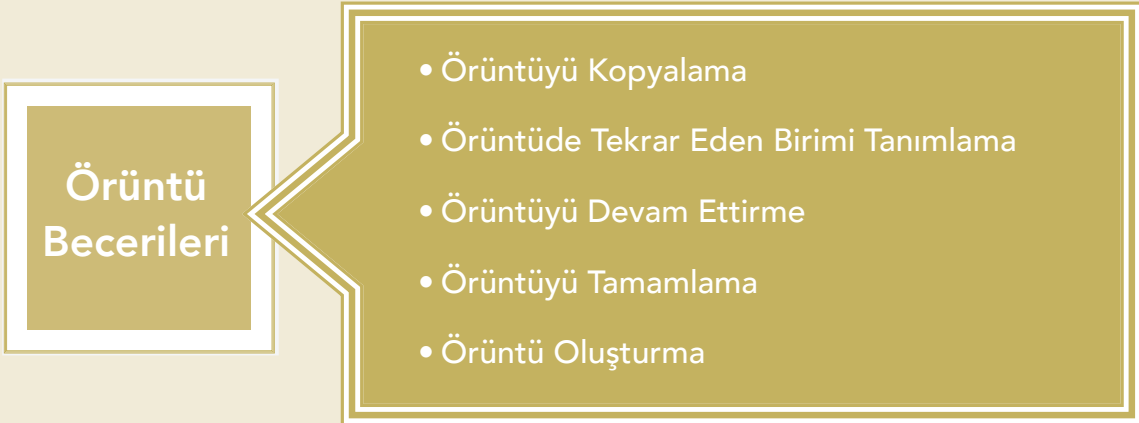
Başarımı Değerlendiriyorum: Tablo 5.3'te sıralanan maddelerle başarıyı değerlendiriniz.

Tablo 5.1. Örüntü Becerisini İnceliyorum

Örüntü Nedir?

Örüntü, sıralama becerisinin bir üst aşamasıdır. Belirlenmiş bir kurala göre sıralama yapma sürecini içermesine rağmen temel farklılığı, ilgili kuralın belirli sayıda tekrar edilmesidir. Bu nedenle de örüntü süreci gerçekleşirken tekrar eden kuralı hatırlama ve buna göre sıralama yapmayı gerektirir. Örüntü genel olarak örüntüyü fark edebilme, var olan örüntüyü tekrar edebilme ve yeni bir örüntü oluşturabilme süreçlerini içermektedir.

0-3 yaş dönemde çocukların sınıflama, eşleştirme, karşılaştırma ve sıralama kavramlarını bir arada kullandığı ve içerisinde bağıntı kavramının bulunduğu örüntüler; çocuklara yeni dizilimleri düşünme, tanımlama ve genellikle varsayımlarda bulunma için fırsatlar verir. Çocuklarla yapılan tekrarlanan örüntüler kapsamında çeşitli beceriler gerçekleştirilmektedir. Bu beceriler aşağıda şekil ile ifade edilmiştir.

Örüntü etkinliklerinde genellikle şekiller, rakamlar ve semboller kullanılmaktadır. Çocuklar boncuklar, şekiller, tahta blokla veya genel olarak oyuncaklar ile örüntü etkinliklerine başlamalıdır. Bunların yanı sıra özellikle erken dönemde ses ve hareket örüntülerine de yer verilmelidir.

Tablo 5.2. Örüntü Etkinliği Uygulama Örneği Planlıyorum

Renkli topları oyun oynayacağınız alana dökün. Çeşitli renklerde olan bu toplardan sıra ile örüntü oluşturun. Örneğin sıra ile "Sarı topu koyuyorum, kırmızı topu koyuyorum, sarı topu koyuyorum, kırmızı topu koyuyorum." şeklinde örüntüyü betimleyin. Ardından "Şimdi hangi topu koyayım, hımm, düşünüyüm..." ifadelerini kullanın. "Önce sarı topu koymuşum, sonra kırmızı topu, daha sonra tekrar sarı topu, son olarak kırmızı topu..." diyerek örüntüyü betimleyim. "O zaman sıra sarı topta." diyerek örüntüyü tamamlayın.

Örüntü etkinlikleri ses ile de gerçekleştirilebilir. Bunun için oyuncaklarınızdan vurulduğunda ses çıkaran iki nesneyi (örneğin iç içe geçen plastik kap ve tahta kutu vb.) çocuğunuzla birlikte ortanıza koyun. Yüzünüz birbirinize dönük olsun. Önce nesnenin birine bir tahta çubukla vurun, sonra diğer nesneye tahta çubukla vurun. Diğer bir deyişle plastik-tahta, plastik tahta kuralı ile devam edin.

Psikomotor beceriler ile de örüntü etkinliği uygulayabilirsiniz. Bu durumda ihtiyacınız olan oyuncak sıralanmış tahta bloklara dairesel halkaları geçirdiğimiz veya benzeri işlevi olan oyuncaklardır. Oyunağı önünüze alın ve birinci sıraya sarı halkayı takın, ikinci sıraya da mavi halkayı takın. Üçüncü sıraya tekrar sarı halkayı takın ve dördüncü sıraya hangi renk halka gelmeli diye düşünün. Bir elinize mavi halka diğer elinize sarı halkayı alın. Çocuğunuzla bakarak sıra hangi halkada sorusunu sorun. Bu süreçte daha önce neler yaptığınızı, yani örüntüyü sesli olarak betimleyin. Örneğin "Birinci sıraya sarı taktım, ikinci sıraya mavi taktım. Üçüncü sıraya tekrar sarı taktım. Şimdi son sıradayım." Çocuğunuzdan bir süre tepki bekledikten sonra herhangi bir şekilde elinizdeki halkalara fiziksel veya işaret ederek bir yönelim gösterdiğinde hemen sözel olarak doğruya yönlendirin. "Evet sıra mavi halkada, hadi takalım." şeklinde örüntüyü tamamlayınız.

Örüntü etkinliklerini uygularken aşağıda yer alan kelimeleri kullanmaya özen gösterin.

- ⇒ önce
- ⇒ sonra
- ⇒ bir sonraki
- ⇒ birinci
- ⇒ ikinci
- ⇒ ilk
- ⇒ sonuncu

Tablo 5.3. Başarımı Değerlendiriyorum

Ebeveyn Kendini Değerlendirme Kontrol Listesi

Uygulama Davranışı	Evet	Hayır
1. Örüntü becerisinde gerçekleştirilecek görevleri (örüntüyü kopyalama, örüntüde tekrar eden birimi tanımlama, örüntüyü devam ettirme, örüntüyü tamamlama, örüntü oluşturma) göz önünde bulundurarak etkinliğe karar verdim.		
2. Örüntü etkinliği hedef davranışlarını belirledim.		
3. Ortamı düzenledim.		
4. Gerekli olan oyuncak veya nesnelere ortamda buldurdum.		
5. Planıma sadık kalarak uyguladım.		
6. Daha sonraki günlerde de uygulamaya devam ettim.		

! DİKKAT

Sevgili aileler, sınıflama, eşleştirme, karşılaştırma ve sıralama kavramları örüntü etkinliklerinde bir arada kullanılabilir.

ETKİNLİK 6: Çocuğumla Sayı Sayıyorum

Etkinliğin Amacı: Bilişsel gelişimini desteklemede sayı sayma etkinliklerini uygulama, bu etkinliğin temel amacını oluşturmaktadır.

Neler Öğreneceğim? Bu etkinliğin sonunda çocuğumun bilişsel gelişimini desteklemek için sayı sayma etkinlikleri uygulayabileceğim.

Gerekli Materyaller: Gerçek nesnelere.

Ortam: Ev ortamında etkinliği gerçekleştirebilirsiniz.

Etkinliğe Başlayalım: Tablo 6.1'deki Sayı Sayma Becerilerini İnceliyorum ve Tablo 6.2'deki Sayı Sayma Etkinliği Uygulama Örneği Planlıyorum kısmını rehber alarak etkinliği gerçekleştiriniz.

Başarımı Değerlendiriyorum: Tablo 6.3'te sıralanan maddelerle başarıyı değerlendiriniz.

Tablo 6.1. Sayı Sayma Becerisini İnceliyorum

Aşağıdaki bilgi notunu okuyunuz.

Sayı Sayma Nedir?

Çocuklar erken dönemde sayı farkındalığı geliştirebilirler. Bu noktada sayı sembolleri gibi basılı öğelerin farklı anlamları sembolize ettiğini fark edebilirler. Sayıların belirli miktarları temsil ettiğini söyleyemeseler bile zihinsel olarak bunu fark edebilmektedirler (1). Sayı becerileri çocuğun ileri dönemdeki matematik becerilerinde sergileyecekleri performansları ile yakından ilişkilidir. 0-3 yaş arasındaki sayı becerileri gelişimi aşağıda ifade edilmiştir. 0-3 yaş arasında çocukların kelimeleri anlamlı olmasa da sayma davranışları gösterirler.

Tablo 8. Yaş ve Sayma Davranışları

Yaş	Davranış
1	Konuşmanın kendini göstermesi ile birlikte şarkıların, tekerlemelerin, ninnilerin içinde tam olarak anlaşılmayan sesler şeklinde sayıları söyleme
2	Her sayı için ayrı bir kelime kullanarak sayma
3	10'a kadar ritmik sayma, nesnelere dokunarak sayma

Tablo 6.2. Sayı Sayma Etkinliği Uygulama Örneği Planlıyorum

Çocuğunuz ile birlikte günlük rutinleriniz içerisinde sayılarla ilgili şarkılar söyleyin. Aşağıda sayılarla ilgili örnek şarkılar verilmiştir.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	Haydi 1 2 3 diye sayalım
Lay lay lay baloncu amca	4'ü 5'i 6'yı unutmayalım
Kaç balonun var	7 8 9'u cebime kattım
Gelin çocuklar	10 deyince annemizi alkışlayalım
Birlikte sayalım	

Oyuncak küpleri çocuğunuz ile önünüze koyun. 10 adetten oluşan küplerin her birine tek tek dokunarak veya onları parmağınızla işaret ederek sayın. Benzer etkinliği farklı nesnelere ile gerçekleştirebilirsiniz. Örneğin boncuklar, düğmeler veya kaşık gibi ev araç gereçleri.

Çocuğunuzun sayma becerilerinin geliştirilmesinde parmak kuklalarından da yararlanabilirsiniz. Parmaklarınıza kuklaları taktıktan sonra;

- Bir küçük, iki küçük, üç küçük hindi
- Dört küçük, beş küçük, altı küçük hindi
- Yedi küçük, sekiz küçük, dokuz küçük hindi
- On tane hindi şeklinde parmaklarınızı teker teker sayabilirsiniz.

Tablo 6.3. Başarımı Değerlendiriyorum

Ebeveyn Kendini Değerlendirme Kontrol Listesi

Uygulama Davranışı	Evet	Hayır
1. Sayma becerisinde gerçekleştirilecek görevleri yaş düzeyini göz önünde bulundurarak karar verdim.		
2. Sayma etkinliği hedef davranışlarını belirledim.		
3. Ortamı düzenledim.		
4. Gerekli olan oyuncak veya nesnelere ortamda buldurdum.		
5. Planıma sadık kalarak uyguladım.		
6. Daha sonraki günlerde de uygulamaya devam ettim.		

! DİKKAT

Çocuğunuzla sayı sayarken siz hangi şarkıları ya da tekerlemeleri söylüyorsunuz?

Neler Öğrendik?

Çocuğumuza eşleme, sınıflandırma, karşılaştırma, sıralama, örüntü oluşturma ve sayma becerilerini kazandırmayı, Uygulama örneği planlarını göz önüne alarak çocuğumuzun bilişsel gelişimine katkı sağlayamayı, Çocuğumuza bilişsel gelişim becerilerini kazandırmak üzere etkinlikler planlayabilmeyi öğrendik.

Yararlanılan Kaynaklar

1. Butterworth, B. (2005). The development of arithmetical abilities. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46(1), 3-18.
2. Charlesworth, R., & Lind, K. K. (2010). *Mathematics and science for young children*. Wadworth.
3. Haylock, D., & Cockburn, A. D. (2013). Küçük çocuklar için matematiği anlama. Z. Yılmaz (Çeviri Editörü). Nobel Akademik.
4. Smith, S. (2006). Erken çocuklukta matematik. S. Erdoğan & H. Arslan Ciftci (Çeviri Editörü).